

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BANĂȚENE A
«ASTREI»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIMIȘOARA
IULIE-SEPTEMBRIE

ANUL V. - SERIA II.

Nr. 7-9.

Prinos de recunoștință lui ARMAND CĂLINESCU

Revista noastră a pornit la drum cu cuvântul spontaneității și a sincerității care ne-a strâns pe toți Români din acest colț de țară în jurul Astei Bănățene, — cu căldura ce ți-o dă încrederea în forța solidarității și cu hotărârea de a servi spiritualitatea acestui Ținut și, prin ea, pe cea a Țării.

Dacă antene artificiale, mecanice, se lasă atinse, neîncetat, de nenumărate unde, sufletul nostru, al unui organism viu, cu atât mai puțin poate rămâne rece în fața actelor năprasnice, menite să tulbure liniștea și să sguđuie o ordine de temelie.

Iată de ce numărul de față al Luceafărului Astei Bănățene are în frunte acest spontan, sincer și cald prinos de recunoștință pentru memoria celui mai înalt demnitar, prim-sfetnic al Tronului, prim-vegheor și îndrumător al Țării, căzut ea EROU, când își plinea datoria supremă și către Tron și către Țară, în clipe din cele mai critice pentru neamul nostru românesc.

Căci sunt eroi și înafară de câmpurile de bătălie. Sunt eroi toți cei ce nutresc o credință hotărâtă și luptă pentru ea până la propria nimicire. Sunt eroi toți cei ce muncesc „fără nădejde de răs-

plată”, cu energie morală, cu noblețe sufletească, cu demnitate și cu întreg devotamentul pentru binele cel mai înalt, al obștei, conștienți că într’o zi vor trebui să cadă, pândați fiind de moarte la fiecare clipă și la fiecare pas.

Cu cât mai mult a binemeritat această încununare acela, care nici în viziunea morții sale nu și-a uitat tradiția familiară și țelul vieții, pe care o pusesese, dintru’nceput, prinos pe jertfelnicul Țării: în testamentul său își îndeamnă unicul fiu, de o parte să-și iubească și respecte mama, și să se gândească la numele ce i-l lasă și pe care și el l-a cinstit precum l-a moștenit dela părintele său, — de altă parte să-și slujească Țara și Tronul cu aceeași credință și cu același devotament cum a făcut-o el...

Noi mai vedem în el prototipul sufletului românesc.

Așa este sufletul românesc. Celalalt, care l-a înfrânt, e suflet de fiară, mișel, străin, — o ecrescență care se smulge printr’o operație radicală și fără milă.

Eroul e „dușmanul înăscut al neorânduului și anarhiei”. El crede în legea datoriei morale. Și
ARMAND CĂLINESCU a CREZUT.

SABIN EVUȚIANU.

AUREL C. POPOVICI

(1863—1917)

de: **Constantin Rudneanu**

Inițiativa frumoasă de a ridica un bust lui Aurel C. Popovici în Lugoj, de a scrie o biografie completă despre viața lui și de a aduce osemintele din mormântul înstreinat de pe țârmurile frumosului Lemani și a le așeza în Pantheonul Lugojuului, este tot ce poate fi mai măreț. Trebuie însă adunat cu multă grijă tot materialul documentar pentru o bună redactare a vieții și o caracterizare justă a operii imense, a activității politice și naționale ce a dezvoltat-o puternica personalitate a lui Aurel C. Popovici.

Oameni cari l-au cunoscut, foști colegi de școală, bărbați politici ai României și mai ales Lugojenii lui cu care a crescut, pe care i-a iubit și cari vor ști să spună multe despre el — vor trebui ca să spună tot ce știu.

În frământările de ordin politic Aurel C. Popovici și-a fixat o atitudine bine chibzuită pe care a apărât-o cu cea mai mare tenacitate, „chestiunile naționale” cari erau la ordinea zilei, agitându-se tot mai mult principiul național de diferitele națiuni din Austro-Ungaria, — Aurel C. Popovici a început ca să accentueze „chestiunea română pentru milioanele de Latini transcarpatini”.

Și pentru triumful națiunii române trebuia pusă în vileag o lume nouă, pentru cunoașterea acesteia se străduia ziua și noaptea, scriind, vorbind Europei întregi Aurel C. Popovici.

Sistemul guvernării politice existente din monarhia Austro-Ungaria trebuia fundamental transformat — organizat pe alte baze, cu alte legi și altă mentalitate decât era până atunci. Pentruca să înțeleagă rostul acestei acțiuni politice naționale

toate țările civilizate ale Europei, A. C. Popovici a început munca uriașă de propagandă în toată presa europeană, scriind în toate limbile mai de seamă, atrăgând atenția bărbaților politici din apusul Europei. Ajutat de cunoștințele cele mai variate și științifice, documentat până la cele mai mici amănunte a câștigat un teren de muncă începând cu anii 1891—1895, când chestiunile naționale au început ca să fie penetrate și'n opiniile publice din țările europene ale apusului. Incepând cu acțiunea „Memorandului”, de pe timpul când era încă student în medicină și științele politice dela Universitățile dela Viena și Graz și-a cheltuit toată energia, tot talentul său, redactând vestita „Replică” a tinerimii universitare române din Transilvania și Ungaria, cunoscută sub titlul de „Chestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la răspunsul dat de junimea academică maghiară. Memoriul studenților universitari din România, cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei și a Românilor. Sibiu, 1892”. Toate aceste lucrări redactate au o documentare bogată, o logică impecabilă, metodă ce o întrebuițează în toate scrierile sale Aurel C. Popovici. Ele i-au pregătit drumul marilor frământări politice-naționale ce au urmat între anii 1890—1895.

În 1893 fiind osândit de către Tribunalul din Cluj, pentru redactarea și publicarea „Replicii” la 4 ani temniță de stat, se refugiază în București. Aci în toată libertatea începe din nou ca să scrie, luptă mai departe pentru atingerea idealului național, colaborează la cele mai de seamă reviste și gazete, arătând scopul unei solidarități naționale.

Aurel C. Popovici ne-a lăsat și o filosofie a naționalismului românesc, lucrările sale: „Naționalism sau Democrație”, „Vorbe Înțelepte”, „Principiul de naționalitate”, „Renașterea României” ș. a. toate ni-l arată ca fiind încălzit de iubirea de neam, de o religiozitate rară, scoțând în relief idealul național, călăuzitorul vieții Românilor din toate timpurile. Ele se aseamănă în mare parte cu ale lui Eminescu. Într'o vreme când religiozitate era slăbită, când idei pragmatice, ateiste încântau lumea, când cugețarea românească se îndrepta spre tot ce-i strein, fiindcă numai ideile acelea erau la modă, când democrația a cucerit pe mulți politicieni, Aurel C. Popovici pune în cumpănă ideea religioasă, ortodoxă, călăuzitoare a neamului românesc, vorbind despre creștinism și 'n special creștinismul românesc în termenii cei mai frumoși. Conducerea unui popor trebuie să fie cea na-

țională, tot ce nu emană dela tine neam, tot ce e o copie și imitație streină, se cuvine să fie înlăturat. Datoria Românilor este după Aurel C. Popovici ca să-și desăvârșească idealul național în senzul ideilor pe cari el le-a preconizat în vestita sa scriere „Die Vereinigten Staaten von Grossösterreich”. Filosofia națională a lui A. C. Popovici se opune democrațiilor și minciunilor convenționale venite de aiurea. El combate pe toți aceia cari voiuă ca să-i amăgească pe Români cu momeli streine. Paginile rămase dela acest gânditor bănățean vor trebui analizate într'o lungă și bine documentată scriere, fiindcă ele ne arată nobleța și statornicia unui român și a unui neam. Ele au fost concepute într'o vreme de tristeță și de dureroase lupte de ideologie politică și socială — ele au scos mai ales în relief elementele constitutive ale civilizației românești. Filosofia naționalistă a nrărelui român bănățean ne pune în vedere datoria de a lupta pentru patrimoniul strămoșesc, de a ridica până la treapta cea mai de seamă tradiția românească, fiindcă poporul român s'a dezvoltat sub razele curate ale păstrării tradiției sfinte, chiar și sub stăpânirile streine — și tradiționalismul după A. C. Popovici, înseamnă păstrarea patrimoniului cultural al nației române, moștenit dela strămoși. „Naționalism sau Democrație” e o adevărată Evanghelie a naționalismului, pe care oricât o citește cineva, tot mai mult simte dorul unei aprofundări, căci în ea se reoglindește sufletul creștinesc al neamului nostru.

Personalitatea lui A. C. Popovici a fost atât de covârșitoare încât ceice-l cunoșteau odată au rămas alături de el, astfel Dr. Ion Scurtu „când fu nevoit să părăsească „Tribuna” și să treacă ca și alți colegi, înaintași ai săi, în țară la București, unde găsi, ca protector moral, pe mult regretatul Aurel C. Popovici, pentru care tânărul ziarist și student avea — și cu drept cuvânt — un adevărat cult, socotindu-l ca mentor al său în viața politică, și unde, ca să-și poată agonisi traiul trebui să între ca redactor la „Dreptatea” lui Nic. Fleva, de sub direcția lui Anton Bacalbașa”.

„Unui singur om politic i s'a aservit — dacă pot întrebuița această expresie în senz nedegradator — Ion Scurtu și unei singure politice, — lui Aurel C. Popovici și politicei de federalizare, pe baze naționale, a Austro-Ungariei, reprezentată de acesta. În toate împrejurările, dar mai ales după apariția publicației „Gross-Österreich”, el a căutat să propage cât mai mult și în cercuri cât mai largi — între altele și prin „Universul” — ideile cuprinse în carte și să lucreze pentru țelul politic al autorului ei.

Manifestarea pusă la cale de A. C. Popovici, a Românilor imigrați din fosta Monarhie, făcută Prințului moștenitor Francisc Ferdinand, cu prilejul vizitei sale la Sinaia, a fost organizată și condusă de Ion Scurtu. Lucrând cu mult tact, el a izbutit să prezinte, în fruntea unei delegațiuni, răposatului Arhiduce o adresă omagială în numele compatrioților adăpostiți în Regat, cu care ocazie a avut o interesantă conversație cu imperialul oaspete al Regelui Carol —, conversație care sluji și ea, firește, să alimenteze speranțele vane pe cari unii din ai noștri căutau să le deștepte în mijlocul poporului român față de persoana nefericitului clironom al Tronului austro-ungar"... (Alexandru Lapedatu, Dr. Scurtu, în Infrățirea, Cluj, 30 Iunie 1922).

„Planul politic a lui Aurel C. Popovici a fost pentru o federalizare și întemeierea „Statelor-Unite ale Austriei Mari”. „Intransigența sa în această privință n'a fost egalată și va rămânea ca un exemplu de perseverență politică în istoria luptelor noastre naționale.

Și de aci, în fine, îndelungata stăruință a lui A. C. Popovici de a găsi rezolvarea chestiunii naționale într-o nouă ordine politică ce ar fi să se întemeieze în Monarhia dunăreană, printr-o federalizare a popoarelor sale, după planul expus și puțința de realizare documentată în cunoscuta sa operă „Gross-Österreich”, pentru acărei înfăptuire câștigase, se știe, însemnați și hotărâtori factori politici din Austria. Contrariu părerilor celor ce cunosc scrierea aceasta numai din titlu, ale celor ce n'au înțeles-o decât prea puțin, și ale celor ce, în idealismul lor, au privit-o ca o usurpare a drepturilor din urmă ale aspirațiunilor noastre naționale, — A. C. Popovici a tins a servi, prin alcătuirea ei, ca totdeauna, în primul loc și mai presus de toate, interesele naționale și politice ale neamului său. Căci, în situația de atunci, soluția concepută de dânsul, în afară de aceia a războiului, care nu se putea prevedea pentru o vreme așa de apropiată, era cea mai radicală și singura cu puțință pentru a salva și asigura ființa națională, din ce în ce mai amenințată, a neamului său. Mai mult chiar în mintea lui A. C. Popovici noua poziție câștigată prin „Gross-Österreich” avea să fie numai un stadiu, o etapă, ce are să ducă, în cele din urmă, pe drumul realităților evolutive, tot acolo unde năzuiau să ajungă prin sorții războiului, cei mai idealști, dar mai puțin încercați decât dânsul.

Și că-i așa, face dovadă atitudinea și lucrarea lui A. C. Popovici, după ce răsturnarea totală a situației din Europa, pe ur-

ma declarării războiului, aduse înmormântarea planului său politic: departe de a fi descurajat, prin ruinarea operei sale de viață, s'a așezat din nou pe lucru, cu pasiunea, stăruința și încrederea-i caracteristică, să arate cum și ce fel aveau să fie puse, susținute și rezolvite, în noua situație, chestiunile naționale, în genere, a neamului său în deosebi. O scrisoare adresată unui prieten, în toamna anului 1916, va desvălui, la timpul său, dispozițiunile ce însuflețiau pe A. C. Popovici în acele zile hotărâtoare pentru soarta care din fericire apucase a o termina, scriere ce va vedea în curând lumina tiparului, va arăta, spre surpriza celor ce nu l-au cunoscut în de-ajuns și nu l-au înțeles deplin, ce cinstite sentimente naționale și ce radicale credințe politice a adus cu sine în mormântul de exil, în vremea atâtor eclipse de conștiințe românești, A. C. Popovici.

Atunci se va constata că, dela început, de când, ca student încă, s'a afirmat în viața publică, până în sfârșit, când s'a stins, pribeag nevoit, la Geneva, A. C. Popovici, a fost și a rămas robit numai idealului politic al neamului său; că probitatea și integritatea caracterului său nu s'au știrbit cătuși de puțin și că un moment îndoiala sau necredința nu s'au sălășluit în sufletul său, împodobit cu înalte și nobile virtuți; că a închis ochii așa cum a trăit, fără să fi plecat, din umilință născută, din servilismul moștenit, ori, mai rău, din interes păcătos, fruntea în fața dușmanului; că pentru aceste ținute morale și naționale și-a câștigat prinoslul de recunoștință al unui neam întreg, prinosl pe care prietenii și prețuitorii săi vor trebui să-l ducă într'o zi, când pacea va fi coborât din nou pe pământul nostru, acolo, departe, pe mormântul său înstreinat de pe țarmurile frumosului Le-man". (Alexandru Lapedatu: Aurel C. Popovici, în Neamul Românesc, Iași 7 Iulie 1918).

„Intr'adevăr, văzând că, prin atentatul de la Saraievo, lucrarea politică a întregii sale vieți s'a minat fără putință de refacere și că, prin marile prefaceri morale și politice ale anilor 1913—1914, realizarea idealului nostru național urmează a se face pe altă cale decât cea zădarnic bătută de dânsul, mult regretatul nostru compatriot se retrase în Elveția, ca de aici, în toată libertatea, să se poată pune, ca totdeauna, în serviciul neamului. În acest scop plănui o intensă campanie prin presa streină în interesul cauzei române, campanie la care ceru insistent să se ralieze anumite personalități politice culturale din țară. Moartea cu totul neașteptată îl răpi însă mai înainte de-a fi

putut pune'n lucrare această campanie, de care aveam — și avem încă! — atâta nevoie și pe care Aurel C. Popovici ar fi putut-o sluji ca nimene altul, dat fiind temperamentul său de neînfrânt luptător și talentul său de viguros polemist"... (Alexandru Lapedatu: Pangermanismul austriac, în Neamul Românesc, 21 Iunie 1927).

Am amintit toate aceste aprecieri ale istoricului nostru d. Alexandru Lapedatu, care „l-a prețuit și onorat, încă în viața fiind, ca pe una din cele mai de seamă personalități politice ale Românilor din Ungaria”. De ele trebuie să țină seamă cel ce va întreprinde descrierea vieții și a operii lui Aurel C. Popovici.

Mai amintim și aprecierile d-lui N. Iorga, publicate în „Sămănătorul” dela 2 Aprilie 1906, cu privire la cartea lui Aurel C. Popovici: „... nicăiri nu va găsi cineva adunate cu atâta străduință, informațiuni așa de felurite, așa de just puse la o parte, ca în volumul de acum al cugetătorului politic ardelean. O astfel de lucrare poate sluji de temei unei literaturi polemice întregi pe acest teren. În al doilea rând, este atâta putere de a frământa acest mare subiect, de-a rândui și a folosi atâtea știri de atâtea feluri, culese din atâtea locuri, este atâta energie de stil, care arată un scriitor de chemare, încât aceste însușiri, care au câștigat d-lui Popovici stima străinilor și chiar a dușmanilor sistemului și teoriei sale, trebuie să-i asigure recunoștința noastră fiindcă s'a impus astfel încă un nume românesc atenției publicului celui mare al Europei”.

Am scris aceste mărturii despre gânditorul politic al Banatului: Aurel C. Popovici, care a rămas până'n zilele noastre un percursor al ideii naționale „și este după Eminescu, reprezentantul cel mai temeinic și mai documentat, al gândirii politice românești, din trecut. Acest fiu al Banatului a fost un îndreptar spiritual al neamului românesc și, în acelaș timp, unul dintre acei Români cari prin gândirea și fapta lor au îndrumat și viața sufletească a altor popoare”. (Grigore Nandriș: Aurel C. Popovici, Cernăuți, 1937, pag. 9).

CONSTANTIN RUDNEANU

Rânduri despre destinul omului

de **Anatole Chircev**

„Cine știe, poate că a trăi înseamnă a muri, iar a muri — a trăi”.

Euripide.

„Pentru oameni aceasta este o taină: însă toți aceia care se dedau serios filosofiei, nu făceau altceva decât că se pregăteau de moarte și pentru moarte”.

Platon, Fedon, 64 A.

I.

Eforturile neobosite ale conștiinței omului au tins totdeauna spre o concepție care să-i dea posibilitatea unei credințe neclintite în raționalitatea integrală a acestei lumi. După care concepție, la baza acestui univers, comandă principii și legi raționale, ce se desfășoară după o anumită ordine și ierarhie. Pretenția cea mai mare, nu numai a gânditorului în speță, dar și a omului de simț comun, a fost și este să găsească fundamente solide — ceea ce e tot una cu „raționale” — acestei lumi. Secole de-a rândul, oamenii au proslăvit „armonia cosmică”, „ordinea universală”, „finalitatea” existenței. Istoria gândirii a cunoscut în această privință maștri de mână întâia, începând cu părintele școlii peripatetice, Aristotel și sfârșind cu filosoful dela Königsberg, Kant, — care după cum bine observă un iscusit gânditor al timpului nostru — se poate bucura în această privință de titlul de maestru dirijor al raționalismului critic.

Și totuși, în ciuda eforturilor gândirii pozitivistice, de a raționaliza integral existența, apar în istorie „momente catastrofale”, care zdruncină din temelii ordinea acestei lumi, armonia cosmică, finalitatea universală. Cultura, care secole de-a rândul a fost ținta celor mai nobile eforturi spirituale, în aceste momente de minoră factură istorică, este coborâtă la cea mai inferioară treaptă de existență. Se petrece un fenomen pe cât de absurd pe cât de neprevăzut: ceea ce înainte era idealul omenirii, singura motivare a vieții noastre de pe pământ și mai ales, singura dovadă a deosebirii noastre de animale, — este depreciat, devalorizat. În astfel de momente istorice catastrofale, asistăm la cel mai cumplit proces de „inversiune a volo-

rilor". Și ordinea și ierarhia și armonia, — toate dispar, pentru a fi substituite de cele mai elementare forme ale existenței omului, care în tot cazul se țin de instinctul său de conservare. Dacă într'adevăr, lumea în care trăim are o finalitate, dacă realitatea în care trăim este „unica” realitate, dacă omul nu are dreptul să creadă în existența altei lumi, potrivit celui mai riguros control al simțului critic; atunci, desigur că aceste momente catastrofale, care contrazic în mod flagrant existența unui Sens al Istoriei și a unui destin rațional al omului, nu pot fi cătuși de puțin considerate ca fenomene contingente. Ele nu pot fi explicate și justificate rațional. Iar ipoteza unei raționalități integrale a lumii în care trăim, suferă o gravă și ireparabilă lovitură.

Fără îndoială, raționaliștii nu pot salva naufragiul tuturor presupuzițiilor cosmiciste, și nu le pot salva nu numai raționaliștii. Nimeni care crede că unica realitate existentă este numai aceea ce cade pe planul verificărilor raționale, nu poate justifica această contradicție. Raționalitatea integrală a acestei lumi nu poate fi salvată chiar admitând principiul dialectic hegelian, despre procesul istoric. Căci, considerând existența valorilor în substanța lor, bazați fiind tocmai pe principiul identității și a contradicției, nu putem justifica acea răsturnare și inversiune a valorilor permanente, pe care o întâlnim atât de des în momente de criză și catastrofă istorică. Valoarea permanentă care fundamentează raționalitatea acestui univers, pentru ca să rămână ca atare, trebuie să fie — după propria mărturie a gândirii pozitivistice — de esență necesară și universală. Ea nu poate fi schimbată de azi pe mâine. Istoria nu are de primit lecții dela logica omenească, și nici nu i se poate subordona. Procesul istoric trebuie considerat în timp, ca fiind compus din „momente” ce se succed. Dar luat fiind chiar în acest sens, fiecare „moment istoric” își dobândește o valoare ontologică, care în raport cu „momentul” trecut sau viitor, nu poate sta pe o treaptă inferioară sau superioară. În felul acesta e greu de văzut cum s'ar putea evalua și pune pe treaptă egală, valorile de înaltă amplitudine spirituală (care constituie substanța permanentă a acestei lumi, asigurându-i ordinea, armonia, finalitatea, etc.), cu valorile de calitate inferioară, care în momente de criză și catastrofă istorică, departe de a sta pe o treaptă inferioară, vin să le substituiească pe cele dintâi. Și a-

tunci, în această răsturnare a ierarhiei, în această dărâmare totală a suporturilor raționale a temeliei acestui univers, omului nu-i rămâne decât un singur lucru. Să refuze Istoria și să creadă mai departe în raționalitatea acestei lumi (experiența de toate zilele poate fi ușor topită în creuzetul credinței, într'o ordine și armonie universală finală — deși în ciuda consecvenței principiilor raționale); sau să primească experiența așa cum este, deschizându-și ochii sufletului în fața realității, să înțeleagă în cele din urmă, că ordinea, armonia fiind momente integrative ale istoriei, în egală măsură ca și haosul, desordinea, iraționalul, ele nu fac parte din substanța adevăratei lumi. Ochii omului, obișnuiți să vadă și să caute pretutindeni clasificări, catalogări, sortări în categorii și rafturi raționale, întreaga diversitate a materialului empiric, încep să întrevadă dela un timp o „altă lume”, care ascultă de legile celei de a doua dimensiune a timpului. Sufletul, începe să întrevadă ceea ce n'a văzut până atunci trupul, deși cum ar spune Platon, a trecut de multe ori în fața acestor adevăruri, și începe să înțeleagă, ceea ce era de neînțeles până atunci.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fără îndoială, catastrofele istorice, crizele sociale, turburarea ordinii și a armoniei universale, răsturnarea și substituția valorilor, — toate aceste lucruri nu ne pot vorbi decât de caracterul efemer al realității în care trăim. Dar ele ne vorbesc în același timp și despre o altă realitate, despre o altă lume, a cărei existență nu poate fi plasată decât dincolo de limitele experienței raționale omenești. Care este adevărata realitate? Aceasta în care trăim cu toții, în ordinea și armonia căreia credem cu toții, care „ordine” și „armonie” sunt de cele mai multe ori negate în viață; sau lumea „cealaltă”, despre care divinul Platon spunea că ne apare după moarte. Și atunci „cine știe, poate că a trăi înseamnă a muri, iar a muri înseamnă a trăi?” Și într'adevăr, cine ne-ar putea spune unde încep granițele uneia și se sfârșesc ale celeilalte. Bunul simț ne învață că toate acestea nu sunt decât iluzii, că adevărata viață și unica realitate este numai aceea în care trăim noi, în care ne mișcăm, suferim, ne bucurăm. Bunul simț ne spune că ceva nu se poate împărtăși de categoria existenței din moment ce nu poate fi verificat, controlat de toți oamenii. Tot bunul

simț, sau acea „conștiință în genere” pe care o propunea Kant, drept cel mai sigur criteriu de verificare a existenței unui lucru, — ne învață că un lucru e real numai în măsura în care se conformează categoriilor rațiunii omenești. Mai mult: această conformare a existenței la rațiunea omului, trebuie să dobândească caracter de generalitate. Omul niciodată nu a fost mulțumit cu simpla cunoaștere a adevărului. El a căutat mai mult decât atâta: ca adevărurile lui să fie „adevăruri pentru toți”. În această privință, Aristotel, care poate fi considerat ca cel mai autorizat reprezentant al bunului simț, spunea că fiecare om are în vis o lume proprie, în vreme ce toți oamenii, în stare de veghe au „o singură lume comună”. Această poziție a fost și va fi acceptată ca cea mai justă, oricât va exista lumea. Desigur că, această poziție nu este numai a lui Aristotel, ci și a științei pozitive. De partea cui stă adevărul? De partea acelor care văd „o singură lume comună”, de partea „conștiinței în genere”, sau de partea singuratecului Platon și Euripide, care numai ei au cunoscut revelațiile morții? Desigur, de partea bunului simț și a științei pozitive, căci omului nu i se poate cere ceea ce este imposibil. Și totuși lucru curios, moartea cere împotriva bunului simț, imposibilul. Deși este latura opusă a vieții, a acestei lumi, care e unica realitate „pentru toți”, ea se impune ca una dintre cele mai de neînălțurat realități, făcând imposibilul, posibil; deși nu ascultă de dimensiunile categoriale ale existenței; deși e o totală negare a lor. Cum se explică minunea? Că moartea nu are nevoie pentru a exista, de conformare la categoriile logico-raționale; câtă vreme lumea și realitatea în care trăim, există doară prin conformarea și acordul ei cu conștiința în genere, cu bunul simț. Și ce poate fi mai lipsit de bun simț decât moartea, care nu face parte din „singura lume comună” a oamenilor ce veșnic veghează și n’au visat niciodată „o lume proprie”. Ce poate fi mai lipsit de bun simț decât o totală neglijare și siluire a legilor cauzalității, a ordinii și a armoniei universale. Unde poate fi căutată explicația? Cum visul, ceea ce nu constituie nici pe departe existența (se poate oare spune că moartea e o formă a existenței, când ea este o negație a ei?), dincolo de granițele căruia intrăm în imperiul Necunoscutului și al incontrollabilului, se impune cu mai multă tărie decât cea mai „comună” realitate? Se pare că unica noastră

realitate, tot ceea ce nu poate fi contestat ca adevăr, trece în penumbră în fața celei mai neînțelese realități, celui mai crud adevăr. Dece? Pentru că avea dreptate Plotin când povățuia pe oameni să creadă numai în realitățile „mai importante”, care sunt singurele adevăruri date omului. Căci adevărate sunt realitățile care nu sunt de dincoace, adevărurile conștiinței în genere, ci ale conștiinței individuale.

Viața omului, privită în această lumină, se împărtășește de înțeles numai în măsura în care el se preocupă de cele mai „importante” adevăruri. În măsura în care se preocupă de adevărurile ce nu pot fi verificate, a căror existență nu face parte din acea „singură lume comună”. Și această preocupare a omului, nu trebuie să fie decât singurul său exercițiu spiritual. Căci omul, nu trebuie să facă altceva în viața sa pământească, decât să filosofeze în sens platonician, ceea ce este cel mai „important” lucru ce-l poate îndeplini. Nimic nu poate fi mai „important” pentru om, decât exercițiul întru deslegarea celei mai mari taine. Și toți aceia, care se dedau cu întregul lor suflet filosofiei, cunoașterii celor mai „importante” lucruri, nici nu făceau altceva decât să se pregătească de moarte și pentru moarte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Această perspectivă concepțională deschide omului posibilitatea de a vedea cu „alți ochi” realitatea. Tot ceea ce era înainte important și esențial, devine lucru fără nicio valoare. Iar ceea ce înainte părea un vis ireal, devine singura realitate, unicul adevăr. Sub a doua dimensiune a timpului, omul începe să înțeleagă semnificația ontologică și metafizică a destinului său. Intreaga istorie pământească a omului este aservită istoriei sale cerești. Și ce înseamnă toate procesele ratate ale istoriei, decât că omul este chemat să-și realizeze potențialitățile superioare, infinit superioare aceluia pe care le realizează în viața sa istorică. Căci sensul istoric al destinului omenesc, devine gol de orice înțeles, dacă rămânem numai la caracterul imediat pragmatic al procesului istoric. De aceea, omul trebuie să-și trăiască mai global și ontologic întregul său destin, iar nu scindat și fărâmițat în experiența de toate zilele. Toate actele ratate, toate eșecurile istorice, ne arată tocmai calea greșită pe care a pornit-o omul, în căutarea adevărului

său. Ne arată că nici ordinea universală, nici armonia cosmică nu ascund adevăratul său destin. Ci numai în detaşarea de acest timp empiric, care comandă acea „singură lume comună”, în detaşarea de conştiinţa în genere, care constrânge conştiinţa individuală la conformarea cu legile bunului simţ — a simţului comun — care este în ultimă instanţă, simţul practic. Intreaga cunoştinţă a omului, s'a format în urma tendinţei de a cunoaşte adevărul nu pentru adevăr, — nu din conştiinţa căutării de adevăr pentru sine, din conştiinţa celui mai „important” lucru săvârşit în viaţă, la care lucru ne îndeamnă filosofia — ci din considerente de ordin practic. În felul acesta, cunoştinţa omului se leagă indisolubil de acţiune: pentru aflarea unui mijloc mai optim de viaţă; în timp ce, adevărata cunoştinţă, niciodată nu i-a dat omului satisfacţii agreabile.

Nicicând nu l-a interesat pe om, practicismul vieţii, ca în epoca modernă. Însă faptul că acum, mai mult ca oricând, apar atâtea sisteme practice sociale, de organizare a vieţii pământeşti, constituie un semn sigur că cultura noastră apune. Constructivismul practicismul vieţii noastre moderne, constituie un indiciu sigur că ne-am rătăcit pe cele mai îndepărtate cărări, de acelea care duc la cele mai „importante” adevăruri. Tocmai pentru că omul modern se gândeşte mai mult la confortul vieţii sale, la aspectul pragmatic al lucrurilor şi se „dedă mai puţin filosofării”, — celei mai „importante activităţi” cum susţinea Plotin — tocmai din acest motiv omul stă mai aproape de moarte. Există o lege pe care omul trebuie s'o ispăsească: Când el îşi întoarce ochiul dela cer spre pământ, începe decadenţa lui. Şi poate de aceea, epocile de înflorire a culturii, au cunoscut totdeauna în istorie o limitare simţitoare a voinţei omului pentru viaţă. Acest lucru se poate verifica mai ales în cazul acelor culturi, care au pledat pentru un ideal ceresc, iar nu pământesc. Care au crezut că perfecţiunea şi absolutul, nu pot fi atinse aici pe pământ, ci într'o istorie cerească; care au pus destinul omului în perspectiva veşniciei, iar nu în lumina timpului empiric, a timpului cu o singură dimensiune. Realizarea cărui destin, poate fi atinsă în timpul etern, care stă dincolo de timpul empiric, în care se petrec toate procesele istorice, şi din care face parte acea „singură lume comună”. Această detaşare „înafară” a destinului omenesc, această eliberare de categoriile pământeşti, ni se pare că este una din cele mai juste

intuiții ale epocilor de mare cultură. Căci numai așa, toate momentele istorice se împărtășesc de un sens, fiind raportate la ceva ce stă dincolo de ele, dincolo de limitele istoriei.

Astfel de epocă ce și-a proiectat destinul înafară de timpul istoric este epoca Evului-Mediu. În rare epoci din câte le-a înregistrat istoria, omul a avut o mai ridicată concepție despre destinul său și s'a datat mai accentuat exercițiului pregătirii pentru moarte: pentru viața de dincolo. Puterea extraordinară a omului medieval, care întreaga sa viață n'a căutat să facă altceva decât ceea ce este mai „important”, se conturează mai izbitor în raport cu omul Renașterii, dar mai ales a Umanismului. Căci pe drept cuvânt, se poate spune că trecerea dela Evul-Mediu la Renaștere, nu este altceva decât trecerea dela destinul ceresc al omului, spre destinul său pământesc. Această tranziție, reprezintă coborîrea idealurilor omului dela cele cerești la cele pământești. Este trecerea dela adâncirea vieții lui interioare, dela asceză și exercițiu întru moarte, dela adevărurile absolute — la periferie, la secularizarea culturii, la manifestarea ei pragmatică și exterioară. În felul acesta, destinul omului își pierde din dimensiunile lui prăpăstioase, îngustându-se din ce în ce mai mult, până cînd originea lui divină va dispărea cu totul în Umanism. În această epocă, ca de altfel și în epoca noastră modernă, omul consideră propriul său destin ca fiind natural, iar nu de origine cerească. A intervenit între timp conștiința de sine, conștiința atotputerniciei omului, care i-a închis calea spre adevăr și exercițiu întru moarte. Căci omul începe să creadă că perfecțiunea poate fi atinsă aici pe pământ, că rostul existenței sale stă ascuns în fapte și acțiuni „de aici” iar nu de „dincolo”. Că unica realitate este aceea în care s'a născut și trăiește, de care și dă seama nu numai el ci și toți oamenii care au „o singură lume comună”. Omul a crezut că activitatea plină de consecințe practice, este cu mult „mai importantă” decât activitatea și asceza spirituală. În felul acesta, asistăm aici la o schimbare de „sens” în istoria spirituală a omului, dela „cresc” la „lumesc”. La o schimbare și inversare a valorilor, la o răsturnare de perspectivă. Căci oamenii au refuzat să înțeleagă taina celei mai importante practici, pe care omul are menirea s'o îndeplinească pe pământ: „să se dedee cu totul filosofiei — cum ne învăța Platon — pregătindu-se pentru nimic altceva, decât de moarte și pentru moarte”.

ANATOLE CHIRCEV

TAPAE

*Aici, sub piatra arsă găsim străvechiu hrisovul
De veșnică ființă a neamului român;
Pe Cerna'n jos, pe Timiș s'a vânturat istovul
Atâtor mari resmeriți cu munții ce rămân.*

*Peceți de oase albe pe veacuri încrustate
Sunt slovele ce-arată meșteșugite trânte,
Au adormit prin jertfe oștirile 'ncleștate
Cu chiote de codri, cu brațele nefrânte.*

*Traian cu uraganul, iar Decebal cu pieptul,
Făuritori de glorie — ei au aprins făclia
S'o ducem noi prin neguri — acesta este dreptul
Mai sus de nemurire: să stăpânim moșia.*

*N'a fost mormânt la Tapae, în leagăn de odrăslire —
Se 'nalță casca Romei pe rânjetul de lup,
Cutremure de arme adus-au izbăvire
S'avem un singur suflet, s'avem un singur trup.*

VOLBURĂ POIANĂ NĂSTURĂȘ

NOTĂ: Făcută și cetită de autor cu prilejul sfințirii monumentului dela Tapae, în ziua de 25 Iunie 1939, ridicat de către Școala Pregătitoare de Ofițeri Artilerie din Timișoara, cu concursul Prefecturii județului Severin, în amintirea luptelor dintre Traian și Decebal.

Emilia Lungu-Puhallo

1853—1932

de Ioan Dimitrie Suci

Evocare.

Despre Emilia Lungu am mai scris. Au mai scris și alții înaintea mea. D. Aurel Cosma Junior în lucrările lui, a stabilit definitiv personalitatea acestei femei, — cea mai cultă femeie a Banatului din vremea ei. Între timp, împins de admirația ce-o aveam pentru dânsa, am făcut cercetări noi. Ce surpriză! Prima femeie română care s'a încumetat să scrie un roman! L'am citit cu nerăbdare încătușat de stilul vioiu, intensivitatea acțiunii, de bizarismul personajilor.

Va să zică acum 60 de ani noi am avut o femeie atât de emancipată încât să reușească un roman. Da, a fost! Târziu, doar după 20 de ani va veni o altă femeie, Lucreția Suci, să încerce în a ei „Foaie Literară” un nou roman, fără să reușească însă atât ca Emilia Lungu.

Femenistă? Da. Căci „suntem mame, suntem femei române, suntem fiicele națiunii române. Fetele pe lângă orânda casei, să învețe și carte dar nu streină ci românească, cât mai multă căci numai așa vom folosi națiunii ajungând a fi ceea ce cu mândrie trebuie să fim: români cu limbă și suflet”. Dar pentru aceasta trebuiau organizate femeile române. Le va organiza ea, tânăra Emilia Lungu, ba mai mult va merge la sat ca învățătoare la o școală de fete, ca prima învățătoare din Banat, nu cu diplomă ci cu suflet și dragoste de apostolat. Va trebui să lupte cu invidia și răutatea omenească. Va lupta și va câștiga. Va evoca trecutul, va scrie, va vorbi, va lupta pentru ridicarea obiditului ei popor. Pedagogă? O! mai ales această era chemarea ei. Ce menire mai frumoasă poate fi decât aceea de îndreptător de suflete și dătător de lumină! Va face tot posibilul pentru a da realitate idealului ei, va atrage întâi atenția, apoi admirația apoi încurajarea și recunoștința iar târziu, târziu de tot, la apus, uitarea și singurătatea.

Dar pentru toate acestea trebuia un cadru de manifestare. Timișoara în acel timp nu era un centru românesc. Instituțiile culturale erau acaparate de Sârbi. Cele de stat de Unguri. Cele

comerciale și industriale de Nemți și Ovrei! Aveau însă și Rămâni un protopop al lor, aveau câțiva intelectuali, puțini dar inimoși. Era vremea „Luminătorului” condus de Meletie Dreghici și Pavel Rotariu, al „Priculiciului” lui Gh. Ardelean și Nicolae Coșariu. La Pesta apărea „Amicul Poporului”, la Oradea „Familia” lui Iosif Vulcan care cu sufletul lui deschis primea cu bucurie orice manifestare culturală. La Sibiu femeile române luară inițiativa unei societăți feministe și culturale. Dar și în Fabricul Timișorii puținii intelectuali ce erau, se grupaseră în jurul bisericii române condusă de Meletie Dreghici, filolog cu nu prea multă însuflețire pentru ideea latinistă, secondat de învățătorul Traian Lungu — tatăl scriitoarei — om cu vederi largi, cu metodă pedagogică, cititor și colaborator al ziarelor dela Brașov.

Scriitorii bănățeni? Nu mai erau în acel timp. Falanga lui Iorgovici, Țichindeal și Loga au murit de mult însă au lăsat o conștiință națională. Ei erau continuați acum de un Atanasie Marinescu, Elia Trăila, Vasile Maniu, Meletie Dreghici, oameni cu mult bun simț, cu o și mai mare dragoste de emancipare a neamului lor, însă cu o suprafață atât culturală cât și politică mult mai redusă. Era și poetul Iulian Grozescu, sbuciumat, bolnav înflăcărat, care în pribegiile lui se mai abătea și pela Timișoara la rudele lui — tatăl și mama Emiliei Lungu — și în treacăt, mai mult pentru a face o bucurie chinutului poet — Mili, copila Mili — învăța să declame câte o poezioară d'ale-unchiului Iulian. Timișorenii grupați în jurul bisericii dădeau concerte urmate de dans cu piese a căror acțiune se petrecea în România Liberă. Cât entuziasm era la aceste concerte! Festivalul începea cu „Răsunetul” lui Andrei Mureșeanu, apoi urma piesa. În pauze se cânta „Coroana Moldovei” de V. Alexandri și „Fata Romană” de Fr. Silcher. Apoi, urma dansul, cu jocurile în ordine, scrise pe carnetul de bal: Valsul, Ardeleana, Cadrilul, Polca tramblande, Romana, Polca repede, Ardeleana pe picior, Cotilionu, Colo, Lugojana, Polca-mazurca, și festivalul se termina. Toți mergeau mulțumiți acasă. Fericite vremuri! Scrisul feminin în acele timpuri? Aproape că nu se poate vorbi. În Vechiul Regat doar Carmen Sylva se ocupa cu literatura, iar în Ardeal, la Oradea, în coloanele „Familiei” publica versuri de dragoste svăpăiata Maria Suciú Bosco. Târziu, în altă generație vor apare iscusitele mânăuitoare ale condeiiului.

Lucreția Suciu, Maria Cunțan, Veronica Micle și Ecaterina Pitiș cari, îndrăgostite de frumusețile vieții țărănești, redau în versuri pline de gingășie, romantismul sub toate formele lui încadrat într-o atmosferă de dulce lirism. În acel timp însă, Emilia Lungu își dăduse toată contribuția la dezvoltarea literaturii române. Novelele ei erau savurate de mult. Atunci va trăi doar din amintiri.

Tinerețe.

În acest mediu se naște Emilia. Un mediu intelectual. Tatăl ei, învățător cu o reputație bine stabilită. Mama, fiică de preot cu vechi tradiții românești din Mănăsturul Vingei, era înrudită cu Iulian Grozescu. Bunicul după tată fusese pe vremuri primar și fruntaș al cătunului Lunga, de lângă Comloșul Bănănean. Dela acest cătun pare că li se trage și numele. Ca burghez înstărit dascălul Lungu se simțea dator să dea fetei sale o educație cât se poate de aleasă. Care? „Claustrul” — „Notre-Dame”-ul de astăzi. În Timișoara-Fabric era o asemenea instituție. În spirit profund catolic și german fetele erau pregătite timp de patru ani, cu o solidă cultură religioasă, câteva elemente de cultură generală și pianul. O mai ales pianul, „Clavirul” nu putea să lipsească din casa unei fete a secolului trecut care se pretindea cultă. Apoi fetele se întorceau acasă și-și așteptau norocul. Emilia a urmat și ea acest claustru. Însă sufletul ei nu se mulțumea cu atât. Ea avea un ideal mai mare! De aceea nu a urmărit numaidecât căsătoria. Va veni și aceea însă după ce și-a făcut datoria față de neam. Era încurajată de prieteni cinstiți cari o admirau, era frumoasă, era tânără. Cultura primită în claustru n-o mulțumea. Dacă era suficientă cultura germană ce o primise, nu-i era suficientă cultura românească. Dar unde era literatura românească? Unde era proza aleasă, unde erau versurile subtile pe cari gustul ei adăpat la cultura germană le pretindea. Ardelenii erau încă în cercetarea trecutului. Nu aveau răgazul să se ocupe și cu literatura. În Vechiul Regat, era însă un Alexandru Sihleanu, un Barbu Paris Momuleanu, un Vasile Alexandri, un Grigore Alexandrescu, un Costache Conachi, erau Văcăreștii și atâția alții cari se ocupau de beletristică. Erau poeți! Dar pentru una care cunoștea atât de bine ca dânsa pe Schiller și Goethe și Lenau și toată literatura franceză, ce nou mai putea găsi ea la acești poeți? Și totuși a găsit, și a gustat și a rămas încântată! Însă nu de acești poeți ci de

un scriitor, care descria obiceiuri noi, necunoscute ei într'un stil viu și ușor: Nicolae Filimon. Interesant cum acest Nicolae Filimon, a avut o influență atât de mare asupra Emiliei, încât mai târziu ea-i va publica viața romanțată, iar tot sub influența lui va scrie și admirabila novelă Barbu Cobzarul. Novele, povestiri, episoade nu erau în literatura românească d'atunci. Nu sunt? Va scrie ea!

La Sibiu, Femeile Române se organizează într'o societate. Emilia Lungu este aleasă secretară a comitetului central. Avea 18 ani. Ce-ar fi dacă ar face și ea în Timișoara o „Reuniune a Damelor”? Prin venitele ce le-ar avea, ar putea face o mulțime de acțiuni cu scopuri filantropice; ba chiar ar putea crea fondul necesar pentru înființarea unei școli române de fete. Prima școală română de fete! Ce operă frumoasă ar fi! Am avea și noi ca națiunile occidentale, cu o cultură mai veche, o școală unde să capete numai fetele instrucție specială. Da. Va face neapărat aceasta! Inșă cu ce? Trebuiau bani, trebuiau formalități pentru aprobarea deschiderii școlii. Unde-i omul desinteresat care să umble pentru toate acestea? Uite, s'a găsit un idealist, un literat și el, un luptător! E doctorul Pavel Vasici, care intervine pe lângă Episcopul Metianu pentru aprobarea deschiderii unei școli primare de fete în comuna Izvin. Mai trebuiau bani. Aceștia îi va face Emilia! Pe atunci idealismul și generozitatea pentru propășirea comunității românești era mai mare. Cum va câștiga aceste bani? Reuniunea Doamnelor din Timișoara va organiza balturi cu prețuri de încurajare, publicul va veni și fondurile pentru noua școală se vor aduna.

Peste doi ani (1874) Emilia Lungu este numită învățătoare la prima școală română de fete. Materialism și interes? Să lași în floarea vârstei orașul, cu petrecerile și societatea, să-ți lași prietenii, să-ți calci chiar viitorul pentru a te îngropa într'un sat, e oare interes? Remunerația nu importă. Traian Lungu avea destulă avere pentru a-și întreține unicul copil. Și nici nu se știe cu precizie dacă tânăra învățătoare era plătită. Dușmani erau destui, cari puteau motiva între altele netemeinicia școlii dela Izvin, prin faptul că aceea care o conducea nu avea diploma de învățătoare. Dar această piedecă era atât de ușor de înlăturat! Incă înainte cu un an, se înscrie ca elevă particulară la Preparandia din Arad. Ce activitate a desfășurat ea la Izvin doi ani de zile, nu am putut reconstitui căci amintirile ei asupra primei școli românești de fete nu le-am aflat la Muzeul

Bănăţean. Am aflat însă numeroase planuri de lecţii, caete pline de compoziţii şi scriere frumoasă întocmite de mânuţele fragede ale elevelor ei, ceea ce dovedeşte că tânăra învăţătoare a muncit cu zel. Putem însă urmări în altă parte pe tânăra Emilia Lungu: în „Familia”. Revista „Familia” era prin anii 1870—1890 în apogeu. Tot ce Ardealul avea mai distins în mânuirea condeii-lui se întâlnea în coloanele „Familiei”. Acolo era Iulian Grozescu, acolo era Vasile Ranta Buticescu, acolo era sfătosul dascăl Ion Pop Reteganul cu poveştile lui bătrâneşti, acolo era istoricul Atanasie Marian Marienescu, acolo Grigore Silaşi istoricul literar, ş’atăţia alţii cari toţi erau bine primiţi de sufletul deschis al lui Iosif Vulcan. A primit deci şi versurile tinerei învăţătoare din Izvin şi le-a publicat. Asta era în anul 1874. Emilia avea 21 de ani. Latinismul era în apogeu încă. În limba aceea artificială, încheştată, studiată, nu se puteau exprima sentimentele atât de sensibile ale femeii. Era totuşi una, care nu ţinea seama de ortografia oficială, ci inspirată de poezia populară, cu firea ei sensuală, cu imaginaţia bolnăvicioasă, seria răvaşuri de dragoste, în metru popular iubitului îndepărtat: Era Maria Suci Boşco. Incurajată de succesul acestei femei, înrăzneşte şi Emilia să-şi trimită micile ei compoziţii. Dar în timp ce Maria Suci era o erotică, o lirică, şi-şi putea permite să cânte dragostea cu toată pasiunea, căci era căsătorită, Emilia Lungu era mai mult o moralizatoare, un suflet bun, o timidă, o pastelată. Ca fată nemăritată nu se făcea să-şi dea drumul simţămintelor ei. Aşa era lumea ardeleană de atunci. Dar n’a îndrăznit să calce nici regulele ortografiei şi etimologiei; ş’atunci ne putem explica de ce n’a reuşit să creeze. Totuşi se remarcă în aceste versuri o bunătate, o dragoste de oameni — de cei oropsiţi mai ales — şi de flori cari arată pe deplin inclinaţiile ei poetice. Caracteristice sunt versurile din poezia „Iarna”:

*Vântul suflă, frunza pică
Cu al morţii greu suspin;
Sus pe ceruri se ridică
Nori, ce fulgi cu fulgi îmbin.*

*Cel bogat în desmierdare
La cuptorul încălzit
Povesteşte ce plăcere
E, când iarna a sosit.*

*Iar săracu 'mpins de lipsă
Infomat și friguros
Zice: „doamne”! șterge iarna
Din al timpurilor rost.*

Așa se cuvenea să scrie o fată tânără și bine crescută! După tipic, nu după sentiment! Pe atunci era tânără și „tinerețea e privilegiul speranțelor și al nebuniilor”. Iar „o floare albă să fie simbolul sufletului femeesc. Pudic și curat să treacă peste toate restriștele vieții și când brazdele grele s’au săpat pe fața femeii-sufletul ei păstrând frageda curățenie o va ridica mai sus decât toate curățeniile lumești”. Așa gândea Emilia Lungu pe atunci. Și așa a căutat să-și impună întreaga viață: tăcută, muncitoare și cu sufletul curat.

N’a stat mult la Izvin. După doi ani se reîntoarce la Timișoara. Ea era doar o antemergătoare, și prin plecarea ei la Izvin, a vrut să arate fetelor române din acea vreme că nu-i rușine ca o fată să fie profesionistă. Ba noi Românii avem tot interesul: „In Germania, fiicele claselor mai înalte frecventează Preparandia” pentru a deveni învățătoare zice ea într’un articol. De altfel lupta ei pentru emanciparea femeii, pentru ridicarea ei culturală e atât de oțelită în această vreme. Se pare că singurul ei țel, toată tânăra ei energie, și-a pus-o în slujba acestui ideal! Întoarsă la Timișoara reîncepe din nou organizarea femeilor. Dacă femeile române vor fi unite și organizate câte nu vor putea face. Deocamdată, după realizarea primei școale primare de fete de ce n’ar păși mai departe? Femeile dela Sibiu o încurajau, cercurile conducătoare românești îi dădea toată atenția. Școala dela Izvin dăduse rezultate bune. Se vor face mai multe școale de fete. Se cereau însă învățătoare. Dar de unde? Dacă în tot Ardealul nu se afla o școală care să pregătească asemenea elemente! Erau câteva, foarte puține „privatiste” la Preparandia din Arad. Emilia sesizează într’un articol din „Familia”, această nevoie: „E greșit a pune june și juni în o sală și a le da în comun o mulțime de științe. Ceeace pentru bărbat e necesar, pentru femei are folos numai spre a cocheta cu ele. Dacă ne trebuie școale, trebuie nu numai să învățăm poporul carte, ci și modul spre a-și ridica bunăstarea sa”. Deci Domnul Episcop Mețianu, să acorde tot sprijinul înființării unei preparandii de fete, care ar aduce foloase nemărginite. Părinții și prietenii femeii române să se gândească că ea face o jumătate

din națiune, și deci ce importanță are ca această jumătate din națiune să fie tot atât de cultă ca și soții lor.

Dar chiar în Timișoara, în cercul ei dece n'ar activa și mai intens. Va trebui atâta luptă până să reușească femeii române să-i fie recunoscută influența, în societate. „Luminătorul” organul românilor Timișoreni, publică una dintre conferințele înflăcăratei luptătoare. Nu-i suficient scrisul? Va ține și conferințe! Să se vadă că o femeie e în stare să apară în fața unui public numeros și să-și expună părerile fără jenă. A trecut vremea când ele erau doar umbra soțului, doar servitoarele lui. Exemple istorice de eroism al femeilor avem atâtea! Chiar în istoria noastră: mama lui Ștefan cel mare, a lui Răsvan-Vodă, ba unul chiar mai recent: mama lui Andrei Șaguna. De aceea să se facă tot posibilul pentru educația în spirit românesc a femeii române. E minunată această luptă a Emiliei pentru emancipare. Iată că sbuciumul ei are și urmări bune; dacă n'a reușit să convingă pe episcopul Mețianu să întemeeze la Arad mult dorita preparandie de fete, a reușit însă să fie auzită de tovarășele ei din Sibiu. Acestea erau mai numeroase, mai bine organizate și pare-se chiar mai inimoase decât cele dela Timișoara cari înconjurau pe Emilia Lungu. Cu câtă bucurie ia dânsa cunoștință despre întemeerea la Sibiu în 1883, a unui institut român, condus de profesoare române, pentru instruirea fetelor române. Deocamdată n'are decât 5 clase secundare dar și aceasta-i destul pentru o inițiativă particulară. E un mare pas înainte! De aceea doamnele dela Sibiu trebuesc încurajate! Și Emilia iarăși se adresează cetitorilor „Familiei”, mai ales celor din Banat, să sprijine nu numai moral ci și material această instituție care va creaa pe româncele de mâine: „Până acuma oamenii de stare năvăleau a-și îndesa fetițele în școalele streine, de unde ele ieșiau orice, numai Românce nu. Rodul acestor porniri fu nenumăratele renegări; ticăloasele vinderi de lege și națiune”. De acuma au și Românii o școală de fete românească. Nu vor mai trebui să se adreseze școalelor streine. Inșă și aici înainte de toate, trebuie să se dea o atenție deosebită industriei casnice naționale: „a înrădăcina, a-și însuși cultura, e a amuți un vaet rușinos — iar a aprecia în fața lumii inul și cânepa, țesutul și alte produse a țăranelor noastre înseamnă a pune adevăratul temeiu la industria casnică a națiunii”!

Ioșif Vulcan pentru a stimula scrisul femeesc, publică în anul 1875 un premiu de 10 galbeni pentru cea mai bună novelă

scrisă de o femeie. Emilia era învățătoare în Izvin. A avea 22 de ani. De ce n'ar concura și ea? Nu pentru bani ci mai mult pentru a-și pune la încercare capacitatea literară în fața „comisiunii criticătoare” compusă din Iosif Vulcan, Atanasie Marian Marinescu și Elia Trăilă. Comisiunea însă a fost aspră. „Din cinci novele prezentate, abia în două putem descoperi un talent ce reclamă atențiunea cetitorului: „Fiica învățătorului” și „Familia lui Droscu Serdariul”. Totuși „Considerând că și cele două din urmă cu corecțiuni radicale ar întruni condițiunile unei bune novele, subscrișii am fost siliți a decide cu majoritate de voturi că premiul de 10 galbeni, să nu se deie nici uneia dintre novelele din chestiune”. Dar „Fiica învățătorului” era novela Emiliei. N'a fost deci premiată? Inșă au recunoscut și severii critici dela Oradea că autoarea ei are „un talent ce reclamă atențiunea cetitorului”. Tot e mai mult decât nimic. Ș'apoi criticii dădeau autoarei și motivele pentru cari n'au putut-o premia: Stilul prea studiat nu e aplicabil pentrucă e greu de înțeles și pentrucă novela trebuie să fie mai povestitoare și mai ușoară.

Autoarea să-și fi făcut mai întâiu „sujetul novelei, scheița, scheletul, ea să-l îmbrace și să-l însufletească cum face și arhitectul”.

„Titlul fiind „Fiica învățătorului”, aceasta trebuia să aibă rolul principal în acțiune cu fapte multe, iar celelalte persoane numai subalterne și ajutătoare”.

„Descrierile începătoare stârnesc curiozitate, dar apoi nu se desvoltă și desleagă treptat. Toate faptele se petrec în dosul publicului”.

Autoarea are însă și unele merite cari nu pot fi trecute cu vederea de onorata comisiune:

„Puțini scriu cu atâta grijă pentru compunerea frazelor. Autorul merită toată lauda pentru diligență. Grămădirea adjectivelor bine acomodată și aplicarea multor adverbe în partea mai mare a novelei sânt potrivite și cu aceste însușiri bune se desosebește de multe încercări române de genul acesta”.

Dacă autoarea va corecta unele expresii și fraze greoaie și va ține seama de sugestiile comisiunii criticătoare, va produce o lectură destul de plăcută.

Mai publicase și înainte cu un an o novelă romantică în „Familia”: „Contesa Cornarini”, care a fost bine primită. Critica „Fiicei învățătorului” era prea severă. Noroc că nu se cu-

noștea autorul. Par'că membrii comisiunii „criticătoare” scriau mai bine! Totuși, va încerca să îndrepte observațiile criticanților. Și trei ani, până în 1878 nu va mai publica nimic. Va muri, se va sili să îndeplinească exigențele criticilor. Peste trei ani apare în „Familia” novela „Barbu Cobzarul”. Acuma nu va mai putea spune nimeni nimic. Descrieri minunate și scurte de peisagii, acțiune puternică, fraze concise, iar Barbu e centrul acțiunii așa cum ceruseră pretențioșii criticanți. Novela are succes. Se publică și în broșură separată. Numele tinerei scriitoare se impune. De acuma scrierile ei nu vor mai fi primite cu rezervă de Iosif Vulcan. Meritele ei încep să fie din ce în ce mai cunoscute. Ba, mai mult, în numărul 60 al Familiei din anul 1880 Iosif Vulcan, ține să-și informeze cetitorii asupra jertfei materiale ce-o face Emilia Lungu prin crearea unui fond școlar: „Juna și talentata noastră literată D-ra Emilia Lungu, cunoscută prea bine publicului Familiei, și-a câștigat un mare cerc de stimători. D-sa afară de lucrările sale literare, mai are meritul de-a fi deschis și școalele de fete la noi Români, creind și un fond școlar, căruia consistorul i-a acordat să poarte numele înființătoarei”. Măgulire? Departe! Doar o justă apreciere a unei munci desinteresate. Da! Într'adevăr „juna și talentata” scriitoare și-a câștigat un mare cerc de admiratori: „Fiindcă amintita epistolă este prima mea lucrare în limba română, de o extensiune mai mare, decât toate celelalte pân'acum din parte-mi scrise, vreau ca să o citești și D-ta rugându-te deocamdată de a-mi face o mică recenzie în privința modului scripturistic al ei, care recenzie, te rog, a mi-o trimite cât de curând și se va putea”. Va să zică un prieten, un ofițer român ce făcea serviciul în Bosnia, care mai scrisese încă în românește, nu îndrăznește să dea la tipar o lucrare mai vastă până nu o va vedea ea, Emilia Lungu.

Fiecare personalitate își are epoca de glorie, de creație în care munca lui îi aduce cel mai mare randament. La unii această epocă apare la o vârstă mai tânără la alții la una mai bătrână. La unii ține un timp mai îndelugat, la alții mai puțin. Epoca Emiliei Lungu e între acești 7 ani (1880—1887). Acuma era admirată, meritele îi erau recunoscute prin zeci de scrisori: „Autorule! nu știu primit-ai în viață vr'o adresă de mulțămire și recunoștință pentru poezia „Revederea” prin care ai dat cea mai vie expresiune simțămintelor inimei întregului popor românesc. Iar dacă nu ai primit, atunci privește pe oricine citind

această poezie, analizează-i toate simțămintele în acele momente și fi sigur că ai devenit adoratul tuturor; iar în conștiința ta vei zice: sunt fericit pentru că am atins coarda cea mai delicată a inimelor române” . . .

Din toate părțile sosesc scrisori de admirație și încurajare: dela prieteni din depătare, dela cei din Timișoara, dela cunoscuți. Atâta fericire! Atâta seninătate! Incurajată din toate părțile ea scrie mereu, scrie pentru delectarea neamului ei și pentru umplerea golului lăsat de înaintașe. În această epocă apare „Elmira”. Romanul a făcut senzație. „Familia” îl publică continuativ la locul de cinste. Renumele ei a ajuns la maturitate. Regina Elisabeta a României se interesează de-aproape de prima femeie română care s'a încumetat să scrie un roman. Mai târziu îi va da ca răsplată „Steaua României” pentru meritele ei literare. Numele ei apare în toate revistele ardelenе mai însemnate.

Fericirea aceasta nu putea să dureze prea mult. Invidia creștea din ce în ce și creștea chiar în cercul ei dela Timișoara. Vremea se scursese repede. Emilia trecuse de mult de treizeci de ani. Prietenele ei toate își înjghebaseră cămine cu soți, situație și copii. Numai ea, pasionată de lupta ei, înamorată de scrisul ei nu se gândea la căsătorie. Pe vremurile acelea era foarte jenant ca o fată să rămână nemăritată până la vârsta ei, mai ales dacă ținem seamă de situația ce o ocupa în societate. Ne putem închipui încurcătura în care se afla dascălul Lungu, care ca orice burghez ce se respectă, urma cu sfințenie toate convențiile sociale. Iată însă că deși târziu, s'a găsit unul care să placă firei Emiliei: e un ofițer român din armata austro-ungară, care e și literat. Literat, adecă căruia îi place să citească o carte bună, care vrea să fie spiritual, ba la ocazie mai îndrăznește să scrie și câte o lucrare în limba română, pe care apoi prin intervenția Emiliei s'o publice în „Luminătorul” lui Pavel Rotaru. Tânărul ofițer se numea Vișoina. Se începe o corespondență. S'au păstrat scrisorile lui Vișoina, foarte lungi și duioase, cu descrieri romantice din Bosnia unde-și făcea serviciul, cu scris pedant și latinist. Cu ajutorul acestor scrisori putem să urmărim în frământările ei dela Timișoara. Atacată din toate părțile, la un moment dat vrea să se retragă din „viața socială”. Atunci apare prietenul Vișoina, care de departe îi trimite vorbe de îmbărbătare: „D-ta care ești cea mai inteligentă și cultă doamnă română din Timișoara . . . D-ta dară te retragi

din viața socială numai din cauza aceea că unii strică armonia dintre Românii de dincolo prin ale lor patimi pernicioase și ticăloșie urâcioasă... Și când Mântuitorul nostru a putut răbda și suferi infinitele patimi pentru noi oamenii păcătoși, apoi să nu putem și noi răbda ceva pentru conviețuitorii noștrii și anume pentru ai noștrii conaționali de un sânge cu noi? Fiecare Român și fiecare Română adevărată, trebuie să-și aibe de principiu, că în fericirea neamului său să-și caute propria fericire, căci din contra, bietul nostru popor nu-și va vedea nici când împlinit dorul fierbinte. Și cine-l poate aduce pre acesta la dorita-i fericire? El însuși? Nici când! Căci precum îți este cunoscut prea bine și D-tale, el încă nu a ajuns acea treaptă de cultură, mintea lui încă nu este atât de dezvoltată și ageră spre a-și putea eluipa el însuși și singur acea pozițiune în societatea omenească care după dreptul și chiar după dispozițiunile Sfântului Dumnezeu, i se cuvine de a o ocupa.

Cine să învețe pre acest biet popor când ai lui cei mai buni și deștepți se retrag și feresc de el”.

Correspondența aceasta însă nu-i durabilă deși la un moment dat aflăm în scrisorile lui foarte dese aluzii la căsătorie: „De mă vedeai ~~ordonând și însumi lucrând~~ prin ~~cuință~~ încă cu 3 zile înainte de crăciun, desigur că ți-ar râde inima de bucurie, apoi deocamdată poate că ți-ai fi și cugetat, că un astfel de bărbat, ce atât de bine se pricepe în lucruri culinare nu ți l-ai pofti.

„Da, scumpă și dragă sorioară, femeea ce mă va captiva și mă va ține de rob, nu va avea mult de răs cu mine, ci poate că în fiecare ziună prin suspine profunde va exclama: Doamne scapă-mă de el! Dar... oare ajunge-voiu și eu cândva acea fericită situațiune de a avea din timp în timp și eu câte un pic de ceartă în casă”.

Probabil că prin intermediul acestui Vișoina, ea va cunoaște pe un alt ofițer de care-și va lega destinele.

Fericire.

Cel mai frumos vis al oricărei femei este căsătoria. Poate avea orice situație socială, poate fi iubită, respectată, admirată. dacă nu este căsătorită, mai ales după ce trece de o anumită vârstă, o femeie nu se consideră fericită. De aceea era natural

ca și Emilia să încerce să-și înjghebeze un cămin. Deci va căuta să-și afle și ea un soț, să fie mamă în casă, să gătească bucate gustoase soțului să-l aștepte în prag când acesta va veni dela serviciu, iar printr'un zâmbet să-i spulbere oboseala. O! Ce fericire mare va fi atunci! Va fi și ea cot la cot cu prietenele din copilărie. Va putea arăta influența femeii și rolul ei ca mamă de familie din experiența proprie. Dar oare principiile ei pedagogice, sufletul ei sensibil cui ar putea să le incarneze mai mult decât propriului ei fiu!

Nu a trebuit să aștepte mult. Era cunoscută, apreciată și admirată dincolo de granițele românismului. Frumusețea ei ajunsese în deplină maturitate. În 1887 ziarele românești anunță căsătoria „cunoscutei” scriitoare și luptătoare feministe Emilia Lungu cu nobilul croat Isac Puhallo de Brlog, ofițer în armata austriacă și nepot de frate al Comandantului corpului 5 de armată și Instructor al Principelui Monștenitor, Paul Puhallo de Brlog. O căsătorie mai fericită nici că se putea face. Singurul inconvenient era faptul că Isac își făcea serviciul la Sarajevo. Emilia deci va trebui să părăsească tot ce a început la Timișoara și să meargă la Sarajevo cu noul ei soț. E ușor a pleca, însă nu-i tot atât de ușor să începi o nouă viață într'un oraș necunoscut, între oameni streini de aspirațiile tinereții ei, să lase orașul copilăriei și al tinerețelor și al fericirii. Părinții din Timișoara își exprimă amărăciunea singurătății că nu-și au o drasla lângă ei: „Ambii suntem sănătoși dar nu suntem îndatinați singuri, par'că așteptăm să vină cineva. În tot locul ne aducem aminte de voi, lipsiți cu desăvârșire din jurul nostru, și ne întrebăm oare ce face acuma Mili și Isac?” E multă duioșie părintească, pentru copila îndepărtată în aceste cuvinte. Mai departe bătrânul dascăl comunica starea în care se afla nevastă sa, mama Emiliei: „Mutter a plâns mult, (după plecarea tinerilor din Timișoara. n. a.) acum după primirea epistolei cred că se va mai liniști”. Iar ceva mai departe: „Mutter, te roagă să scri cu potcoave mari ca să poată și ea ceti”. „Potcoavele” erau literele chirilice. Bătrâna dascăliță care se născuse din preoți pe la începutul veacului al XIX-lea și care primise cultura necesară prin învățarea alfabetului chirilic, care predomină înainte de 1848, când Sârbii încă erau atotputernici în Banat — se simțea foarte strămtorată de mania generației de după 48, de a scrie cu afurisitele de litere latine, papistașe, pe care ea, ca credincioasă ortodoxă nu avusese ocazia să le învețe în tinerețe.

Incolo nouătăți pela Timișoara nu mai sunt: „toate merg după calapodul vechiu: oameni de omenie și de inimă rari, foarte rari; blestemați mulți foarte” — zice bătrânul Lungu cu înțelepciunea lui dascălească. De altfel înainte de plecare, bătrânul dascăl, îngrijorat de viitorul copiilor săi, l-a sfătuit pe ginerele său cum să se poarte, ca să aibe un viitor cât mai bun: „să se ferească de amici cari se desfată și-și fac plăcere la masa cu pocale”, să rărească chefurile pe cari le făcea în burlăcie. În alte scrisori, mereu îl roagă să-și amintească de „puținele” lui „cuvinte moralizatoare”.

La Sarajevo, în garnizoană, erau și unii Români, cu cari Emilia era natural să se împrietenească. Intre alții era un căpitan, Ștefan Bacea, cadet Liubici a cărui mamă era Română, și ce-i convenea mai mult era faptul că și acolo ea afla o feministă și ziaristă pe deasupra care scria ziarul „Die Poste”: D-ra Milena Mrazevatz. Doamna Puhallo de Brlog care luptase și ea pentru aceleași idealuri, era normal să se împrietenească și să colaboreze la ziarul Domnișoarei Mrazevatz. Erau apoi rudele soțului său, cu cari de asemeni era în strânsă legătură. Toate acestea se incadrau atmosferei romantice ce-o avea acest oraș. Aci se întâlneau două civilizații: cea occidentală și cea musulmană. Palatele occidentale erau alăturate casutelor turcești. Ce viață ducea ea aci ne-o relatează mai târziu:

„La ora 12 ceasul din turnul bastimentului cetății vestează ameazul. Clopotele bisericilor în sunet strident îl repetau întrerupte din când în când de glasul muezinilor de pe minarete, cari recitau strofe din coran, amintind credincioșilor lui Alah datoriile zilei. Atunci, tineri, bătrâni, studenți, funcționari, ofițeri și civili în grupuri-grupuri se îndreptau spre casă. Dintr'un grup de ofițeri se despărțea unul, care după ce intra în „Gobelica ulica”, privea grăbit spre casa cu etaj din a cărei fereastră o doamnă-și flutura batista. Se închina impulsiv și surâzând cu acel „selam” a cărui tâlcuire e plină de lirism: arătând cu mâna spre pământ înseamnă: eu sunt pulberea de sub piciorul tău, aducând palma spre piept, apoi degetele către buze înseamnă că ce inima dorește o spune gura și gura te salută! Numai orientul cu vraja florilor și viselor, a putut născoci acest salut fără pereche.

„Peste câteva minute chipeșul ofițer intră în locuința sa fiind primit de nevasta fericită și de o masă cu bucate abunde.

„Și totuși astăzi te vei supăra pe mine zise el aproape duios”.

— Glumești? întrebă ea posacă.

— Nici de cum. Intendentul S. filoromânul tău, mi-a stors făgăduiala că ceasurile noastre de plimbare le vom petrece în familia lui”.

În altă amintire, ne descrie cu și mai mult farmec, împrejurările în cari a cunoscut pe cadetul Liubici, cu a cărui mamă va lega o strânsă prietenie:

„De o lună erau în capitala Bosniei, el și ea formând una din acele familii, cari pe cât de mici și neînsemnate, pe atât de fericite se simt. Zi de zi ieșiau din strada Djildjiluk în a kornacului, oprindu-se în curtea colțului, unde stă Țarevna djamia, cu mărețele ei cupole și vestitul minaret, de unde nu muezini răgușiți, ci juni seminariști cu glas tânăr și melodios vestesc ceasul rugăciunii. O răcoare adia torentul fântânei săritoare din al cărei bazin, Turcii se spală spre a intra în djamie.

De sub teiul înflorit privea chipeșul locotenent cu nevasta sa ceremonialul ritual, închinat marelui Alah. Dealungul râului Miljacka ce desparte în două orașul Sarajevo, peste munți, ieșeau la stari-put, în vremi trecute unicul drum de comunicație.

Dar mai cu drag treceau în stânga, pe șoseaua tăiată în colanul munților, astfel din dreapta însoțiți fiind de murmurul apei cu cascadele ei argintii, ce le forma isbindu-se de stânci.

Excursiile acestea luaseră extensiuni mari, purtând în sine cea mai divină încântare. Din fugă, ca junii sburdați suiiau calea serpentină a muntelui, care pe al său creștet poartă fălos citadela, ocolită de zid scund și turnuri sclicicioase. De aci privește-a-i atât de pompoasă, culorile de un amestec atât de viu și puternic, cum pe icoană nici când nu se putea vedea. Întreg orașul zace în vale, așternut ca un juvaer. Orientalism și modernism, progres cultural și patriarhalic, străzi cu zeci de trepte cuprinse de mușchi. Și printre acestea fluctuândă mulțime, tipuri originale în port, limbă și credință. Apoi ovalul întreg poleit de soarele sudic și străjuit de munți înalți și peste tot te simți cuprins de mărețul suflu al unei naturi ma-

jestoase. Pe mijlocul vechiului pod „Selim II” ea se opri cu un „Doamne ajută”, făcându-și cruce.

— „Ce ai? întrebă el, faci cruci în preajma acestor ră-mășițe păgâne?

— „Dar... nu auzi?

Dincolo la căfana turcească Bimbașa, din chioșcul cu pomi și tufișuri un Klavierwerkel răsuna figura primă din Romana.

Da! E jocul vostru național șopti el — uitându-se tot odată în jur, ca nu cumva să rădă cineva de gestul sufletesc al nevastei sale.

Un cadet fu singurul martor!

„Strumen”, salută el — închinându-se ei, o rază ca de bucurie-i sbura peste obrajii cam pârliti de strapațele serviciului.

Toamnă era, toamnă târzie, dar încă așa de frumoasă, de colorit atât de bogat, cum cu drept cuvânt turiști eminenți susțin, că toamna în Bosnia e de un farmec cum nicăiri alt unde nu mai găsești. Din când în când de după Frabevic, se observă o ceață posomorâtă simțindu-se un aier aspru, dar de o prospețime sănătoasă. Ziceau unii că după vârful munților miroase a zăpadă.

Din văratecele case turcești cu prisme și balcoane țintuite romantic pe terasele din munți — năvăleau oamenii în jos, mai cu drag în mijloc în zidiri solide: „a la franc”.

Strânși la olaltă, începură a se face vizite și a se lega cunoștințe; Casina militară fiind centrul de reunire a tuturor castelurilor sociale. Saloanele abia puteau cuprinde publicul venit să inaugureze sezonul soareelor. Ca flori se zăreau doamnele în găтели moderne și port național. Lână atlas și catifea, hărnicia țărancei bosniece: broderii minunate și pânzături ca păinginișul — purtate cu o mândrie aproape poetică.

Uvertura muzicii militare deschise concertul. Urma d-na de V. cu aria din „Profet”, a cărei coloratură grandioasă, denota concepție înaltă și puteri de timbru fascinator.

Acțiunea programului arăta: Beriot op. II, violină și cimbăluț. Doi se iviră: un cadet cu mustața mugurindă și un sublocotenent. Cadetul era cel dela podul Selim II. Producțiunea era mult mai perfectă, decât să nu fie cerută din nou. Tânărul cadet se închină și fu oare întâmplare sau ce? Ochiul lui se îndreptară tocmai acolo unde ședea nevasta locotenentului. Și atunci arcușul lui părea că reînvie sub simțirile celui ce-l purta. Niște

doine dulci urmate de ritmica și vesela horă a Românilui.

Entusiaștii cadetului erau de astădată cei mai înalți demnitarilor militari și civili. Și dacă căpitanul B. nu i-ar fi ghicit intențiunea cu neputință era a putea răsbi la ea a cărei inimă cuprinsese fiecare ton al lui.

— „Cadet Liubic”! îl prezentă căpitanul.

Raza senină îi sbură peste față când zise: „Doamnă, fără Domnul Căpitan, eram aproape lipsit de ocazia de a vă aduce omagiile mele!”

— „Și eu nu pot să-ți spun cât m'a impresionat admirabila Dtale muzică. Ești artist! — Dar ca Croat spune cum vine de interpretezi muzica română cu atâta pricepere.

— „Doamnă, mama mea e Română. Și această compoziție a zilelor ei mai fericite ți-a trimis-o ca salut”. Așa trăia tânăra pereche.

Doamne, câtă poezie, cât farmec aveau aceste baluri și serbări de altădată. Ce parfum romantic mai răspândesc oamenii aceea de dincolo de morminte, pentru a ne îndruma să le admirăm și regretăm vieța lor? E în tot sufletul acestor oameni, pestriți, ceva din măreția și tragedia Habsburgică. Și întocmai cum aceștia s'au prăbușit peste noapte, ca un turn înalt în urma unui cutremur groasnic, așa și „plecații” servitori ai drăguțului de Impărat s'au ascuns în morminte, iar cei cari s'au încumetat să rămână după ei și-au închis sufletul cu amintirea lor.

Emilia a intrat în corespondență cu mama cadetului. A aflat că aveau înrudiri spirituale: una era o bună compozitoare, cealaltă o îndemânatăcă mânătoare a condeiului. A mai aflat și ceva care a înduioșat-o: mama cadetului încă de tânără își pierduse soțul, tot ofițer în armata Majestății Sale Impăratului Franz Iosif — și acuma unica-i fericire este fiul ei. Pentru ridicarea lui trăia și tot ce avea ea mai bun împărtășea adoratului ei fiu. Emilia a rămas înduioșată de această dragoste maternă împărtășită și de fiu.

După câteva luni, dela această întâmplare, locotenentul Isac Puhallo de Brlog fu transferat la Mostar în capitala Herțegovinei. Aci sub clima mai sudică, în miros de mirt și cântec de biulbiul își duceau mai departe fericita viață. Căsătoria lor avea să se lege printr'o mare bucurie: Emilia încurând avea să devină mamă! Nu putea fi o bucurie mai mare pentru o fe-

mee care era conștientă de menirea ei. A venit la părinți, la Timișoara orașul tinereții și al amintirilor — să dea aci unde a văzut și ea lumina zilei — naștere micuțului Emil.

Dar Doamne ce blestem oare e pe capul ei? Ale cui păcate trebuie ea să le ispășească? În timp ce era încă lehză, cu un copilaș ca un înger lângă ea, „Luminătorul” ne aduce vestea morții subite a lui Isac Puhallo de Brlog. „Onorabila familie a Dlui Traian Lungu, a veteranului și lăudatului nostru învățător din Fabric, se află într'un adânc doliu cauzat prin tr'un neașteptat și surprinzător caz de moarte. Ginerile d-lui învățător, resp. amabilul și iubitul soț al Doamnei Emilia Lungu, Dl Isac Puhallo de Brlog ces. și reg. supratendent și șeful de manipulație a diviziei 18 din Mostar-Herțegovina în miercurea trecută 6 Sept. nou, fiind sănătos și ocupat cu serviciul său, căzu momentan depe picioare și încetă din viață, iar Joi fu înmormântat cu toate onorurile militare după ritul gr. ort. în cimitirul militar din Mostar. Durerea celor rămași e nespus de mare. Decedatul se află în al 37-lea an al etății sale și în al 5-lea al fericitei sale căsătorii, iar în momentul morții era singur singurel (și într'o țară străină de vreme ce iubita sa soție, venise cu câteva zile mai înainte la părinți în Timișoara, unde dăduse viață primului născut din această căsătorie: micuțul Emil ce numără abia 10 zile din viața sa.

Pe decedatul îl deplânge iubita soție, socrul și soacra precum și tatăl bătrân Mihail Puhallo de Brlog căpitan ces. reg. în pensiune, care se află în viață în comuna Brlog din Croația iar micul Emil, sărmanul, numai mai târziu va afla prin tradiție că a avut tată dulce fără să-l fie văzut sau cunoscut”.

Nu va mai avea însă ocazia micuțul Emil să afle aceasta. Căci o nenorocire nu vine nici odată singură. La 5 săptămâni după moartea soțului avea să vină cea mai grozavă durere: moartea micuțului Emil! Ultima amintire a scurtei fericiri a fost îngropată. Alta în situația ei n'ar fi putut îndura îngrozitoarele lovituri. Ea le-a primit cu calm căci zice ea undeva: „A trăi nu înseamnă a fi fericit, a trăi înseamnă a lupta, și a se frânge pentru un scop pe care nici odată nu-l ajungi... A trăi înseamnă a crede, a visa și a iubi, a plânge, a fi înșelat și a suferit groaznic. Și iarăși a se ridica și a iubi din nou și a se înșela din nou și tot așa până la moarte”. E ceva în-

spăimântător în cuvintele acestea, cari arată viața așa cum o concepușe ea din tinerețe. Par'că și-ar fi prevăzut dezastrul.

Singurătate.

Acuma începe marea, înfricoșata, nesfârșita, singurătate. Acasă o așteptau doi bătrâni deziluzionați de durerea fiicei lor. Emilia și-a închis sufletul. Oamenii cu cari lucraser altădată la ridicarea neamului românesc trăiau încă și munceau cu aceeași perseverență. Inșă durerea ei era prea mare, sufletul prea copleșit pentru a mai putea face ceva. Acuma chema morții. Sufletul ei era în Serajevo și Mostar unde-și petrecuse scurta-îțericire. Călătorea în fiecare an cu regularitate matematică la mormântul neuitat, aprindea o lumânare, făcea o rugăciune, vizita pe prietenii de altă dată, apoi se reîntorcea mai zdrobită, mai îmbătrânită la Timișoara. Din când în când căpitanul Bacea din Serajevo o ține în curent cu oamenii și evenimentele de acolo:

Prea stimată Doamnă!

După promisiunea dată schiopătez și eu cu șirurile acesteia următoare:

„Luminătorul” Tam primit pentru care vă mulțumesc din toată inima, ba l'am trimis și la Mostar spre cetire.

Cântărețul poezii „Rândunica” a fost d. Iesianu și corespondentul Luminătorului d. căpitan Simeon Blasiu, care transpus fiind din Erlau la Mostar a călătorit în iarna aceasta Ungarea dealungul. Domnul Ieșianu îmi scrie din Mostar următoarele:

„E adevărat, că m'am reprodus în casina de aicea, cântând în sezonul acesta de mai multe ori, cu un foarte mare succes, pot zice chiar strălucit. Se poate că această primire strălucită a fost mai mult din curtuozie decât din merit, faptul însă e că totdeauna de câte ori am apărut am cântat și cântări românești, care au fost de tot mai bine primite decât cele germane. Așa a fost de prima dată o „serată muzicală” cu un entré în folosul săracilor de aicea, când am cântat o piesă germană „Des bettelnde Lied” ca și Rândunica, dar cântul german era o nimica înaintea mărețului cânt român. Cântul român a ridicat publicul în admirațiune și pe mine în aplausuri frenetice ce nu voiau să înceteze. Veniseră mulți din lumea ce mă cunoștea să-mi strângă mâna, să mă îmbrățișeze,

Iar cei ce nu mă cunoșteau încă se îmbulzeau să mă cunoască mai de aproape. Așa făcui în acea seară cunoștință cu un căpitan dela batalionul unguresc, ce garnisioanează aici pe care nu-l văzusem până atunci, deși era deja mai de lung timp pe aicea, îmi trânse mâna zicându-mi cu bucurie mare, mai cu lacrimi în ochi și curat pe românește: D-le! nu pot să-ți zic, câtă mângâiere am simțit, auzind aci în această țară străină și depărtată, unde nu există nici un Român, afară de noi, dulcele melodii și cuvinte românești și ce mă încântă mai mult să-ți atribui toată recunoștința mea e că ai știut să storci admirațiunea streinilor pentru cântecele noastre românești. Iată că streinul are ocaziune să ne admire, iar nu să ne batjocorească precum fac Ungurii cu noi! Acest căpitan e un bărbat atât de plăcut și drăgălaș, atât de inteligent și tot odată modest, și dulce în vorbirea sa încât te farmecă și nu-l mai poți uita, dacă ai fost numai odată cu el. E un Transilvănean cu numele Blasiu”.

Din împărțășirea aceasta se vede cum se poate un român bun entuziasma și numai la întâlnirea cu alt frate într’o țară străină — cu atât mai mult însă auzind limba lui maternă și cântecul strămoșesc!!!

Noi sîntem tot cei vechi, sănătoși, Toader ciripește de ți-i mai mare dragul de el...

Iarna încă nu ne-a părăsit, a nins astă noapte din nou ca în Ianuarie.

Părintele Floreanu se află în călătorie la spovedanii și cuminecarea creștinilor Români, cari se află în țările ocupate, se reîntoarce numai după 3 săptămâni iar la Sarajevo, asemenea și Fizeșanu”.

Peste ortografia ¹⁾ mea românească și limbajul unui „soldat bătrân” ai bunătatea prea stimată doamnă a întinde vâlul dreptății și iertării! Vă rog doamnă din partea muerii mele a primi cele mai amicabile salutări, asemenea a împărțâși și preonorărilor părinți a dumneavoastră precum sărutări de mâni din partea nepotului Toader și al domniilor voastre devotat și de tot binele voitoriu.

BACEA căpitan.

Sarajevo 23/11 Martie 1893.

Nimic nu-i mai dureros, decât a-ți aminti când ești singur și desiluzionat, de vremurile de fericire și bucurie de altă dată.

¹⁾ Toate citatele, le-am transcris cu ortografia actuală pentru o mai ușoară înțelegere.

Scrisoarea aceasta tocmai de acele vremuri îi amintea. Va să zică la Cazinoul din Mostar și acum petrecerile erau în toi, prietenile și cunoștințele de altă dată se bucurau de fericirea vieții în timp ce ea trăia uitată și deziluzionată. Ce dureros! Și acum se iveau surprize cu cântece românești, cari aduceau elogiul celui ce le executa și trezeau melancolice amintiri depe meleagurile copilăriei pușinilor Români cari le ascultau. Cât s'ar fi bucurat și ea! Intocmai ca și cu Ljubic. Dar câte dureri n'aduce viața! O altă corespondență o anunță că tânărul cadet Ljubic, într'un marș de recunoaștere pe care-l făcea în fruntea plutonului său, a răcit, s'a îmbolnăvit greu și a murit, singur între streini, departe de mama lui. Când a auzit Emilia și această veste dureroasă n'a putut decât să reflecteze: „Când uneori mă gândesc în aretul meu și al mamei lui Ljubic, cu suflet și caracter așa înrudit și cu o soartă atât de suroră — gândesc: neobosită mai e ursita în a zdrobi norocul unora dintre ființele omenești”.

Pentru a se mai reculege, părinții au trimis-o să-și petreacă paștile anului 1897 la Viena. S'a dus, mai ales că auzise de o societate spiritistă, foarte bună, căci decând își pierduse soțul și fiul, credința într-o dreptate a bunului Dumnezeu îi dispăruse și singura ei pasiune era spiritismul. S'a întâlnit acolo și cu doamna Bacea, care i-a redeschis rana durerii. Scrie părinților din Viena: „Serile spiritiste au succes. Am condus la gară pe mediul nostru Leonidas Popp, un copil frumos și bucalan”. Din toată frumusețea și măreția Vienei habsburgice, asta afla ea mai interesant de comunicat bătrânilor părinți.

S'a reîntors apoi la Timișoara. O scrisoare din 28/III/1900 primită dela Alexandrina Ioanovici-Mathei o anunță: „Despre Doamna Bacea, nici că gândeam că se va mărita așa iute”. Va să zică murise și căpitanul Bacea! „Bătrânul ostaș”! Acuma cine o va mai informa despre Mostar și Sarajevo? Singurătatea devine mai hidoasă.

Suntem în 1904. Iosif Vulcan serbează 40 de ani dela apariția „Familiei”, revistă unde și-a dat și ea sbuciumul tinerețelor și încă cu cât succes. Prilej de reculegere, de bucurie, de rechemare la viață. Toată lumea aduce elogiul bătrânului scriitor. Tinerile literate: Maria Cunțan, Ecaterina Pitiș, Maria Băiulescu, Neli Cornea-Mișici tot ce Ardealul avea mai bun. Numai pe ea n'o chemă nimeni la praznicul bucuriei. Târziu, du-

pă ce a cetit măreața sărbătorire a lui Iosif Vulcan, trimite și ea un articol de elogiu nu pentru sărbătorit ci pentru... morții. Acuma deja începuse să trăiască cu morții. Și asta e îngrozitor. Iosif Vulcan publică la locul de cinste articolul. Ea însă nu mai trimete altele. Prea era dureros să-și reînceapă activitatea la revista de unde a pornit cu 30 de ani înainte.

Dar ființa ei era făurită pentru luptă. A stat peste zece ani în reculegere. De aproape douăzeci de ani n'a mai publicat decât puținele-i amintiri din scurta-i fericire. Timpul și vârsta însă le împacă pe toate. Acuma un îndemn nou, inexplicabil, cu o pasiune îndoită o readuce în actualitate. În 1905 Emeric Andreescu scoate la Timișoara „Dreptatea Poporului”. Nu stă mult la conducerea acestui ziar și locul lui îl ia Emilia Lungu-Puhalo. Acum e ziaristă profesionistă însă. Scrie pentru a câștiga nu din dragoste. Acuma articolele ei nu mai aduc acea suavitate a tinereții și încrederii în viață, acuma sufletul ei s'a oțelit și s'a împietrit. A devenit o bătrână sfătoasă care are multe de spus dar nu mai e cine să o asculte. Atacă în articolele de fond de la acest ziar toate problemele care frământau neamul românesc d'atunci, poartă polemici înverșunate, scrie reportagii, comunică informații locale și din străinătate, face recenzii, înseamnă necroloage, îndeamnă tineretul la păstrarea limbii: „Să pretuim și să trudim a învăța „graiul bătrânesc” ce-l auzim în liturgia bisericii, căci e al bătrânilor noștrii strămoși, cari pentru limbă și lege au fost chinuți și zdrobiți dar de ele nu s'au lepădat!... (Dreptatea Poporului No. 27 a. 1905). Vorbind despre episcopia Aradului, cere despărțirea protopopiatelor hănățene și întemeierea mitropoliei Timișorii: „Noi am tăcut destul lăsând ca la sânul nostru șubredele lor puteri să se vindece, ruinatele lor finanțe să se restaureze. Destul a fost, prea destul. Vrem acum emanciparea noastră pe toate terenele financiare și culturale”. (Idem No. 30 a. 1905). Sârbii în deosebi sunt ținta atacurilor ei. Fiecare gest al lor, dă motiv de polemică: „Sârbii cu inteligență multă, pravoslavnicii creștini în a căror lanțuri prinși au stat Români în întregului Banat, în vremea humanismului de azi. Când moartea împacă toate când loc de odihnă se dă tuturor, fără a-i mai întreba de naționalitate, ei se fac de râs prin neîmpăcarea lor ură, ură ce seamănă cu ura Grecilor” (idem: „Apucături mârșave” No. 2, a. 1906). E acuzată de socialism. Atunci ea fixează programul ziarului, ca un răspuns la acuzația adusă: „Să lucre pentru binele iubitului nostru popor, să-i apere in-

teresele lui, să-i spună totdeauna numai adevărul, să-i apere dreptul ce îl garantează legile țării noastre, să combată lățirea socialismului între Români, și să-i urmeze calea ce-o are de urmat atât pe terenul social, cât și pe cel economic”.

Intr'un alt articol critică editorii ce publică în calendare glume pe seama preoților și a învățătorilor cari sunt conducătorii Românilor dela sate. Apoi îi îndeamnă „să nu aducă în icoane niște mânjituri proaste de cari numai a ne rușina putem. Arată tâlcuitorii și pilduitorii faptele și icoanele lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Portretele marelui Șaguna, apostolul bisericii ortodoxe a Românilor, arate pe consilierul Constantin Ioanovici, reformatorul școalei banatice”. In urma acestui articol primește o scrisoare plină de elogii și mulțumiri din partea nepoatei lui Const. Ioanovici, Alexandrina Ioanovici-Mathei, o femeie distinsă care a publicat în „Familia” între altele și comedia „Două emancipate” (No. 1, 2, 3, 4, 5 din a. 1882):

„Față de munca D-tale neobosită, eu nu mă mai pot da odihnei patului, când ca azi mă simț nițel mai bine. Imi spune conștiința, că am să-mi reculeg ultimele forțe, să nu las zilele puține cari îmi mai vor fi date să treacă, fără ca eu să tresar la signalul alarmei ce-l dați, ca umăr la umăr, să ne ridicăm în spre sus la stele gloria veche bănățeană, să ne eluptăm locul prim, care ne compete prin trecut, avut și fire în rândurile Românilor de pretutindeni. Lupta bună ați început, Dumnezeu cu noi, reclamă-ți vechea fală: Bănățene tu fi tu!

Cetesc și recetesc articolul prețios „călindarele” trimis eri de o mână binecuvântată, peste care eu cu lacrimi mă aplec, cum Sever Axente s'a aplecat, plângând ca un copil, odată pe mâna mea în sala publică a lui Popovici din Sibiu, după ce ținut'am un discurs; repetând: „O doamna mea, o doamna mea, 40 de femei române ca D-ta, dacă aș găsi, eu mai mult aș face ca'n 48, dar ca D-ta 3—4 poate, mai multe n'aș afla!”

Da! auzit-am șoapte din morminte la cetirea lui, da sora mea bravă, și aș dori ca'n ziua veche:

*A lor șoapte fie sfinte
la poporul românesc!*

Dar încă-i pustiu cel mormânt¹⁾ în curtea bisericii din Miniș și plan a rămas însuflețirea de odată, a-i ridica un monument lui Constantin Ioanovici, dar rod a adus munca lui și pomeneala ce i-o faci tu, cea mai harnică și luminată femeie din toată românimea, mai mult plătește decât marmora și inscripția de aur...

Ne'nterupt m'am rugat episcopilor la Sibiu și Arad, a mă face directoare la o școală de fete, să mă dovedesc nepoata unchiului brav, m'au refuzat; m'am rugat consistoarelor, lui Ungureanu, Mocioni, Gall, etc., etc., creați un post de inspectoară de școli, confesional, și atâtea aş isprăvi — refuzată iar am fost: acu's bolnavă, nu s'a împlinit visul meu, dar cu tine'n horă, soro, eu, ca un bard străvechiu și sfânt, spune — voiu neamului păcatele lui și virtuțile celor bravi.

Dacă lipsă aveți de mine, ultimele forțe ale voastre sunt, ce vroiti a ști, întrebați: curat vă voiu da deslușire. Deși un hoț nemernic T., librarul din Oravița, căruia tatăl meu i-a făcut bine și viitor, a făcut peremere archiva unchiului Const. Ioanovici, care, prețioasă, se afla în podul casei noastre, iar de acolo toate le-a jefuit cu niște complici, eu totuși multe mai țin minte și pot destăinui. Una vi-o pot spune acu, că D-zeul bănățenilor, MocSIONYI, prietenul Ioanoviceștilor nu a fost, așa nici că se poate, ori cum ar făgădui el, la mișcarea voastră, ca prieten unei cauze departe cu sufletul curat să fie. Asta poate, v'ar fi vre'o directivă".

Scrisoarea e datată L. 16/II 1905. Am reprodus-o, cu gândul că se va afla vre'o dată cineva, care să încerce să stabilească rolul jucat de Constantin Ioanovici în trecutul școlilor bănățene. E un punct de plecare.

Părea că vremurile bune vor reînvia. Dar nu! Epoca ei trecuse. „Dreptatea Poporului” își sistează în 1906 apariția. Continuă să publice pe la „America” și „Drapelul” lui Valer Branișce. Dar scrisul ei răsuna în pustiu.

Singurătatea devine din ce în ce mai apăsătoare. „Drapelul” din Lugoj cu data din 8/21 August 1913 descrie „Inmormântarea matronei Eufemia Lungu născ. Popovici, a avut loc după rital ortodox-român, Joi în 7 c. așezându-se rămășițele pământ-

¹⁾ E vorba de mormântul lui Const. Ioanovici, care-i înmormântat în curtea bisericii din Miniș jud. Arad. Se menține și azi părgănit.

tești în cripta familiară din cimiterul central din Fabricul Timișorii, plânsă și jelită de soțul Traian Lungu, învățător în pensie și de fiica văd. Emilia Lungu-Puhallo, a fost o distinsă femeie română. a cărei iubire de neam, s'a manifestat până 'n ultimile dispoziții. poftând o înmormântare, după bătrânescul rând, fără lux și podoabe streine. Așternută pe țesături proprii din sadă și tinav, nu pe strae negre purtate pe bani scumpi, dela un mort la altul. Vrerea ei fiind a abate poporul nostru de pompa modernă ce a străbătut până la zileri. In locul cununei o creangă verde pe sicriu dar mai multe modeste sume în scopuri de binefaceri. Intre ele 5 cor. pentru fondul ziaristilor noștrii, „trudiții apostoli ai națiunei” cum îi numea ca totdeauna când lua a citi ziarele”.

A isbucnit războiul. Bătrânul Lungu nu a mai ajuns să vadă Unirea cea mare căci în 1917 moare de bătrânețe. A murit și Impăratul Franz Iosif și Pavel Rotaru prietenul și admiratorul din tinerețe și bătrânul rege Carol I al României și Carmen Sylva — ce altădată — ce mult e d'atunci! — o spriiunise și apreciasse. Doamne, cum mor toți oamenii? Cum se schimbă vremurile! Inainte mureau mai treptat, mai pe nesimțite, acuma războiul acesta par'că s'a hotărât să curețe pe toți oamenii de lumea veche, pentru ca oamenii noi ce vor veni la sfârșit, să nu se mai incurce cu ei. Sârbii au ocupat Timișoara. Au devastat peste tot. Până și caldarâmul depe străzi l-au trimis la Belgrad. Au devastat și casa Emiliei Lungu a cărei sentimente antisârbești le cunoșteau. Ticăloșii! Nu s'au jenat să se atingă de adăpostul unei bătrâne singure și fără mijloace de apărare.

Apoi zorile s'au înseninat. Banatul cinstit s'a alipit României. A avut ocazia să-și vadă visul cu ochii. Inșă nu mai putea să se bucure Prea era istovită și singură. E știut că la îndeplinirea unui ideal pentru care luptă toată viața și pe care mereu ai viziunea că se va împlini, când ajunge realitate nu mai poate să te bucure. Și cu Emilia așa a fost, căci ea era o vizionară. Ș'apoi bănățenii n'au putut lua parte decât cu un ochi plângând la praznicul unirei. Tincu-Velia și Ior-govici îi chemau la Vârșeț...

E cunoscută greșeala ce s'a făcut după unire: guvernele României-Mari în loc să lase pe vechii oameni băștinași să conducă afacerile locale, cari cunoșteau rostul lucrurilor d'aici, au trimes elemente din Regat pentru a conduce Provinciile alipite. Au fost unii și buni. Nu zic! Dar de unde pu-

teau oamenii aceia streini de aspirațiile și nevoile noastre să ne cunoască? Astfel că s'au comis fel de fel de abuzuri cari au decepționat pe Românii autohtoni de frații lor regăteni. Așa s'a întâmplat și cu Emilia. De unde puteau ei să știe cine-i acea bătrână și ce merite a avut ea în trecutul dureroaselor noastre suferinți. Deci n'au înțeles-o și n'au ajutat-o.

Ba mai mult! În 1922 i se sistează pensia ce-o avea după defunctul ei soț. Atunci, cu cereri în mână, bate la toate ușile să i se dea o „grație” lunară din care să poată trăi și să-și repare casa devastată de Sârbi. O! De s'ar fi sculat din mormintele lor trufașii nobili croați, să vadă starea în care a ajuns soția unui urmaș de-al lor, de s'ar fi sculat Carmen Sylva și Iosif Vulcan și At. Marinescu și Pavel Rotariu și toți admiratorii din tinerețe și ar fi văzut cum „tânăra și talentata și apreciată” scriitoare de altă dată — cerșeste existența la Statul român la temelia căruia a pus și ea atâtea pietre, — o! de s'ar fi sculat din mormintele lor toți aceștia, ar fi răs de disperare și de durere, ar fi răs cu voce hamletiană ș'ar fi fugit din nou în mormânt să nu vadă prea mult pângărirea!

Mai târziu i s'a dat o „grație” lunară din care să trăiască. I s'a dat căci acum a venit la conducerea provinciei oameni autohtoni: un Aurel Cosma-junior, care în dragostea lui de trecutul bănățean găsește timp să o viziteze, să se îngrijească de afacerile ei, iar când îi va veni ceasul să-i scrie așa de înțelegător și frumos necrologul. Un Sever Bocu, care deși preocupat, trimite la ea ziaristi să o intervieveze despre vremurile de altă dată pe cari ea le-a închis în sufletul ei.

Toți au murit Numai ea se încumeta să trăiască singură în casa pustie, sinistră, deslipită — trăia chemând morții.

Intr'o noapte ploiasă și rece de Dechembrie, Dumnezeu s'a îndurat să o cheme alături de oamenii vremurilor ei, de oamenii aceia romantici, duioși, buni și curtenitori pe cari ea i-a evocat și descris în operele ei — și cari nu mai interesau pe oamenii aceștia, noui, streini, fără suflet de după războiu.

Câțiva prieteni strecurându-și o lacrimă discretă printre gene, nu pentru viața ei ci pentru poezia vremurilor pe cari le-a trăit și descris — conduceau tăcuți pe ultima reprezentantă a vremurilor de sfinte și desinteresate lupte pentru ridicarea neamului Românesc.

IOAN DIMITRIE SUCIU.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I. Poezii:

- La mormântul amicei S. P. R. — „Familia” anul X, No. 13, 1874.
Unde — „Familia” anul X, No. 30 1874.
Suvenirul — „Familia” anul X, No. 42, 1874.
Doi ochi — „Familia” anul X, No. 49, 1874.
Un singur dor — „Familia” anul XI, No. 13, 1875.
La un ghiocel — „Familia” anul XV, No. 38, 1879.
De ce? — „Familia” anul XV, No. 71, 1879.
Nu-mi vorbiți — „Familia” anul XV, No. 83, 1779.
Iartă! — „Familia” anul XV, No. 97, 1879.
Ieri și astăzi — „Familia” anul XVII, No. 12, 1881.
Lăsați-mă — „Familia” anul XVII, No. 49, 1881.
Iarna — „Familia” anul XVII, No. 79, 1881.
Seara — „Familia” anul XIX, No. 16, 1883.
„Dimineța” — „Amicul Familiei” anul 1884, pag. 72.
„Ție” — „Amicul Familiei” anul 1884, pag. 123.
„Ei” — „Amicul Familiei” anul 1884, pag. 226.

II. Schițe, Novele, Romane:

- Contesta Cornarini — „Familia” anul 1874, No. 19, 20, 21, 22, 23, 24.
Barbul Cobzariul — „Familia” anul 1878, No. 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97.
Ochii cei mai frumoși — „Familia” anul 1879, No. 45.
Episod din viața unei femei frumoase — „Familia” anul 1879, No. 67.
Cordelia — „Familia” anul 1880, No. 16 17, 18, 19 și „Amicul Familiei”
anul 1884, pag. 275—280.
O noapte de vară — „Familia” anul 1880, No. 41, 42, 43.
Înainte de luni — „Familia” anul 1881, No. 44.
Voluntarul — „Familia” anul 1881, No. 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86
O icoană de carnaval — „Familia” anul 1882, No. 3.
Icoane — „Amicul Familiei” anul 1884, pag. 98—100.
Portrete — „Amicul Familiei” anul 1884 pag. 29—31.
Caractere — „Noua bibliotecă română” anul I, No. 19.
Duminea — „Noua bibliotecă română” anul I, No. 19 și în „Lumitătorul”
No. 35 din 1890.
El și Ea — „Noua bibliotecă română” anul II, No. 9.
Paști — „Dreptatea” anul 1896, No. 67.
Toamna — „Dreptatea” anul 1896, No. 252.
Întăia neauă — „Dreptatea” anul 1896, No. 297.
Ea și el — „Drapelul” anul 1905, No. 45.
Căisănele — „Dreptatea Poporului” No. 29, 30, 31, 32, 33, anul 1905.
Sfântul Nicole — „Dreptatea Poporului” No. 48, 49, anul 1905.
Noaptea Crăciunului — „Dreptatea Poporului” No. 52, anul 1905.
„Doina” — „America” din 10 Febr. 1909 și în broșură separat.
„Ajunul Crăciunului” — „Drapelul” din Chicago No. 2, anul 1912.
„Elmira” — roman în 3 părți — „Familia” anul 1882, No. 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.

III. Diverse:

- Mama — „Familia” anul XIV, No. 62.
O foaie de suvenir, din ziarul meu — „Familia” anul XIV, No. 24, 25, 26, 27, 28.
Mehadia — Impresii de călătorie — „Familia” anul XIV, No. 72.
O excursie de iarnă — „Familia” anul XV, No. 6.
Instrucția femeii române — „Familia” anul XVI, No. 72.
In ajunul anului nou — „Familia” anul XVI, No. 1.
Monachie sau căsătorie? „Familia” anul XVI, No. 57.
Luxul modern — „Familia” anul XVI, No. 76.
Gândiri — „Familia” anul XVII, No. 36, 40.
„Femeia și influența ei” — disertație rostită în societatea de lectură a Românilor din Timișoara în ziua anului nou 1883 și publicată în „Luminătorul” No. 2, anul IV, 1883.
Un apel — „Amicul Familiei” No. 14, anul 1884.
Amintiri — „Dreptatea” anul 1896, No. 40, 41, 42, 43.
Cuiu cu cuiu se scoate — „Poporul” (B. Pesta) anul 1899, No. 6.
Banii dăruiei — „Drapelul” anul V, No. 43.
Bănățenii — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 24.
Noi Români — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 26.
Graiul bătrânesc — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 27.
Tot noi Bănățenii — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 29.
Concertul din drum — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 40.
Bănățenilor noștri — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 40.
Scoalele noastre — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 41.
Alegerea deputaților pentru Congresul național bisericesc — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 45.
Scrutinul — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 45.
Să scumpesc banii — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 45.
Călindariul — „Dreptatea Poporului” anul 1905, No. 46—47.
Apucături mârșave — „Dreptatea Poporului” anul 1906, No. 2.
Sfat bun la timp potrivit — „Dreptatea Poporului” anul 1906, No. 8.

Profesionale:

- Reportaj asupra adunării învățătorilor dela Reșița. „Biserica și Școala” — Arad 1877, pag. 245.
Educațiunea Prima — „Biserica și Școala” 1878, pag. 28—29.
Educațiunea Națională — „Biserica și Școala” 1878, pag. 43—44.
Femea română — „Biserica și Școala” 1879, pag. 358—361.
Elisa Regep — necrolog — „Biserica și Școala” 1879, pag. 393.
Educațiunea femeii române — „Biserica și Școala” 1880, pag. 225 și 232.

B.

- Instrucțiunea femeii române — „Biserica și Școala” 1880, pag. 314.
At. M. Marienescu, E. Trăilă și I. Vulcan: Dare de seamă asupra concursului pentru premiul femeilor române. „Familia” anul 1875, pg. 333-5.
Dr. At. M. Marienescu: Recenzia novelei „Vagabondul” prezentată la concursul revistei „Familia” pentru novele în anul 1879, „Familia” anul XXXIII, pag. 580—582.

- Vasile Ranta Buticescu: Recensia novej „Vagabondul”, „Familia” anul XXXIII, pag. 606.
- Liviu Jurchescu: Emilia Lungu — o veche și uitată scriitoare din Banat „Vestul” anul III, No. 519—520.
- Dr. Aurel Cosma-junior: Bănățeni de altă dată. Vol. I, Timișoara 1933, pag. 60—62 și 140.
- C. Stoicanescu: Emilia Lungu „Vestul” 26 Dec. 1932.
- Dr. Aurel Cosma-junior: Necrolog în „Unirea Română” din 20 Dec. 1932.
- Ioan Dimitrie Suci: E. Lungu de Puhallo — „Tinerețea” (București) anul II, No. 5, pag. 143—151.
- Scrisorile sunt reproduse după manuscrisele rămase dela ea, ce se află în colecția muzeului Bănățean.

Copilul

*Ți-a dădut îngerul mic
Un mănunchi de semenic
Din singurătăți de munți
Pe-a văzduhurilor punți
Leagănul să 'mpodobească,
Mica mea floare domnească;
— Alb de crin și oglicea,
Că te-a știut argint de stea.*

*Ursitorile ți-au pus
Gură caldă de Isus,
Ochi, cerul lui Dumnezeu,
Că te-au știut copilul meu.
Joc de soare 'n ape clare
Neînchipuită floare
Zâmbet fraged, dăruit
De seninul răsărit.*

GRIGORE BUGARIN.

In castelul Huniazilor

de Nic. Tomiciu

Intr'un amurg dulce de toamnă târzie din anul 1440, înaintează cu mare anevoință un convoiu numeros pe podul de lanțuri al castelului Iniedoarei, el însuși o donație făcută de Ludovic cel Mare, al doilea rege din familia de Anjou, momeală aruncată puternicului chinez, Șerban Valahul în preajma anului 1370. Acesta îl trecu apoi fiului său, Voicu, oștean în garda regelui și tatăl lui Iancu. La această dată Iancu este ban al Severinului, voevod al Ardealului, căpitan al Timișorii, comite al Bistriței și stăpânul necontestat al mai multor moșii, sate și cetăți în Iniedoara, Caraș, Timiș, Torontal, Bacica și Arad. Sunt zece care mari de poveri, din care nouă greu încărcate și acoperite cu ponevi noi de pânză groasă, cernită. Carele sunt întovărășite de 15-20 oșteni călăreți, sub porunca lui Matei, vărul lui Iancu și fiul mai mic al chinezului dela Hațeg, Mogoș. Călărețul de alături, ale cărui picioare lungi spânzură, gata să atingă pământul, este și el tot un tânăr, căpetenia pâlcului de oșteni dela Sebeș, însărcinați de căpitanul cetății, să escorteze cele zece care până la Hațeg și îl cheamă Lado de Bolvașnița. Încărcătura de pe cară e proprietatea a cinci neguțatori: un grec, un român macedonean, un turc, un evreu și un armean. Au mai rămas acum doar patru, grecul fiind ucis în lupta din noaptea trecută cu tâlharii nemeșului ungar Heni, iar românul și turcul în ghiara morții. Carăle au scăpat neatinse, patru din cei cincisprezece oșteni ai lui Lado și doi chirigii din Sebeș au plătit însă cu viața lor îndrăzneala de a înfrunta vestita ceată de tâlhari plătiți și conduși de Heni la jaf și tâlhărie. Îl place să atace mai ales pe negustorii destul de încrezători să plece la drum câte unul, câte doi, fără acoperire îndestulătoare. Dar tâlharii nu pregetă să atace și negustorii cu escortă mai mare, ca în cazul de față. Este adevărat că de astădată șapte din ei sunt târâți cu grumazu 'n ștreang și cu mâinile legate, alți cinci greu răniți sunt purtați pe târghi duse de cai, iar zece au rămas pe câmpul de luptă. Cu toată vitejia lor, bravii apărători ar fi fost răzbiți până la urmă

de tâlbarii de două ori mai numeroși, unii chiar împlătoși, dacă sosirea neașteptată a lui Matei cu oamenii săi nu i-ar fi pus pe fugă.

Convoiul trece printre cele două rânduri de străjeri înarmați cu lănci, înșirați de o parte și de alta, pe sub bolta întunecată de sub turnul care leagă cele două aripi ale castelului, și pătrunde în curtea largă, în formă de pentagon neregulat, alungit. În curte stau de vorbă câțiva oșteni, la umbra unui nuc bătrân. Un bărbat înalt, cu plete lungi, negre, cu capul gol, cu fața palidă și cu mustața lungă atârându-i peste colțurile gurii, se desprinde din grup, înaintează până în fața lui Matei și se pleacă, cu mâna dreaptă la pieptul strâns în haină neagră, împodobită cu șinioare și brandenburguri.

Matei îi înfățișează pe căpitanul Lado și-l întreabă dacă poate face loc celor vr'o cincisprezece răniți și prinșilor în castel.

— Avem loc destul, — răspunse acesta și porunci oamenilor săi să ajute la așezarea răniților în paturile din bolniță, iar prinșii fură vârați în temnița din beciurile castelului până la întoarcerea voevodului, când avea să li se hotărască soarta. Carăle fură adăpostite în curte, sub privegherea câte unui oștean din cetatea Sebeșului.

Pârcălabul, om de încredere al jupănesei Elisabeta, soția voevodului Iancu, venit odată cu dânsa acum șapte ani, iubit la castel pentru cinstea și credința sa față de stăpâni, le spusese veștile sosite dela voevod.

— Aveți oaspeți? — întreabă Matei, văzând printre oștenii români și câțiva străini.

— A sosit fratele dumneaei, jupân Mihai, cu câțiva prieteni, împreună cu jupânul Ioniță, fratele Măriei Sale, — adaugă dânsul, pentru Lado. Mâne, ori poimâne pleacă și dânsii cu trupele de ajutor la Măria Sa.

— Strașnic castel, — zise uimit Lado. Nu-i pot face rău nici cu puștile cele mari.

Matei nu-i răspunse; pe chipul său tânăr, ars de soare, bătut de vânturi și de ploii, trecu însă ca un nour de mânăire, când își ridică ochii suri spre galeriile sprijinite pe stâlpi de piatră. Cavaleri cu plete lungi, cei mai mulți bărboși, femei din popor, cu capul înfășurat în tulpăne albe, copii de casă, zglopii și gureși ca vrăbiile, se încrucișau apărând și dispărând

în dreptul coloanelor. Graiul românesc se amesteca cu vorba aspră, repezită a străinilor pe cari îi vedea mișcându-se în castelul străbun, ca la ei acasă. Lado se uită întrebător și parcă mirat la Matei.

— Sunt slugile și oștenii oaspeților cumnatei, — lámări dânsul scurt.

Înainte de căsătoria vărului său Iancu cu „străina”, cum îi ziceau ai săi, petrecea săptămâni și chiar luni dearândul la castel, împreună cu Ștefan, Șerban, Alexandru, Mihai, Anca, Marina și ceilalți, frați și verișori. N'a lipsit dintre ei nici născocitorul Vlad, nici întunecatul Costea, prietenii lor, mai ales până a nu se mărita din nou buna și îngăduitoarea sa mătușă Lisăveta, mama lui Iancu, după boierul Iaroslav. Acum? Nu-l mai trăgea inima să vină și dacă n'ar fi avut datoria să însoțească pe căpitanul Lado, cine știe când ar mai fi pus piciorul în curtea castelului.

Urcară după pârcălab scara de piatră și ajunseră la etaj, unde se găseau camerele de locuit, sălile de jos servind pentru adăpostirea oștenilor din castel, în număr de 100-150 oameni, dintre cari însă numai o parte era acasă, ceilalți însoțind pe voevod, mai tot timpul dus, — bucătării, grajduri, bolniță cu 30 paturi, locuințe pentru servitori și depozite de arme. Trecură pe lângă mai multe uși de stejar, până ce se opriră în fața uneia împodobite. De cum intrară în sala uriașă, cu bolți nalte ogivale, de catedrală, sprijinite pe două rânduri de stâlpi, — îi izbi suflarea înghețată dinlăuntru. Pașii lor răsunau pe pardoseala de marmoră albă, singura care mai înviorea tonul întunecat, de o măreție sumbră a sălii. De jur împrejur, înțepenite în verigi de fier, făclii proaspete așteptau momentul când împreună cu luminile de ceară din cele două policandre de proporții vrednice de sală, vor înegri și mai mult bolțile și tăbliile de brad ale păreților. În mijloc, o masă lungă, acoperită cu măsaiu alb, de piele de cerb, străjuită de jur împrejur de scaunele aliniat, cu spătare înalte, încremenite în așteptarea trupurilor grele. În celălalt capăt al sălii căminul cât o casă deschidea o gură neagră, gata să înfulice dintr'o înghițitură un colț de pădure, iar pe păreți, printre capete de zimbri, de urși, de mistreți și de cerbi, fixând cu ochi morți armurile grele din platoșe și zale, păzite de săbii și paloșe, măciuci ținute și alebarde prinse cu piroane în tăbliile păreților, te ur-

măresc încruntate chipuri de bărbați strașnici cu și fără coifuri, femei în ii românești, în jachete, cu priviri visătoare, pline de taina unor vieți însingurite, de jertfe. Pictorii italieni veniți cu Angevini, mai apoi cu Pipo Spano din Veneția, Genova și Neapoli vor fi cetit ei oare ceva în adâncul acestor priviri, sau se mărgineau să pună doar aceeași expresie în ochii tuturor femeilor pictate pe această vreme?! Răceala ca de peșteră întovărășită cu lumina opacă, strecurată cu greu prin țipla ferestrelor înalte și ascuțite, îi înfioară.

În galerie răsunară pași și zângănit de pintoni, ușa grea se deschise din nou și în sală se arătară mai întâi doi aprozi în haine albastre, lipite de corp, cu plete lungi inelate, revărsate pe gulerășele albe, în urma lor, purtând trena lungă a stăpânei castelului; după ei ceata bărbaților bărboși, cu fețe aprinse, sanguine, încinși cu săbii grele peste hainele negre, vișinii, albastre și roșii cu mânecile umflate la umeri și curmate brusc dela mijloc, ca și pantalonii largi în șolduri și gâtuiți sub genunchi. Din grupul de bărbați aspri, gălăgioși se desprinde caldă și prietenoasă figura unui bărbat înalt, svelt și mlădios, cu privirile senine și limpezi ale Huniazilor. Era Ioniță, fratele și tovarășul întruj bănietai voevodului Library Cluj

Cei doi tineri se închinară, plecând genunchiul și sărutară mâna stăpânei cu privire rece și iscoditoare în ochii căprui, ocrotiți de sprâncene subțiri, drepte, aproape îmbinate deasupra nasului ușor coroiat, aproape bărbătesc, dând feței împreună cu bărbia puțin ieșită, un aer de aspră hotărfire și de mândrie rece, domolită în câțva de gura moale, cu buze pline și roșii. Pe celelalte două femei le salutară numai cu plecarea genunchiului, fără să le sărute mâna.

— Lăudat fie D-zeu, cumnată, căci te găsești în pace, — zise Matei și ochii săi întâlneau privirile răci, sigure de sine ale femeii. Copiii sunt sănătoși și ei?

— În vecii vecilor Amin, cumnate Matei. — și gura ei schiță un surâs care ar fi putut fi cald, dacă s'ar fi comunicat și ochilor. Aud cu bucurie întrebările tale despre copii, cari abia de știu ceva despre unchiul lor Matei. Ii vei vedea încă azi. Matei simți un val aprinzându-i fața, dar tăcu, neputând spune adevărul. — Dar cine-i vrednicul cavaler alături de tine? — urmă dânsa aproape numai decăt, cu un licăr de o clipă în privire.

Lado se înalță drept, întrecând cu un cap pe ceilalți și-și spuse numele, armele și herbul familiei.

— Dumneata ești, așadar, căpitanul cetei viteze de oșteni care a înfrânt pe tâlhari, apărând pe cinstiții negustori?

— Eu aș fi, luminată jupâneasă, își plecă roșind sfios capul Lado. Toți surâseră.

— Unde se găesc acum neguțătorii?

Pârcălabul o lămuri. — Fratele Suvestru cu Mândru sunt la dânșii, le cercetează rănila și-i îngrijesc.

— Bine. Ii vom cerceta și pe ei, dar mai întâi se cade să cunoașteți pe cinstiții cavaleri ai curții noastre, — se întoarse dânșii spre tineri, cari cunoscuseră astfel pe Mihai Silagi, fratele jupânesei și printre alții și pe jupânul Pongraț de Dengheleg, bărbatul Clarei, sora mai mare a lui Iancu. Cu jupânul Pongraț, pe care Matei îl înfruntă cu îndrăzneală pentru orgoliul său, s'ar fi încurcat rău de tot lucrurile, dacă acesta nu și-ar fi schimbat purtările față de Matei.

— Avem și o floare la curtea noastră, — spuse cu un mic surâs cald stăpâna castelului, îndreptându-și privirile spre fata de statură potrivită, cu ochii ca cicoarea și cu obrazii fragezi de copilă. Este Călina, — și luă o mână a fetei într'ale sale, — fata dumnealui, jupânul Lațcu de Chendriș, chinezul dela Strei, prietenul nostru.

Tânăra fată își plecă îmbujorată capul împodobit cu plete grele ca paiul proaspăt treierat. Tinerii cavaleri se simțiră răpiți de frumusețea și drăgălășenia fetei.

Doamna Elisabeta se coborî apoi cu oaspeții, printre cari era și Lado, jos în bolniță, Matei însă știu să potrivească astfel lucrurile că ajunse în apropierea frumoasei fete care-l fermecase. Se pare că și inima Călinei păstră mai viu chipul uscățiv, împodobit cu mustață mică, mățasoasă deasupra gurii frumoase, a tânărului oștean, căci rămase ca din întâmplare îndărătul ocrotitoarei sale, prinsă în vorbă foarte vie cu fratele dumneaei.

— Am auzit oare bine, ori mi s'a părut numai, jupâniță Căline, că ai fi cu adevărat fiica jupânului Lațcu Chendriș? — începu Matei vorba.

— Bine ai auzit, jupâne Matei, — surâse fata, furișându-se cu încă un pas mai înlăuntru în sufletul setos al tânărului, —

jupân Lațcu este părintele meu. S'ar părea că-l cunoști? — și'n ochii fetei se aprinse un licăr jucăuș.

— Ai găcit, domnița mea, — îndrăzni tânărul cu inima cât un purice, de teamă să nu se spărie fata de saltul cutezător făcut așa deodată; hotărî să o ia mai încet. Dar nu-l văd pe dumnealui printre oaspeți! Și, Doamne, cât aș fi fost de bucuros să-l întâlnesc! — minți naiv dânsul.

— Adevărat? — cântă Călina și ochii, glasul și surâsul înflorit în colțurile gurii ei vestiau cât de fericită era dânsa că jupânul Matei ar jinduî atât de mult întâlnirea cu tatăl ei! — De ar ști dânsul! Dar e în tabără cu Măria Sa Voevodul nostru.

Glasul fetei părea că-l unge la inimă inebunită așa deodată și pornită pe o goană, de par'că ar vrea să-și mute cuibul în pieptul fetei, care-i ajungea până la bărbie, cu mijlocul subțirel de l-ar fi cuprins în cele două mâni ale sale. Și, Doamne, ce trup minunat răsăria totuș ca o floare din ell

O înfiorare ușoară ca o amețeală îl turbură, împânzându-i o clipă ochii și legându-i graiul. Călina păru a simți turburarea tânărului și femeea din ea îi veni în ajutor.

— Dacă nu ți-ar fi cu supărare, mie mi s'ar părea, că te-am mai văzut, jupâne Matei, odată? N'ai fost oare dumneata în casa noastră la Strei acum doi ani, în preajma Crăciunului?

— Ba fost-am, jupâniță Călino, — sări bucuros, cu ochii umezi de recunoștință flăcăul, simțind o dorință ca un foc de-a o lua în brațe și de a o ținea așa lipită de pieptul lui o viață întreagă. — Am gonit împreună cu jupân Lațcu, cu vărul Ioniță, cu jupân Mihai dela Clopotiva și cu încă câțiva o haită de mistreți și ne-a apucat în codru o viforniță cumplită, de par'că se apropia de sfârșitul lumii. Noroc că am nimerit la dumneavoastră, căci așa degerați pe jumătate cum ne găsiam, acolo ne-am fi prăpădit. Mai simt par'că și acum prin mădulara minunea de vin fierbinte, cu miere de stup și cu floare de soc, pregătit de măicuța dumitale, jupâneasa Dumitra. Erai și d-ta printre jupânițele cari se zoriau să ne învie?

— Abia după Botez m'au adus părinții la curtea Măriei Sale, — surâse șagalnic fata. N'am văzut atunci din cinstitele dumneavoastră fețe decât doar nasurile și mustețele încărcate

de chiciură. Pe urmă ne-au poftit afară părinții, zicând că nu se cade fetelor să fie de față când se desfaimă bărbații.

— Nu-mi aduc aminte să te fi zărit printre celelalte fete, jupăniță Călıno, — se înciudea tânărul. Dreptu-i că ar fi fost și greu să deosebești cea mai frumoasă floare dintr'un răzor întreg! Pasămite erau la dumneavoastră fete venite și din alte părți?

— Ba de loc! — și par'că ar fi sunat clopoței de argint când răsese Călına. Era numai prăsilă de a noastră, suntem opl surori din mila tatălui ceresc, eu sunt a cincea, jupâne Matei, — și fata răsese din nou înfundat de astădată, ca să nu o audă jupâneasa.

Auziră tusă bătrânească în apropiere și privind împrejur, zăriră fața blândă a părintelui Andrei, duhovnicul dreptcredincios al castelului, ascunsă aproape pe de-a întregul în barba cărunță.

— Nu vă turburați din pricina mea, copiii mei, — spuse dănsul. A voastră-i împărăția Cerului, ale noastre sunt tusa și junghiurile, — surăse cu bunătate părintele.

— Aci-mi ești, Călıno, — se întoarse acum și jupâneasa Elisabeta și o așteptă. Fata-i făcu tânărului un semn nevăzut de alții, — cea dintâi taină, dulceața cea mai neprețuită! — și se alătură lângă ocrotitoarea sa, iar Matei rămase cu un ghimpe împotriva bunului părinte care nu și-a văzut de treabă. — Ce-ți e și cu moșnegii ăștia, când ți-e lumea mai dragă, hop! și ei cu înțelepciunea lor! — gândi dănsul cu ciudă.

Părintele Andrei se strecură ca o umbră în jos, pe trepte, mângăindu-și barba sură, în al cărei stufăriș se stingea zâmbetul ghiduș, stărnit de supărarea lui Matei. Deschise ușa bolniței și intră cu patrafirul subsuoară. Odată cu duhoarea călduță, îmbibată cu miros de carne arsă, de fierturi de buruieni, de sânge proaspăt și sudoare, îl izbi hărmălaia de gemete și răcnete, întretăiată de glume și râsete. Femei grăbite intrau și eșiau, cărând găleți cu apă rece și apă caldă, în care plutiau fășii însângerate, altele aduceau brațe de pânză curată. De o parte și de alta a sălii lungi și largi, proaspăt văruiute, se înșirau cele treizeci de paturi curate, din care mai mult de jumătate erau ocupate de răniți. În mijlocul sălii, pe un fund gros de aramă, o namilă de Țigan cu ochii bulbuceți, cu dinții albi puternici între buzele groase, răsucea în jărăgaiu un fel de fri-

gare pentru ars rănilile. Pe drumul larg dintre cele două rânduri de paturi, treceau în sus și în jos cavalerii și-și făceau loc femeile cu slujba pe lângă răniți.

Vr'o doi cavaleri, împreună cu stăpâna, s'au oprit lângă un pat pe care se zvârcolia mugind ca un taur un uriaș cetluit zdravăn de brațele vânjoase a patru voinici. Lângă el Mândru, doftorul, o pocitanie de om scurt și gros, cu nasul cât o alună înfiptă în obrazul bucălat, cu ochii mici de purcel, spân, dacă nu socotim drept mustață cele șapte fire lungi, care-i atârnavu peste gura largă, sporovăind mereu vrute și nevrute. Cu mânecele sufulcate, înfășurat într'un șorț pătat cu sânge, cu părul zbârlit deasupra urechilor și cu scăfârliia lucitoare, părea un măcelar, care ținea însă în loc de bardă doar un ac în mâna cu degete scurte și se căznea înzădar să-i adune pe capul cât o mierniță, petecele însângerate de piele sfârtică, căci uriașul izbîia în toate părțile ca un berbec cu capul împodobit cu lațe de păr năclăite de sânge închegat.

— Ia lasă frigăruia, măi Ciurilă și vino încoă, apucă-l de cele mânuși și ține-l zdravăn, până-i cârlesc cojocul de pe căpătină, să ne scoată nume rău că l-am trimis la spânzurătoare nepieptănat. Il arde și-i ustură de mama focului, că l-am spălat cu rachiu, — și degetele sale îndemânatic apucară fășiile de piele, le strânse și începu să coase de zor, fără să-i pase cătuș de pușin de urletele și sudălmile înfricoșate ale uriașului ținut de urechi de Ciurilă, gealatul castelului și ucenicul lui Mândru, după cum adecă cerea trebuința. Mihai Silagi, fratele jupânesei, nu mai putu răbda.

— Să taci din gură, păcătoșule, dacă nu vrei să-ți zmulgă limba spurcată! Oștean ești tu sau baba de urla ca un apucat? — se răsti jupânul la tâlhar ungurește. Mai mare rușinea!

— In trupurile mătăhăloase sălășluiesc suflete bicisnice, — zise Mândru, cine l-o fi poreclit așa? — adunând cu stângă fășiile pe cari dreapta le înădia. — Iacătă-l că a și leșinat de rușine!

— Altceva mai are? — întrebă stăpâna.

— O coastă ruptă, câțiva dinți săriți și limba mușcată, — răspunse omulețul, înfășurând repede-repede ca un vrăjitor, capul bolnavului. Mult mă minunez cum de nu i-o spart scăfârliia lovitura! Priviți aici, — și aplecându-se, scoase de supt

pat coiful turtit și spart ca un hârb al uriașului. Are căpătină de mistreț!

— Afurisiți tâlhari! Pleacă înzăuați și împlătoșați să tâlhărească. Cine l-a izbit cu măciuca? — întrebă Ioniță, întorcându-se către Lado.

— Viteazul din patul cela, — îi arată căpitanul pe Stoica, întins pe spate, cu ochii închiși și cu fața brobonată de sudoare. E rănit și el.

Jupâneasa trecu și pela ceilalți răniți, se interesă de rănilor, îi mângăie cu vorbe bune și ieși apoi din sală însoțită de curtea ei.

— Așa, — răsuflă Mândru, — acum să dăm zor până nu se otrăvesc bubele. Hai, mândruțo, la bădia să te pupe, — o invită pe Domnica, o văduvă tânără pietroasă, cu priviri de șerpoaică sub sprâncenele groase, ca două lipitori. Dacă mă ascuți bine, bădia te pupă odată, ba și de două ori, hai să zic și de trei ori, ca să nu zici că-s hapsîn, dar mai de multe ori ba.

— Ba i pupa tu pe cine ai mai pupat, — se scutură Domnica, — pe mine nul!

— Ia nu te mai preface par'că eu nu știu că arde carnea pe tine, de dragul meu! Îți făgăduiesc, puică, să-ți fac un flăcăiaș mândru ca mine, să vină pe lume cu pinteni la călcăie. Știi ca groful cela întunecat.

— Piei drace, să nu grăiești într'un ceas slab, — își scuipă în sân văduva, pregătind între timp cu mâni îndemânate hârbul de oleiu de nucă, peană de uns și legături curate.

— Te mai răsgândești tu, numai vezi să nu întârzii că uite Marina atâta așteaptă, să-mi sară de gât, — și tot sporovăind, desbrăcă pe Turcul, a cărui obraz pământiu se acoperise de sudoare, deși gura-i schița un zâmbet, ascultând hârjoana lui Mândru cu femeile. Să facem acum un plasture și să-l așezăm pe plăgi, ca să te poți întoarce cât mai curând la Fatima și la Zuleica ta, cred că ți-s destule două din soiul lor? — surâse dânsul. Te doare rău de tot? — zise dânsul desveluind carnea zdrențuită dela piept, și cu un semn ascuns cătră oamenii săi cari-l și apucară pe pietul om de mâni și de picioare, iar Țiganul îi întinse fierul cu vârful alb. Un sfârșit și un răcnet scurt, încă unul și nările oamenilor se umplură de mirosul cărnii arse. Bietul Turc leșinase. Ceilalți răniți își vârîră îngroziți capetele sub pături.

— Așa, Domnico fată. Lasă acum peana și ia petecul cu oblojeală, iar voi săltați-l ca să-l poată lega Maria. Așa! Bine. Mai întâi cârpe cu oblojala, să-i amurtă durerea. Acum pânză curată. Bun de tot!

Fără zăbavă porcede apoi și la arderea răniilor dela șold, femeile o unseră cu oleiu de nucă, o oblojiră și o legară. Gata! — spuse dânsul vesel, bătându-l ușor pe umăr pe Turcul leșinat. În două săptămâni are să se dea la tine, Domnico, că Turcu-i turc, se topește după neamul vostru, urâtelor!

— Hai repede, Marino! Pregătește repede scândurele și le du ca să se împrietenească Stoica cu ele. Da vezi, nu te prea apropia de el, că stânga îi e voinică și de te-o trage lângă el în pat, ai gătat-o cu mine, nu mă mai dau în dragoste cu tine! Până atunci să vedem ce-i cu Trandafirul nostru, așa te cheamă, flăcăule? Pavel? Bine-i și așa!

— Iau auziți-l, oameni buni și vă cruciți, — râse Marina, o fată veselă și sprintenă, pe care-și pusese ochii unul din cavalerii străini, un baron tânăr, încrucișat, dar Marina-l ducea de nas, făcând haz de el, — vrei și tu să te turcești, nu-ți mai ajunge Domnica singură.

— Intre două nu te plouă, — zise Mândru, apucând ușurel de tot brațul scrântit din umăr al lui Pavel, un voinic din Crășma, cu mustața abia răsărită sub nas. Ai șaptesprezece anișori, puiule?

— Da să mă ierți, — râse flăcăul, — am împlinit la Sântămărie douăzeci și doi!

— Nu mai spune, zău? Ești ca vrabia, care și bătrână tot puiu rămâne, — și-i pălia brațul cu apă caldă.

— Au! — zbieră tânărul, căci doftorul făcu să-i pocnească brațul sucindu-i-l puternic și-l puse la loc.

— Așa-ți trebuie, — râse Marina care cunoștea apucăturile lui Mândru, — dacă te lași păcălit de el, rabdă acum!

— Gata! Acuma poți să mă dai dracului, copile, — râse Mândru, trecând la Stoica. Ia să te vedem, Stoico, ce ispravă-mi făcuși, — și-i desfăcu din legătură brațul umflat. Inchide ochii acum și strânge dinții, — și cu ajutorul Domnicăi izbuti să-i adune și să potrivească oasele rupte la locul lor, așeză brațul în scândurele pe care le ținu cu mâna. — Așa, fetele tatei, strângeți bine, nu vă fie milă, că pe urmă vă face tata rost de guriță la amândouă! Bun! Gata!

Pe când Mândru se sîlia să dreagă, cu ajutorul femeilor și al fierului lui Ciurilă, uneori și a cuțitului său ascuțit ca bri-ciul, dar mai ales cu al glumelor sale, urmările încăierării sân-geroase, sus în sala cea mare, cavalerii se așezau în jurul me-sei la cină. În capul mesei, într'un jilț cu spătar înalt, împo-dobit ca un tron, cu stema și armele Huniadeștilor, ședea stă-pâna. La dreapta mama ei, doamna cea orgolioasă, iar la stân-ga, proaspătă, împrăștiind farmecul tinereții și-al frumuseței ei, ședea Călina; urmau îndată cei doi preoți, părintele Andrei și franciscanul cu barbă roșie și chel, învățatul pater Anselmus, duhovnicul jupănesei și dascălul celor doi copii ai acesteia, a-poi veniau cavalerii în ordinea vrăstei și a rangului lor. Ioniță ședea în celălalt capăt de masă, cu Matei lângă dânsul.

Se aduseră pe masă mâncările, friptură de tot felul, dela cele grele de porc, mistreț, cerb și purcei, până la cele ușoare, de pui tineri, potârnicși și pești; blide cu sos, salate și fructe în coșuri, printre altele și struguri, apoi portocale, smochine și curmale, aduse tocmai din Italia și Grecia. Nu lipsiau de pe masă nici gărăfile înalte cu pântecetele bombate pline de vinuri alese, printre altele și Drăgășani și Odobești, trimise de boierul Murgilă, soțul Mărinei, cumnatul din Argeș al voevodului Iancu, pahare de cristal și cupe grele de argint. La spatele oas-peților stăteau servitori cu ștergare, deoarece carnea se rupea cu mâinile și cu dinții și se țvălia prin sosuri, așa încât șter-garele erau foarte necesare.

Înainte de a începe cina, cei doi preoți se ridicară, părin-tele Andrei își făcu cruce și zise cu glas tare românește: Doam-ne, blagoslovește bucatele puse înainte și pe cei ce vor mânca din ele, făcu semnul crucii deasupra mesei și se așeză. Așa s'a pomenit lumea din vremea chinezului Șerban, bunicul, și Ian-cu, deși soția îi era de altă lege, se dovedise următor neclintit al obiceiului din străbuni, care se păstra cu sfințenie, chiar când stăpânul lipsea de acasă.

Burduhănosul pater Anselmus nu s'ar fi lăsat odată cu ca-pul mai jos decât colegul său, schismaticul, dacă nu de alta, de ochii lumii, mormăi deci ceva în latineasca lui în barbă și făcu și el semnul benedicțiunii, apoi se așeză cu o privire fu-rișată spre părintele Andrei care părea a nu băga de seamă.

— Două blogoslovenii nu le strică nici mâncărilor, nici nouă, ce zici? — îi spuse surâzând Ioniță vărului său, care nu

auzi însă căci ochii săi se adânciseră ca într'un iezar în privirile calde ale Călinei.

Lupta se începuse între cei doi cucernici încă din întâia zi, decum a sosit jupâneasa Elisabeta cu alaiul ei de curteni, printre care are și pater Anselmus. Afară de știință, cucernicul călugăr mai adusese cu sine și un prea sfios început de burtă, crescută de atunci, așa că acum e cât un butoiu. Căci sfinția sa avea lumescul obicei să mănânce bine și să bea și mai bine, cum adevărat mărturisește nasul aprins al sfinției sale. Altmintrelea călugărul nostru e om pacinic, obicinuit cu vederea ereticilor valahi, a căror limbă îl interesa și chiar o vorbea, însă foarte prost, sfinția sa fiind slovac.

Cum dete cu ochii întâia dată de părintele Andrei, se burzului ca un ariciu, — pe atunci nu era chel ca acum, — și aflând cine-i, ceru îndepărtarea pe loc a părintelui Andrei din castel, el neputând nici o clipă respira acelaș aer cu ereticul.

— Ce zice? — prinse taica popa neliniștit de mânecă pe chinezul Șerban, unchiul tânărului însurățel, un bătrân voinic cu ochi albaștri răsători și zâmbet mucalit.

Chinezul îl măsură cu privirea sa șăgalnică pe preotul îmbrăcat în cinstea tinerei stăpâne în sumanul cel negru, de zile mari, cu mustața, barba și pletele unse cu untdelemn în loc de unt, cum obicinuia, — ce zice popistașul?

— Zice că el nu stă nici un ceas sub acelaș acoperiș cu sfinția ta, care ești eretic, — surăse chinezul.

— Păi n'are decât să se tot ducă, învârtindu-se ca ciocârliă, până ce l-oi chema eu îndărăt, — se aprinse taica popa. Nu ne-om prăpădi nici deacum înainte, cum nu ne-am prăpădit nici până acuma fără șocăță. Vezi d-ta becisnicul, încă el îi de către pădure!

— Tare mă tem că n'are să plece, mai ales că el cere ca să pleci sfinția ta, — se sili să-și ascundă voia bună chinezul.

— Cum? Ce? Cine să plece? — se înecă părintele.

— Fii pe pace, taica popa. Iancu nu va îngădui odată cu capul așa ceva, îl cunosc eu. Atât că nici popistașul nu va pleca, a venit doar' cu noru-mea.

— Ărăcan de mine! — se scărpină amărît în barbă părintele. Putea și jupân Iancu să-și găsească fată pe ales și printre ale noastre, păcatele mele. La ce bun a trebuit să mai cutree lumea, ca să ne aducă o stăpână de alt neam?!

— Asta vezi, taică, ai putea să-l întrebi pe Iancu, uite-l că tocmai vine spre noi, — arată chinezul Șerban cu capul în direcția unui bărbat ca la patruzeci de ani, puternic ca o stâncă cu privirea senină, dreaptă și pătrunzătoare, cu umerii obrajilor rumeni și cu mustața castanie răsucită deasupra gurii mai adeseori tăcute. Se apropia călcând apăsător, cu mersul sigur al bărbatului obicinuit să i se supună toți cu cari dădea față. Din ființa lui se revărsa ca o undă cuceritoare care te robia, fără să-ți dai seamă.

— Ori poate vei fi vrând să-l întreb eu? — zise chinezul Șerban, a cărui asemănare cu nepotul te izbîia. Atât doar că acestuia-i lipsia zâmbetul mucalit — batjocoritor al unchiului, cu un cap mai înalt decât el. Ce zici, taică?

— Zic să-ți cați de treabă chineje, — se spărie părintele de-a binele. Cu jupânul Iancu nu merge așa ceva!

— Ce ți-a spus unchiul Șerban de te-ai spăriat așa taică? — glasul adânc și limpede al lui Iancu era turburător, ca și privirea ochilor săi mari. Te-o fi năcăjit poate cu popa ăst nou?

Părintele Andrei duse fără să știe mâna la cap, ca pentru a se descoperi, deși era cu capul gol.

— Ii spuneam tocmai părintelui, — își mângăie chinezul mustața albă, furându-l cu coada ochiului pe taica popa care stătea ca pe cărbuni, — despre popistaș.

— Ce anume? — surâdea acum și Iancu, știindu-l iubitor de pozne pe unchiul său. Stînga sa se juca în neștire cu mănunchiul junghiului dela coapsă.

— Că nu stă nici un ceas sub acelaș acoperiș cu fratele său în Christos și în păstorie.

— Atunci nu-i rămâne altceva decât să plece, — spuse senin Iancu. Noi nu-l silim să rămână aici, nici obiceiurile nu ni le schimbăm ca să-i fim pe plac.

Și Pater Anselm nu plecă nici atunci, nici mai târziu, rămase însă și părintele Andrei. Nimic nu se schimbă din legea bătrânească, în bisericuța castelului slujia și mai de parte tot schismaticul, silindu-se să tâlcuiască pe înțelesul tuturor cele cetite într'o limbă din care pricepea și el atât, cât învățase într'o iarnă dela călugării din mănăstirea Prislopului, adevărat aproape nimic. Norocul său fu Cazania pe care i-o împrumutase pe sub mână prietenul său bun, învățatul popa Grigore din

Măhaci. De când cu venirea paterului asuda însă din greu pe ascuns la pătrunderea mai adâncă a Scripturilor, ca să nu-l poată dovedi din cuvinte papistașul viclean, pe care-l simția la pândă. Căci deși s'ar fi crezut că s'a muiat mult, pater Anselmus căuta mereu vreme cu prilej ca să se măsoare cu eretic în dispută. Românul s'a ferit însă, până când i-a prins slăbiciunea paterului pentru vinul bun. Acum nu se mai feria de el avea însă grijă să fie mereu plină cu vin vechiu și mereu la îndemână bårdaca. Și așa se făcea că disputa celor două fețe bisericesti se sfârșia întotdeauna cu dreptatea schiomaticului, lucru care l-ar fi mirat și scandalizat peste măsură pe prea cucernicul Ion Capistran, mare inchizitor franciscan, cu reședința în mănăstirea din cetatea Sebeș. Părintele Andrei n'avea adecă darul suptului, ca și colegul său, obligat la castitate, pe când dânsul avea preoteasă și patru copii.

A doua zi când revenia pater Anselmus din fumurile neguroase ale beției, avea așa ca o umbră de bănuială că l-a hainit iarăș „ereticul”. Dar acesta nu-i arăta câtuș de puțin dispreț, nici nu-l lua în bătaie de joc, — bizantin și pace! gândia paterul, — așa că nu trecea multă vreme și iar se întâlneau la **dispută**, când la unul, când la altul în chilie. Fără să prindă nici ei de veste, **disputa** lor pierdea în acest chip din ce în ce caracterul unei bătălii și se transformă cu vremea într'un prietenos schimb de păreri asupra lumii și asupra deșertăciunii lucrurilor din ea.

— Viața estem ombra și visezi, — spunea pater Anselmus în româneasca sa pocită, clătînând cu jale bårdaca care suna a gol.

— Veade Domnedzeu inrimata e fățările tale, — își aduse cam nesigur aminte părintele Andrei de cuvintele tâlcului cetit tocmai în acele zile, într'o carte scrisă cu mâna de popa Simion din Hășdat, citat însă cam ad libitum, după cum bine bănuia și părintele. Cartea i-a plăcut mult, mai cu seamă preotesei.

— Formos, tare mult formos, — aproba din cap paterul, care nu pricepea totuș nimic.

Și acum ședeau pacinic amândoi la aceeași masă, mereu față în față, ca soarele cu luna. Totuș în mulțime se feriau să-și grăiască unul altuia, nu din bizantinism, vorba paterului,

ci doar ca să nu fie bănuți! Pe tăcute își treceau însă unul altuia blidul cu bucățile cele mai grase, mai alese, dar părințele Andrei avea grijă să fie mereu o garafă plină de vin bun pe aproape.

Vanitas vanitatum!

NIC. TOMICIU

Sonetul inserării mele

*Din văi spre ceruri inserarea suie
Topind în umbră limpede lumină.
In liniștea, minune preasenină,
Duc către 'nalt tristețea cărăruie.*

*S'a prăbușit frumsețea lui divină,
O, sufletul eu nu mai știu al cui e.
Un vis abea mijit, îl văd, apuie
In inima-mi atâta de străină.*

*Indoliată, sumbră, melodie,
Uitarea-și face între noi zăbrele,
Ca 'ntoarceri niciodată să nu fie...*

S'a frânt avântul, aripele-s grele...

*Nu mai lucești în stea și poezie
Pe cerul trist al înoptării mele...*

GRIGORE BUGARIN.

SERBĂRILE „ASTREI BĂNĂȚENE“ LA LUGOJ

Conducerea „Astrei Bănățene”, în frunte cu de inspector general **Sabin Evuțian**, a avut fericita inspirație de a ocaziona, oridecâteori și-a ținut adunarea generală serbări cu caracter etnografic și de manifestare artistică, în centre deosebite din regiune, dând prilej ca spiritul anumitor locuri să se manifeste în toată întregimea lui pentru a putea fi prins cât mai bine de cei destinați să dirijeze cultura românească în Banat. Așa, odinioară Valea Almăjului și toată splendoarea datinei românești bănățene, păstrată în Caraș, a strălucit la sărbătorile „Astrei” noastre, de la Oravița.

Anul acesta, Lugojului și prinurmă județului Severin, i-a revenit bucuria de a-și arăta zestrea moștenită din strămoșie și păstrată cu atâta prosepțime originală. Sărbătorile „Astrei” dela Lugoj, conduse de către d-l **Dr. Aurel E. Peteanu**, au avut darul să ne documenteze existența unui inepuizabil rezervor de cultură românească în această regiune. Felul cum a fost prezentat specificul local, ne-a dat posibilitatea să cunoaștem amănunte cu un substanțial conținut spiritual, dovadă că în fruntea acestor manifestări se găsește un om cu o superioară pregătire și o fină observație a fenomenului de cultură românească.

Conducta etnografică, a cuprins două capitole de viață: munca și datina. Dela munca în fabrici, la munca pe ogoare, toată înfățișarea lucrului în sine, reprezentat în care alegorice de toată frumusețea. — Cunoscuta acestei munci, a fost carul alegoric străjeresc, spiritul generației nou-făurită de M. S. Regele Carol II. Localismul acestei munci, a fost expresia de frumusețe românească a țărănilor și țărăncilor, bucuria de a trăi prin această muncă, întipărită pe fețele tuturor, și care face parte din specificul bănățean, al oamenilor clasificați cu cele mai bune gospodării. Industria casnică, a fost viu aplaudată de public, pentru frumoasele ei care alegorice.

Datina, superba datină românească, prin rădăcinile căreia trăiește în timp adevărata cultură a noastră, a fost manifestată în deosebi prin capitolul: **nunta**. Și nu fără teme. D-l Dr. Aurel E. Peteanu, un bun cunoscător al tuturor trebuințelor de viață românească bănățeană, s'a străduit să accentueze această culminare a factorului biologic, fără de care etica natalității noastre lipsește. **Portul**, una din mândriile locale, și-a găsit de-asemeni un loc de frunte în cadrul serbărilor „Astrei Bănățene” de la Lugoj. Cu toate varietățile lui locale, portul bănățean prezintă o unitate de stil; motivul cusăturilor ingenios creiat; cusătura subtil lucrată, peste fir și în cheițe.

Dansul vechi românesc, din toate părțile județului, dela malurile Mureșului, în valea Timișului, valea Bistrei, valea Cernei până la malurile Dunării. „De doi” și „Ardeleana pe picior”, cele mai frecvente dansuri populare, au stârnit admirația tuturor prin ritmul lor săltăreț și mișcare vioaie.

Brăurile din „miliție”, una din cele mai superioare creațiuni coreografice românești, cu ritmul lor legănat, amintește credința populară asu-

pra mișcărilor stelare. La românii bănățeni, există credința că „brăurile de aceia merg așa, într'un cerc lin, **rotogol**, pentrucă și zodiile merg tot așa". Prin urmare, armonia mișcării cosmice, e interpretată în armonia mișcării acestui dans. Dela brâu în sus corpul nu saltă. Picioarele execută mișcări repezi, jucăuș „**așa cum licăresc stelele**”, explică poporul în credința sa.

„**Poșovățele**”, din seria cărora ni s'au prezentat 14 varietăți sunt printre cele mai grele și mai bine încheigate dansuri populare.

Asupra acestui capitol, vom reveni cu un studiu amplu, dansurile acestea fiind un prețios mijloc pentru reconstituirea mitologiei carpato-dunărene. Aceste dansuri, au fost selecționate de către d-l **Bujor Barbu**, pretorul plasei Lugoj, un bun cunoscător al jocurilor vechi românești.

E necesar să mai amintesc aici, că stilul melodic al cântecului după care se execută aceste dansuri, e unul și acelaș cu stilul jocului în sine, exprimat bineînțeles cu mijloacele de creație ale artei respective.

Expoziția „Astei Bănățene”, a prezentat evoluția portului țărănesc din cele mai străvechi timpuri până acum; cartea românească bănățeană; industria regională și agricultura.

Cântecul, românesc bănățean, și-a găsit interpretare în corurile plugărești, bine instruite, conduse de dirijori țărani.

GRIGORE BUGARIN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **AMINTIRI DELA „ASTRA”**

Descriind activitatea „Astei” din jud. Caraș, d-l Oct. Metea într'o corespondență din Maiu, c. a „Universului”, constată lipsa de localuri și alte cauze locale, cari se reduc la neînțelegeri între conducătorii satelor. Din acest raport lipsește d. e. despărțământul de plasă **Sasca Montană**, deși acesta a fost fondat la anul 1900 de însuși marele academician **Vincențiu Babeș**.

Cel care scrie aceste rânduri, încă student fiind a activat ca membru în cadrul „Astei”, iar în clipa în care își deschidea biroul advocațial în comuna sa natală, primul său dosar a fost cel cultural al „Astei”, devenind membru pe viață al aceleia. În această calitate, activitatea noastră în cadrul „Astei” a fost suspendată numai în decursul marelui războiu, iar ultima-i fază se termină prin explicarea și popularizarea codului penal Regele Carol II., când, judecători fiind, trimiși am fost să tâlmăcim noua legiuire prin satele din jurul Timișoarei. — Altcum întreaga noastră activitate s'a mărginit la satul nostru natal Sasca Montană și jurul acesteia, activitate terminată la 1929 și 1930 când am plecat din acele părți ale Banatului.

În anul 1929, conducătorii despărțământului nostru au descins în câteva comune din jur, ținând 30 conferințe publice, la cari au participat public foarte mult. Dăm aici numele conferențiarilor și obiectul lor: **Dr. I. Bolboca**, secretarul societății U. D. R. 1. Rosturile Asociațiunei, **Ing. Silv.**

Cornel Cinghița, 4. Cultivarea pământului, Cultura pomilor, Viața în familie, 1. Decembrie 1918. **Dr. Med. Cornel Dăneț**, 3. Creșterea copiilor, Despre curățenie, Boala lipicioasă, **Judecător Dr. Ilie Groșșianu**, 9. Istoricul Asociațiunii, Apărarea hotarelor, Spre Alba-Iulia, Coriolan Brediceanu, Viața lui Vicenție Babeș, Alex. Mocsonyi, Cronica satului nostru 1918—1919, Chestiuni culturale, 10. Maiu **Inv. Ion Izvernariu**, 1. Bogații săraci **Prof. Ilie Rusmir**, Despre Astra. Adv. **Dr. Traian Mica**, 6. Despre nevoile noastre culturale, Chestiuni sociale. Din scăderile poporului nostru, Unirea Principatelor, Viitorul comunei noastre, Eroii neamului, **Preot Gheorghe Târba** 5, Despre sectele religioase, Istoricul „Astrei”. Chestiuni locale, Eroii și Martirii noștri, **Med. Dr. Ion Teicu** 1, Despre sănătate.

Afară de aceste evenimente importante a înrolării noastre sub steagul „Astrei” și al fuzionării societăților culturale din loc, — în anul jubiliar 1929 ni s'a realizat vechia dorință de a ridica în comuna noastră monumentul eroilor, — tocmai când se implineau 10 ani de existență națională.

În cadrul unei frumoase manifestări naționale s'a făcut la 30/6, 1928 inaugurarea monumentului eroilor. Monumentul a costat lei 100.000, sumă achitată de societatea noastră, mulțumită celor puțini și buni cari au contribuit la realizarea acestui scop. E poate unic cazul, că o modestă societate culturală ridică un astfel de monument. Prin acest fapt s'a sorbit întregul nostru capital disponibil așa că de prezent societatea noastră afară de taxele de membru din acest an, nu mai dispune de nici un numerar.

Monumentul eroilor a fost sculptat la București; el reprezintă soldatul român cu arma în mână și cu privirea spre blăstămata frontieră; el are pe frontispiciu inscripția: „Pân'la Tisa!” „Eroilor și Martirilor noștri 1914—1919”, iar în dos: „Ridicat de Societatea Culturală Vicenție Babeș din Sasca Montană în al X-lea an al întregirii neamului nostru românesc”. La inaugurarea lui a participat public numeros, la care s'au asociat și satele din jur, în număr foarte impunător, aducând multe cununi și aproape 100 buchete de flori, participând și coruri și fanfare și elevii școlaelor din loc și jur.

Rezolvând chestia monumentului și întăriți prin fuziunile făcute în acest an, în viitorul apropiat vom continua propaganda noastră culturală până în cele mai uitate unghiuri ale Banatului de la Dunăre și suntem siguri, ca în hora culturală, nici pe viitor nu vom cei din urmă. Așa să fie.

În anul 1930, — 17 membrii ai despărțământului nostru au ținut 43 prelegeri în 11 comune din sudul Banatului și adevă: adv. **Dr. St. Buzan** (2). Căsătoria din punct de vedere juridic și contra concubinajului, **Dr. med. C. Dăneți** (1): Descreșterea populației. **Inv. A. Conciatu** (2) Originea poporului nostru și Educațiunea. Agr. reg. **Treica Franț** (1): Scrisorile lui Mihalache. **Stud. Dim. Fara** (1): Intelectualii satelor. **Adm. prot. Ioan Groșșianu** (1): Improprietărirea. **Inv. Mișu Groșșianu** (1): Biserica, școala și armata. **Dr. Mhai Groșșianu**: Reforma agrară. **Judecător Dr. Ilie Groșșianu** (13): Pravilistul Damaschin Bojincă, Pravilele și codul civil. Sfaturi practice. Organizarea administrației locale. Chestii locale, Sfaturi. Chestii administrative. Apărarea pădurilor. Armonia națională. Cultura națională.

Despre patriotism. Armonia socială. Combaterea delictelor silvice. **Inv. I. Izvernariu** (6): Fericirea omenească. Lăcomia. Sfaturi pentru viața de toate zilele. Sufletul e bogăția. Foloasele învățaturii. Proletariatul intelectual. **Adv. Dr. Tr. Mica** (2): Fondul moral. 1. Dec. 1918. **Funcț. jud. Petru Nicola**: Iluzii sociale. **Inv. I. Pârvan**: „Eu”-l copilului. **Funcț. jud. Gh. Sporea** (2): Despre muncă. Folosirea timpului. **Preot Gheorghe Târba** (5): Despre scăderile poporului. Credința strămoșească. Să ne ferim de sectarii. Alungați sectarii. Veniți la biserică. **Ajut. judecător Petru Varga**: Alba Iulia. **Inv. Stelian Zamfirescu** (3): Însemnătatea învățaturii. Școala Mihai Viteazul.

Societatea „V. Babeș” a ținut troază cultul marelui ei patron. În frumoasele duminici de toamnă am colindat în mici grupuri pe picioare, 7 sate din jur, iar la invitarea D-lui prefect al județului Caraș: **D-l Dr. Alexandru Bojincă**, alte 16 sate pe malul Dunărei. Astfel ni s'a realizat în parte dorința de a ne întinde propaganda culturală până la frontiera Jugoslavă. Tot pe frontiera Dunărei am însoțit pe directorul muzeului din Timișoara, **Dr. Ioachim Miloia**, reușind a descoperi însemnate urme de ale civilizației romane și dace lângă satul Coronini. Strădania noastră a fost fructuoasă, căci muzeul Bănatului s'a îmbogățit cu aceasta ocaziune cu însemnate cantități de obiecte și monumente romane; un frumos lanț de bronz, insignia vre-unui conducător dac, apoi numeroase brățări de metal și bijuterii romane, deasemenea și **patrusute de monete** de pe timpul lui Constantin cel Mare, în marte parte donate de **D-l Iclozanu**, din Moldova nouă, iar noi am donat acte miniere din anii 1782—1793, un permis de armă a. 1808 și cronica comunei 1918—1919, scrisă de subsemnatul.

Am început acțiunea ridicării unei Case naționale, care să ne adăpostească sub aripile ei ocrotitoare. La acest loc mulțumim societății U. D. R. (Reșița) pentru dania de lei 20.000 care sumă ne-a făcut posibilă achitarea deplină a „Monumentului Eroilor”. Ii mai mulțumim soc. U. D. R. pentru abonarea mai multor reviste. Biblioteca a sporit cu 48 volume, deci are în total 3624 volume.

Am aranjat festivaluri, petreceri, excursiuni, iar ca „zi” a „Astrei” — la 1 Decembrie am sărbătorit în mod vrednic unirea noastră cu patria mamă; corpul didactic și școlile cu elevii lor ne-au dat concursul, iar public mult ni-a ascultat cuvântul... Conferințele noastre sunt bine cercetate; mai bine zis: noi cercetăm mulțimile adunate la horă și alte ocaziuni.

*

An de an astfel ni-am înțeles noi rostul în cadrul „Astrei”, care ne aduna pe toți în dumineci și sărbători, sub aripile ei ocrotitoare. Deși nu aveam o casă a noastră, cele trei oteluri frumoase din comună: Craioveanu, Rogoveanu și Cocheș ni-au pus la dispoziție sălile lor spațioase și pline de lumină, iar familia Șelariu ne-a adăpostit cel mai frumos club de vânătoare, care poartă numele „Antoniu Mocsonyi”.

Cu zece ani în urmă când am plecat din satul meu, noi aveam acolo două săli de lectură, cu mobilier propriu, care la 1928 s'a sporit cu scaune noi în valoare de 9530 Lei și un biliard.

Ridicarea unei case proprii a rămas încă de pe atunci, un ideal al viitorului. Biblioteca noastră era o podoabă aleasă așezată în trei mari dulapuri, dintre care unul frumos sculptat și donat de „biblioteca I. C. Bibicescu” din Turnu Severin. Eu făceam pe bibliotecarul. Registrul scris caligrafic de mine și în ordine alfabetică, cuprindea 3624 volume frumos legate.

Din partea soc. UDR. despărțământul „Vincențiu Babeș” al „Astrei” primia grătit revistele „Cele trei Crișuri” Transilvania, Convorbiri literare, Revista pentru toți, Antigaz, România Ilustrată și Viața Românească, iar dela diferite redacții „Revista Corurilor din Bănat”. Semenicul, Banatul și Tribuna Poporului, cum și opt ziare politice și sociale. Nu știu, dacă azi mai există vre-o revistă sau ziar la despărțământul nostru de pe vremuri.

La anul 1928 s'a realizat în comuna Sasca Montană contopirea societăților culturale de acolo sub steagul cultural al „Astrei”.

La 19 August 1929, cel care scrie aceste rânduri a avut fericirea să primească din partea marelui și regretatului profesor universitar Ion BIANU, președintele de atunci al Academiei Române următoarea elogioasă scrisoare pe care o public ca o dovadă, că despărțământul „Astrei” din Sasca Montană era un despărțământ de model apreciat și de Academia Română.

ACADEMIA ROMÂNĂ

No. 1891.

BUCUREȘTI

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Calea Victoriei 125
19 August 1929.

Domnule Consilier,

Informațiunile ce ați binevoit a da Academiei prin scrisoarea Domniei Voastre dela 1 Iulie cu privire la consolidarea organizării vieții culturale prin unirea societăților „Vichentie Babeș” și „Infrățirea” cu despărțământul „Astrei” a făcut aici cea mai plăcută impresiune.

Comunicarea D-voastre, pentru care Vă mulțumim călduros, va fi adusă la cunoștința corpului academic în întâia ședință după vacanța de vară.

Pentru împlinirea dorinței exprimate s'a dispus să vise trimită pentru biblioteca societăților unite:

Memoriile domnilor Andrei Rădulescu și N. Iorga;

„Discursuri de recepțiune publicate după războiu” și alte publicații cari ar putea fi de folos pentru cunoașterea activității și relațiilor Academiei Române cu învățaii și instituțiunile din toată lumea.

Lucrați ne obosit înainte pentruca Banatul să fie todeauna în fruntea vieții și culturii naționale românești.

Primiți caldele noastre salutări.

Președintele Academiei Române,

ss. **BIANU.**

Domniei Sale Domnului Dr. Ilie Groșșianu

SASCA-MONTANĂ.

În anul 1930, președintele Academiei Române, la cel de al doilea raport general al nostru, ne trimitea scrisoarea oficioasă de mai jos, care formează și acum pentru scriitorul acestor rânduri, cea mai aleasă podoabă, cea mai frumoasă diplomă, ce am putut-o câștiga în viață.

Chiamat în slujba de judecător la Oravița și Timișoara, grija conducerii culturale a satului natal a fost lăsată unor organe mult mai competente și mai viguroase, unor intelectuali, cari ani de zile m'au ajutat în activitatea mea de a lăși cultura națională în satul și în jurul nostru, căci iată cum judeca marele academician Ion Bianu activitatea noastră:

ACADEMIA ROMÂNĂ

No. 93.

BUCUREȘTI

Calea Victoriei 125

16 Ianuarie 1930.

Domnule Bibliotecar,

Cu cea mai mare bucurie am citit informațiunile cuprinse în scrisoarea dela 31 Decembrie 1929, asupra activității dezvoltate de Despărțământul „Vichentie Babeș” al „Astrei” din Sasca-Montană. Acea bogată activitate pentru cultura poporului nostru face cinste conducătorilor pentru spiritul luminat și devotat cu care ei conduc așezământul înființat de dânsii prin întrunirea societăților contopite.

Continuați cu stăruință și cu devotament neobosit, cum datori suntem să facem toți pretulindena și totdeauna. Astfel vom lumina inteligențele bogate ale neamului și-i vom însuși și înmii puterile caracterului spre a rezista tuturor acțiunilor vrăjmașe din afară și din lăuntru.

Primiți, împreună cu urări călduroase, salutările noastre distins.

Președinte,

ss. **I. BIANU.**

Domniei Sale,

Domnului Dr. Ilie Groșianu
Judecător.

SASCA-MONTANĂ.

De încheiere comunicăm în întregime adresa de mai jos.

ROMÂNIA

Soc. „Cultul Eroilor”

Comitetul Central

Palatul Patriarhiei

No. 1889 — 9 Aug. 1929.

DESPĂRȚĂMÂNTUL „VICHENTIE BABEȘ” AL ASTREI

din

SASCA MONTANĂ

BANAT.

Cu multă satisfacție am luat cunoștință de adresa D-voastre din 1 Iulie a. c., prin care se relevă activitatea societății pentru propagarea culturală și din parte-ne vă urăm spor la muncă și rod bogat în ogorul cultural desțelenit din inițiativa D-voastre.

Cu această ocazie, avem onoare a vă aduce la cunoștință că Societatea „Cultul Eroilor” posedă broșurile notate în alăturatul tabel de care vă rugăm să binevoiți a lua cunoștință și a ne comunica dacă vă sunt necesare, pentru a vă expedia câte un număr de exemplare din fiecare.

Deasemenea s'au luat dispozițiuni a vă face un abonament, în mod gratuit, la Revista Societății.

Director Superior: General, **N. Negreanu.**

Director: Lt. Colonel, **Mandran.**

*

Aceasta este succesiunea pe care am lăsat-o noi celor cari ni-au urmat în comuna noastră Sasca-Montană, frumos cuib de olteni din sudul Carașului.

De aici din inima scumpului nostru Bănat, sufletul nostru se îndreaptă și acum cu drag spre satul nostru, bucurându-ne de oricâte ori îl revedem sau solii vestitoare de bine se abat pe la noio și suferind împreună cu frații noștri dela Sasca Montană, de câte-ori micile mizerii pasc acest cuib de vulturi, care în vremi de demult era cetatea neînvinsă a marelui naționalist Vincențiu Babeș. Așa o vrem și acuma.

Dr. ILIE GROPȘIANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„CLUBUL CIUTURĂ“ DIN FĂGET

Multe înfăptuiri din trecut sunt mari prin îndrăzneala cu care au fost târnosite, dar tot pe-atâtea sunt prizărite și abia cunoscute în cerul tot mai restrâns al temerarilor de eri, bătrânii simpatici astăzi.

Ne luăm plăcuta însărcinare de a da la iveală în cele de mai jos o atare faptă care face cinste promotorilor ei ce o tac dintr'o prea exagerată modestie.

În 1893 s'a infiripat în frunțașul Făget o „societate de lectură română” sub conducerea protopopului de pe atunci Sebastian Olariu. Pe lângă lectură însă, mai de seamă erau acțiunile românești ce se puneau la cale în acea comunitate românească. Sprijinul material îl dădea banca „Făgețana” înființată deja în 1891 tot de prota Olariu, ce-și are un bine-meritat renume de luptător naționalist pe Valea Bigheului.

Dar oficialitatea bicefală și-a deschis porțile larg dând drumul fur-tunilor legii lui Apony. Au fost opriți funcționarii de stat a mai merge la „Casina Română”. Ceeace n'a putut însă stăvili elanul românesc, căci tineretul ingenios a găsit o inteligentă soluție, punând temelie în acelaș local unui nou club zis „Ciutura”. De aci încolo sub semnul haziiu al „Ciuturei” care în aparență era o adunare de cheflii, puteau veni toți românii fără osebire de erau sau ba slujbași la Stat.

E firesc ca alături de chefuri să razime și cântecul, deaceia nu producea nimănui mirare că la „Ciutura” se cânta chiar în cor și în orchestră. Era deci un cerc nebăgat în seamă de autoritatea haină, dar în-tăritor de neam pentru românășii noștri bănășeni cari au învățat și au cântat împreună marșul indemnător la desrobire „La arme” imediat după ce abia s'a cântat în capitala țării românești.

Apoi acestui club îi revine meritul de a fi pus temei „comitetului local al societății pentru fond de teatru”. „Ciutura” a dat mai multe reprezentații teatrale; în 1906 și 1910 membrii acestui club au condus alegerile parlamentare din părțile locului și au aranjat întâia adunare generală a despărjământului Astra în Făget.

Un act din 1912 cuprinde în termeni îndrăzneți mișcarea febril naționalistă a Ciuturei. Textul acelei diplome lucrute artistic, în culori, de rețezanul Inginer Adrian Diaconoviciu, — era redactat în colaborare de toți membri activi de atunci.

Istețimea alcătuitoarelor a divizat actul în trei părți din care numai partea din dreapta lămurește ce s'a lucrat după „paravan”, celelalte două părți fac tot oficiul de paravan.

Pentru frumusețea limbii, redăm cuprinsul întregii diplome.

— Partea din mijloc are următorul text: —

DIPLOMA

domnului

Dr. GEORGE GÂRDA

din grația lui Dumnezeu și diligența proprie, membru fondator al Clubu.

lui „Ciutură” din Făget, doctor Juris, candidat de avocat, poet popular, etc., etc.

Din incidentul alegerii D-nei Tale de **președinte** al Clubului „Ciutură” Ți se dedică aceasta Diplomă din partea membrilor clubului, în semn de iubire, stimă și dragoste frățească, cari plini de bucurie Te salută și strigă:

Se trăești la mulți ani!

Din ședința Clubului „Ciutură” din Zăcătoarea națională.
Făget, în 10 Martie 1908.

— **Partea din stânga are următorul text:** —

Această frumoasă Diplomă a iubitului nostru Vătav Dr. George Gânda avocat din Făget remasese mult timp nesigilată, — cadrul decorativ era apoi executat numai în colori galbine și vânăte.

Noi „Ciuturașii” însă nu iubim „golităi” nici la păhare nici la capete, și nici ramuri goale de sigile.

Colorile galbin-vânăț — de și ale Maicei Muntenii — numai întregite cu roșu, compun mândrul nostru Tricolor.

Ne socotirăm deci și hotărîrăm unanim:

A pune Sigiliul nostru la locul cuvenit de jos; iar Adrian, maistorul nostru de curte în cele ale picturii și arhitecturii, — fu însărcinat cu prelucrarea și întregirea diplomei din punct de vedere coloristic-național ce se și făcu, precum se vede și anume: în ziua Sântului Nicolae la multe mii de ani, după ce Tata Noe cel bătrân plantă după potop, cele dintâi vii pe costele Muntelui Ararat, trăgând apoi cel dintâi „chef postdiluvial”. — Numărăm ani MDCCCXI: dela venirea Marelui Nostru Imperat Traian în pământul Daciei. — Iar creștinătatea scriind anul Domnului 1912. Luna Dec. 6/19.

Făget din Bănat.

— **Partea din dreapta sună în modul următor:**

„Acest semn modest de viață socială românească în Făget dorim să fie păstrat cu demnitate la loc cuvenit — până ce va fi sosit „Ora mântuirii”. Iar atunci toți „Ciuturașii” din toate părțile, „Dela Tisa'n Marea neagră și din Nistru în Balean” vor avea din nou să se întrunească la o nouă Sigilare festivă sub mândrul nostru tricolor, și „Uniți în cuget, uniți în simțiri” își vor aduce aminte, iei cel încă viu și vesel, de frații lor antecesori, cari poate că n'ar mai fi, cari poate că s'or fi stâns în luptă glorioasă și vor fi prefăcuți în cenușă.

Și am scris în zile grele de ispită, dar plin de încrederea în viitorul poporului românesc. Iubiți Ciuturași de acum și din viitor! Cu tărie să țineți la cele strămoșești! Iar cine nu va ținea — să fie afurisit și proclamat de Sântul P. Nicolae și de toți cei 318 SS. PP. Dela Nicea. Și așa să fie!

Din poruncă mai înaltă scrisam io mult păcătosul Adrian strănepotul zugrafului Vasile Diaconu dela Mănăstirea Tismana din Țara-Românească precând eram de 60 de ani.

Comentariul se află în chiar textul original.

Prisosește orice altă interpretare.

Profeția ciuturașilor s'a îndeplinit precum au dorit și scris în 1912.

Iată cum din această diplomă, tripartită și cu meșteșug ticluită, se învederează modestul Făget de astăzi, ca un opaiț nestins de suflarea pri-goanelor trecute.

Făgetul a apucat „ora mântuirii”.

Fie ca această pomenire să însemneze un binemeritat omagiu pentru toți „ciuturași” veseli de odinioară; precum și o cinstire vătafului lor neobosit. Dr. George Gârda, poetul cu stabilit renume în literale bănățene, fiindcă prin însuflețirea lui a lăsat „Clubul Ciutura” frumoasele isprăvi.

AUREL BUGARIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sinteza ultimilor douăzeci de ani de viață spirituală în Ardeal și Banat

Numărul special al revistei „Gând Românesc” (a. VII. No. 7—9).

Serbările cari trebuiau să aibe loc la Cluj din prilejul congresul „Ăstreii” ne vor lăsa o amintire substanțială: adevăratul volum de sinteză care este numărul special al revistei „Gând Românesc” al Astrei.

D. Ioan Lupaș publică un prea valoros studiu istoric despre evoluția politicii marelui Rege Carol I față de problema Transilvaniei. În momentul când se împlinesc 25 de ani dela moartea întemeietorului Regatului, nu se putea o mai frumoasă comemorare decât evocarea clarviziunii de care a dat dovadă și în această problemă „adevăratul Monarh”, care a fost Carol I.

Poetul M. Beniuc urmează în locul de onoare al liricei ardefene cu cinci poeme, de acea originalitate puternică în inspirație și imagine, care i se reproșează, dar pe care noi o apreciem.

D. Vasile Băncilă definește într'un eseu de peste treizeci de pagini „Semnificația Ardealului”. Cu multă justețe și bogată argumentație istorică se expun în aceste pagini magistrale, după „funcția de descălecător” a Ardealului, sensul specific transilvănean în configurația sufletului românesc, care e seriozitatea — dacă ne e permisă această rezumare brutală —, apoi semnificația Ardealului în ideea de ordine și cultură. „Transilvanismul” artificial este examinat în trecere pentru a conchide la sensul Ardealului în sublinierea autohtonismului românesc.

D. Ion Agârbiceanu dă o nuvelă intitulată „Cuibul cu soare”, o adevărată perlă în opera marelui povestitor. Poetul Emil Giurgiuță își dovedește talentul în câteva strofe frumoase.

Cu studiul d-lui Aurel Decei, trecem din nou la erudiția concentrată. Caracterizarea bibliografică intitulată „Istoriografia română transilvăneană în cei douăzeci de ani dela Unire” este chemată să aducă servicii prețioase

Răsfoim acum câteva admirabile reproduceri intercalate: „Țăran din Banat” și „Portret” de Ladea, două peisagii de Catul Bogdan, un studiu și un peisaj de A. Ciupe, un relief de C. Medrea, „Compoziție” de Elena Popea, două portrete admirabile de A. Demian, un peisaj constructivist și un portret mai cunoscut de răposatul Tasso Marchini, două capete de I. Jalea, atât de decorativul panou „Mulsul oilor” și „Autoportret” de T. Bilțiu.

Emanoil Bucuța ne delectează cu două poeme, iar sculptorul-scriitor Ion Vlasiu ne dă un fragment din partea a doua, care va apare, a amintirilor „Am plecat din sat”.

D. Teofil Brugnariu publică o seamă de poezii, apoi urmează esul d-lui Zevedei Barbu, intitulat „Moment ardelean în gândirea românească”.

O delicată poezie: „Anotimpuri” semnează Anișoara Odeanu, alte strofe sunt de N. Caranica. Ana Voileanu-Nicoară evocă amintiri despre Octavian Goga,

Poezii mai semnează Ion Țigărea, Radu Brateș și George Popa.

Activitatea Muzeului Limbii Române din Cluj, creația lui Sextil Pușcariu, o pune în valoare studiul d-lui I. Verbină

Un subiect delicat și-a rezervat d. Ion Chinezu: „Douăzeci de ani de viață literară românească în Ardeal (1919—1939)”. În special literele bănățene, încadrate nejustificat după părerea noastră, se pot plânge de unele aprecieri grăbite și multe omisiuni. Suntem convinși că nu s'a făcut cu intenție...

Alți poeți: Augusta Dragomir, Iulian Popa, Edgar Papu, D. Nestorescu, Ion Tolescu Văleni, Teodor Murășanu, Maria Cosma și — înfățișat un bănățan — Grigore Bugarin, care evocă, în maniera sa idilică cunoscută, „frumusețea bucuroasă” a pământului, a livezilor.

George Sbârcea scrie despre Sabin V. Drăgoi, pe care-l definește ca un clasic, care stă la temelia noii muzici românești.

Alte reproduceri, tot așa de frumoase: două sculpturi de I. Vlasiu, „Țărăncă” de Capidan, alte picturi și sculpturi de L. Bordeaux, I. Sima, E. Cornea, I. Pleșa, R. S. Radu, I. Tohăneanu, I. Pop, I. C. Dinu, V. Olteanu, L. Piso, C. Munteanu, Er. Profeta și L. Teclu.

Petre Tarția semnează o schiță, apoi V. Beneș rezumă în câteva pagini „Două decenii de artă plastică ardeleană”, încercând caracterizări juste și sincere ale tuturor artiștilor de seamă. Credem că nu se va supăra dacă nu ni le însușim pe toate.

Cu d-nii Emil Pop și I. Tănăsescu facem o incursiune în domeniul științei. „Evoluția științelor biologice în Ardeal dela Unire până azi” este articolul primului, iar cel de al doilea ne vorbește despre „Țelurile și înfăptuirile secțiilor de matematică și fizicochimice ale Universității „Ferdinand I”, dela Unire și până în prezent”.

D. Ion Breazu face istoricul Astei în cele două decenii din urmă

Urmează cronici și note interesante și actuale. D. Ștefan Pascu recenzează competent cartea d-lui Pr Dr. Teodor Botiș: „Monografia familiei Mocioni”.

„Insemnările” încheie numărul care trebuie să figureze în toate bibliotecile ca o adevărată lucrare enciclopedică.

N. IVAN.

Gheorghe Birăescu: „Infiltrațiunile maghiare din secolul XIX și depopularea Banatului (Imprimeria Centrală București 1939). — Se cunoaște activitatea intensivă publicistică a fraților Traian și Gheorghe Birăescu pentru lămurirea fenomenului demografic și etnic bănățan. Iată un gros volum semnat de d. Gh. Birăescu, reprezentând un splendid aport în această direcție. Cu drept cuvânt recomandă autorul cifrele și comentariile d-sale în atenția nouilor așezăminte menite să ducă la înflorire țara din inițiativa M. S. Regelui. Partidele politice vechi au făcut — durere — prea puțin pentru înlăturarea răului semnalat și au tras prea puține învățăminte din istoria trecutului. Credem, împreună cu autorul, că de acum va fi altfel!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Insemnări Literare” (Blaj. Anul I. No. 1. Septembrie 1929). Redactor: Petru P. Baciuc. În comitetul de editură P. Murgeanu și C. Venețianu. — Un început plin de elan și entuziasm. Schițe, poezii și poeme în prosă. Semnează, afară de cei deja menționați și d. Ilie Șuteu.

„Pământul” (Călărași. Septembrie 1939). — Un primar director de revistă! Minunea aceasta o întrușipează d. Eugen Cialic. „Pământul” apare în al șaptelea an, mereu cu colaborările cele mai strălucite. „Vitrina”, cum se numește pagina de note a revistei dela Călărași este totdeauna actuală și bine informată. Credem a ști că o îngrijește însuși d. director-primar.

„Timocul” (Anul VI. No. 5—8). Organul Societății Timoc a Românilor din Valea Timocului și dreapta Dunării, redactat de d. Florea Florescu. — Se cunoaște puternica organizare, sprijinită de stat, care se ocupă de Germanii dinafara Reichului. În România nu știm să existe altceva, decât această modestă revistă, pentru urmărirea vieții masivelor grupuri etnice românești de peste graniță. Animatorul revistei, d. prof. Florea Florescu, cunoscut în Banat prin revistele locale la care a colaborat și prin activitatea sa recentă de profesor la Lugoj, are și concursul unor bănățeni în frumoasa luptă pe care o duce.

În numărul de față semnează dintinsul cărturar d. Anton Golopenția, lângă d-nii Gheorghe I. Bratianu, A. Andrei, Anastase N. Hâciu, George Aria ș. a.

Gr. Popiți: „Date și documente bănățene (1728—1887)”. (Tipografia Națională Timișoara 1939). Poetul Gr. Popiți, în viața de toate zilele d. căp. Grigore Popiți, autorul volumelor „Glasul sufletului și al trupului” și „Cântece din fluier”, se revelează ca cercetător sârguincios de arhive. Rodul unei munci migăloase, eșalonate pe mai mulți ani de zile, a început să-l publice în volumul de documente pe care-l avem în față. Cercetătorul viitor va găsi desigur date prețioase și inedite în ele pentru cunoașterea mai bine a istoriei colțului nostru de țară. Vom da o recenzie mai amplă a operei d-lui Gr. Popiți cu altă ocazie. Pentru moment o semnalăm atenției cititorilor noștri ca o dovadă

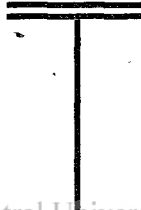
a seriozității preocupărilor actuale ale apreciatului scriitor bănățan.

P. Nemoianu: „In calea revizionismului maghiar”. (Atelierele Curierului Judiciar S. A. București 1939). Broșura aceasta, care vine să înmulțească numărul scrierilor utile ale d-lui P. Nemoianu, cuprinde multe și convingătoare date pentru procesul istoric pe care-l purtăm față de opinia

publică mondială cu vecinii noștri de la Vest. Broșura se încheie cu o zguduitoare scrisoare a unui prizonier român ardelean în Rusia, adresată lui Vintilă Brătianu, ministrul de război de atunci (1917) al României. Neamul care poate arăta asemenea scrisori de ale fiilor ei cei mai simpli, nu se teme de nici un „proces istoric”, cu advocați oricât de perfizi s’ar prezenta adversarul.

N. I.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adunarea Generală a Astrei Bănăţene

Lugoj 24—25 Iunie 1939.

Zilele de 24 și 25 Iunie, au fost pentru Lugojul frumoasei tradiții de cultură românească, prilejul unei mari verificări: rezistența spirituală românească, înfăietatea și vechimea ei în Banat precum și relevarea adevărului că această spiritualitate e profund românească în formă și fond și că are o înaltă semnificație, aceia pe care ni-o mărturisește poporul român la toate manifestările lui de viață: se găsește în sat izvorul trebuincios pentru hrana tuturor celor preocupați de promovarea unei culturi românești majore.

Adunarea generală a „Astrei Bănăţene”, ne-a prilejuit această folositoare cunoaștere, asupra căreia suntem obligați să stăruim cu bucurie aminte.

ASPECTE.

Zi senină de vară. Pâlcuri albe de țărani și țărănci, în pitorescul costum național, împodobeau străzile curate ale orașului pavoazat cu drapele naționale. — In adierea înmiresmată, treicolorul, fâlfâia triumfător. — Fețele tuturor erau luminate de o sărbătorească bucurie. Un contrast izbitor față de această frumusețe românească, ni l-a dat inscripțiile firmelor comerciale, străine aproape peste tot. Doar ici colea, câte un nume românesc, scris timid, de parcă s'ar fi ascuns ca nimenea să nu-l vadă. Dovadă că rănilor robiei nu s'au vindecat. Meseriașii și comercianții români sunt încă la periferie și continuă să fie, până când existența lor nu va fi chibzuit protejată și apărută de invazia străinilor bine organizați.

DESFĂȘURAREA SERBĂRILOR.

Locul de întâlnire al delegaților externi, a fost curtea liceului „Coriolan Brediceanu”. De aci, la ora 9 satele s'au înșiruit, în frunte cu preoții și învățătorii, spre biserica ortodoxă româ-

nă, unde sfânta liturgie a fost oficiată de P. S. S. Dr. Vasile Lazarescu, episcopul Caransebeşului. Răspunsurile liturgice au fost date de corul „Vidu” sub conducerea d-lui Gheorghe Onae, inv. dir. La biserica greco-catolică, serviciul divin a fost săvârşit de P. S. S. Dr. Ion Bălan, episcopul Lugojului. Răspunsurile liturgice au fost date de corul „Lira” sub conducerea d-lui Prof. Ion Băcău.

După sfta liturgie, a avut prima şedinţă a congresului, în sala teatrului „Traian Grozăvescu”.

D-l Sabin Evuţian, preşedintele „Astrei Bănăţene” şi directorul serviciului Social, Regionala Timiş, salutând pe cei prezenţi declară şedinţa deschisă. (Citiţi cuvântarea în altă parte a revistei.)

P. S. S. Dr. Vasile Lăzărescu, episcopul ortodox al Caransebeşului, rosteşte în fraze de înaltă demnitate, cuvinte convingătoare despre rostul bisericii în viaţa poporului român. Biserica neamului, e pretutindeni unde trebuie să se închege binele cerut de existenţa neamului. Sufletul poporului român trăeşte prin adevărul credinţei sale strămoşeşti şi drepte. Din acest adevăr, porneşte linia de direcţie pentru drumurile sale în prezent şi viitor. În decursul vremii, activitatea „Astrei” s'a desfăşurat ţinându-se seamă de aceste mari trebuinţi de viaţă şi iată că a ajuns să făurească istorie, cultură şi civilizaţie românească.

Inchee pătrunzătoarea cuvântare, implorând binecuvântarea lui Dumnezeu asupra lucrărilor „Astrei”.

P. S. S. Dr. Ioan Bălan, episcopul unit al Lugojului, accentuează în deosebi problema natalităţii. (Citiţi cuvântarea în altă parte a revistei).

Păr. Traian Cibian, protopopul ortodox al Lipovei, aduce arhieriasca binecuvântare a P. S. S. Andrei, episcopul Aradului, care din motive străine de voinţa personală, nu a putut lua parte la congres.

D-l Panaît Boitan, prefectul judeţului Severin, delegat al Ministerului Cultelor şi Artelor aduce salutul d-lui Ministru Zigre. (Citiţi cuvântarea în altă parte a revistei.)

Urmează la cuvânt *D-l Dr. Ionel Dobrin*, primarul oraşului Lugoj. (Citiţi cuvântarea în altă parte a revistei.)

D. Tiberiu Brediceanu, senator, emeritul compozitor şi unul din marii animatori ai „Astrei”, aduce salutul comitetului central. (Citiţi cuvântarea în altă parte a revistei.)

Congresul mai este salutat de:

D. Prof. Constantin Nedelcu, în numele „Străji Țării”;

D. Ioachim Perian, din partea Asociației corurilor și fanfarelor din Banat. (Citiți cuvântarea în altă parte a revistei.)

D. Tuculescu, scriitor, în numele Asociației scriitorilor din Oltenia.

D-l Dr. Aurel E. Peteanu, scriitor, președintele „Astrei Bănățene, Despărțământul Lugoj” și directorul „Serviciul Social. căminul cultural județean Lugoj”, animatorul și organizatorul acestor serbări, încheie seria cuvântărilor. (Citiți cuvântarea în altă parte a revistei.)

EXPOZIȚIA.

În sala de gimnastică a liceului „Coriolan Brediceanu” și în sălile de clasă, a fost organizată expoziția „Astrei Bănățene”. — Ea a cuprins scriitorii bănățeni (mai de seamă (Aurel C. Popovici, Ion Popovici-Bănățeanu, Victor Vlad-Delamarina, Grigore Bugarin, Dr. Aurel E. Peteanu, Mia Cerna, istoricul Proto-pop Dr. George Popovici, dintre lugojeni; apoi George Gârda, Lucian Costin și alții).

Revistele bănățene („Semenicul” de sub direcția d-lui Dr. Aurel E. Peteanu; „Luceafărul”; „Fruncea”, etc.)

Evoluția portului național. — Această latură a expoziției a fost îngrijită de d-na Mia Cerna, d-na Bujor Barbu, d-na Paraschiva Soma.

Numismatică, petrografie, fragmente din lucrări de artă (basoreliefuli) daco-romane găsite pe teritoriul jud. Severin, etc.

Industria casnică: unelte de lucru și realizări.

Industria pielăritului, una din meseriile înfloritoare ale Lugojului de odinioară: unelte, piei tăbăcite pentru diverse întrebuițări.

Agricultura, cu toate ramurile ei și uneltele de lucru dela cele mai rudimentare din trecutul îndepărtat până la cele moderne de azi.

Ceeace a atras atenția deosebi la această expoziție a fost originalitatea și deosebita frumusețe a portului național și a covoarelor de lână țesute de țărânci în răsboaiele lor.

MASA COMUNĂ.

După vizitarea expoziției, a urmat o masă comună în saloanele restaurantului „Dacia”. — S'a ținut un singur toast oficial: d-l insp. gen. Sabin Evuțianu, președintele „Astrei Bănă-

țene” a toastat pentru M. Sa Regele Carol II. In timpul mesei a cântat muzica Regimentului 17 Inf. sub conducerea d-lui Lt. Petcu.

CARELE ALEGORICE.

In piața Unirii, a fost aranjată o tribună pentru oficialități, în fața căreia, începând dela ora 16, a defilat conductul etnografic al carelor alegorice. Cortegiul a parcurs strada Regele Ferdinand, Piața Unirii, către biserica ortodoxă. Satele au defilat, în frunte cu conducătorii lor, preoți, învățători și notari, în ordinea următoare: Bătești, Gruni, Silha, Obreja, Borlova, Iablanița, Satu-mic, Cliciova (această din urmă comună a reprezentat o nuntă țărănească), Boldur, Târgoviște, Susani, Sintești (cu fanfara proprie) și Făget.

Urmează carele alegorice: Comuna Coștei, reprezintă o nuntă țărănească, regizată impecabil de d-na Valeria David, învățătoare. — Arată câteva obiceiuri străvechi dela nuntă și execută dansuri naționale, specifice acestui ceremonial. Aceeaș comună reprezintă în carele alegorice: viticultura, industria casnică și apicultura. Se evidențiază subtilitatea țășaturilor, lucrate cu măestrie de țărânci.

Legiunea de străjari, de sub comanda d-șoarei Delia Pasca și a d-lui Vasile Popescu, prezintă carul alegoric cu toate manifestările vieții străjerești.

Industria mare logojană, a fost reprezentată prin carul alegoric al fabricii „Textila”.

Istoria, începând cu Horia și până la Unire, a fost reușit interpretată în tablourile organizate de Liceul industrial de fete, sub conducerea d-șoarei Maria Lelea și a colegelor d-sale.

D-l Insp. agr. Mihăileanu prezintă cu Școala de agricultură din Lugoj, un ciclu de unelte agricole: un tractor cu plug, o sămănătoare, un trior, o prășitoare, un prășitor și în urmă elevii școlii cu instrumentele agricole.

Intoarcerea din țarină, a fost redată pitoresc de țărâni comunei Sudriaș.

In cadrul acestor manifestări trebuie să ne oprim asupra comunei Birchiș, care a căutat să dovedească deosebita frumusețe a portului național românesc din nordul județului, în prezentarea unei nunți țărănești. Dacă în multe din satele situate în valea Mureșului și a Sărasului, portul național s'a stricat, a rămas în forma lui originară în această comună frunțașă. —

Credem că P. D. Domn Protopop Bordoș, președintele „Astrei Bănățene” despărțământul Birchiș, va lua salutara inițiativă de a se duce o cât mai vie propagadă în satele din jur, ca luând de model comuna Birchiș să revină la vechiul și frumosul port bănățean din această regiune.

Defilarea o încheie comunele Sudriaș și Lugojel.

După defilarea carelor alegorice, tinerii din comuna Bătești sub conducerea d-lui înv. Petru Curuțiu, au jucat două hore, călușerul și bătuta.

Tinerii — băieți și fete — din comunele Gruni, Coștei și Silha, au executat dansuri naționale și exerciții de gimnastică ritmică, în ansamblu.

RECITALUL DE MUZICĂ POPULARĂ ȘI DANS ROMÂNESC.

Serbările „Astrei Bănățene”, dela Lugoj, au culminat în executarea dansurilor naționale. Arta coreografică străveche, păstrată în Banat, constituie un prețios punct de plecare pentru adâncirea spiritualității autentice, românești.

În ordine cronologică s’au produs echipele de dansatori din:

— Coștei: „*Pe loc*”;

— Lugoj: „*Lugojana veche*”;

— Obreja: „*Călușerul*” și „*Bătuta bănățeană*”;

— Iablanița: „*Brâul*”; „*De doi*”; „*Ardeleana*”;

— Borlova: „*Poșovăicile*”, un ciclu de 14 dansuri, de o impresionantă frumusețe.

Selecționarea dansurilor s’a făcut sub controlul d-lui Bujor Barbu, primpretorul plasei Lugoj.

Partea muzicală a fost susținută de corurile:

„*G. Muzicescu*” din București, dirijat de d-l Stoicescu (cântece populare);

„*Lira*” din Lugoj, dirijat de prof. Ion Bacău (Imnul Astrei; Imnul Transilvaniei);

„*Progresul*” din Lugoj. („*Marșul Libertății*” de I. Vidu și „*Banatul*” de Dr. A. E. Peteanu cu solo de bas, de Ioan Iorga), dirijat de d-l Ion Lăzărescu.

„*Doina*” din Făget, dirijor Axente Brașovan.

„*Corul bărbătesc*” din Gruni, dirijat de Dimitrie Moise, plugar

„*Corul Mixt din Birchiș*”, dirijat de plugarii Gheorghe Cătănescu și Dimitrie Sîrbu;

„Corul țăranilor”, din Târgoviște, dirijat de plugarul Lai-chiciu;

„Corul mixt din Susani, dirijat de Iosif Berzovan, plugar;

„Corul mixt” din Silha, dirijat de țăranul Cornel Pau;

„Corul mixt” din Lugojel, dirijor Lazăr Vânătu, plugar;

„Corul mixt” din Sintești și „Fanfara plugarilor” din Sintești, dirijate de V. Lăzărescu, plugar.

Programul a fost urmat de o petrecere în saloanele „Dacia”

ȘEDINȚA DE LUCRU.

În ședința de lucru, s'a desbătut programul de activitate, făcând cuvenitele comunicări dd. Sabin Evuțian, președinte Regional, Dr. Aurel E. Peteanu, Traian Topliceanu, Felician Brânzeu, Dumitru Gall, Corneliu Zasloți, etc.

GRIGORE BUGARIN.

Telegrama adresată M. S. Regelui de către Adunarea Generală a Astrei Bănățene.

Majestății Sale Regelui Carol II

BUCUREȘTI.

Cu prilejul Adunării Generale dela Lugojel a Astrei Bănățene care și-a încadrat activitatea în marea operă a Serviciului Social rugăm pe Majestatea Voastră să primească omagiul tuturor intelectualilor și țăranilor din Banat. Asigurăm pe Majestatea Voastră de cel mai sincer devotament și neprecupețit concurs în acțiunea de primenire și întărire a vieții sociale a neamului românesc în această parte de Apus a țării.

Să trăiți Majestate

Președintele Astrei Bănățene Timișoara

SABIN EVUȚIANU.

DISCURSUL D-LUI INSP. GEN. SABIN EVUȚIANU președintele Astrei Bănățene

Excelența Voastră Domnule Rezydent Regal,
Prea Sfințiile Voastre Părinți Episcopi,
Doamnelor, Domnilor,
Onorată Adunare Generală,

Regionala Bănățeană a Astrei a luat ființă dintr'o dorință de destindere, de solidarizare și de sinceră colaborare a energiilor creatoare din acest colț de țară, pentru a putea reconstitui patrimoniul bănățean în forma sa cea mai curată și a-l integra astfel, cu cinste și cu vrednicie, în patrimoniul neamului românesc.

Fericită de-a i se fi dat să continue pe aceste meleaguri opera de solidaritate constructivă și de naționalism integral a bătrânei dar încă viguroasei Aste Transilvaniene, — Astra Bănățeană a avut o legitimă mândrie când, peste un an, s'a regăsit și s'a însimțit în ritmul nou de viață pentru consolidarea patriei și pentru strălucirea Coroanei Regale, și când, peste un alt an, în cadrul Astrei și alături de Fundațiile Regale Principele Carol, ea a fost încredințată cu aplicarea Serviciului Social.

De aceea, nu dintr'o simplă uzanță, ci cu toată iubirea de buni Români și cu întreagă recunoștința de buni creștini, gândul nostru cald, curat și cinstitor, se oprește azi mai cu dinadinsul la majestoasa figură și marele suflet al Aceluia, care, cu înțelepciune, cu dragoste de tot ce e românesc, cu hotărâre neșovăitoare și cu stăruitoare și pilduitoare muncă, conduce destinele scumpei noastre țări spre culmile ei firești.

Din acest gând al nostru să zicem toți: Trăiască Regele!
(Asistența, în picioare, aclamă pe M. S. Regele).

Credincioși tradiției, — într'o duioasă reculegere de câteva clipe, amintirea noastră îmbrățișează pe toți dispăruții din ogorul activ al Astrei Bănățene. Cernit ne-a fost mai ales sufletul, — împreună cu al întregului românism —, când alinătoarea suferințelor din tranșee și spitale, și ocrotitoarea literelor, artelor și culturii românești, — blânda și gingașa Regină Maria, a trecut la cele veșnice, — și când fostul Episcop de Caransebeș, primul Patriarh al României, sprijinitorul strădaniilor noastre culturale, Dr. Miron E. Cristea, a adormit în Domnul. Astra Bănățeană le aduce și cu acest prilej un pios omagiu de recunoștință.

Excelență, Prea Sfințiți,
Onor. Adunare Generală,

După primul popas, în colțișorul cel mai apropiat de frații noștri în afară de hotare, drept mărturisire a unui crez pe care-l vom urma fără încetare, — al doilea popas îl facem azi în inima Banatului. Dacă Timișoara a fost sortită să fie metropola Banatului, Lugojul va reoglindi întotdeauna adevăratul suflet al acestei provincii. Și până când nu va fi „român ca bănățeanul” nu va fi nici „Bănățean ca lugojanul” . . .

Lugojul a fost vatra a o seamă de evenimente epocale din istoria națională. El este pentru Banat, ceea ce este Blajul și Alba Iulia pentru Ardeal.

O serie de mari figuri bănățene și de mari români au văzut lumina zilei ori au activat în acest oraș trecându-i faima dincolo de plaiurile bănățene, pe tot întinsul românismului. Cinste vouă lugojenilor, cari ați știut și știți să le păstrați amintirea, prin locul de onoare ce le-ați dat rămășițelor lor pământești, prin busturile înșirate de-alungul malului Timișului, prin publicațiile d-lui președinte al Astrei DVoastre d-l dr. A. Peteanu, „Din galeria marilor dispăruți ai Banatului” și prin comemorările ocazionale.

Lor li s'au atașat vestiții maistori lugojeni, urmași ai generațiilor de breșlași ce s-au perindat în acest oraș, unul dintre cele mai vechi centre negustorești și industriale bănățene românești. Cot la cot cu intelectualii lor conducători și cu paorii bănățeni, ei au fost păstrătorii tradițiilor bănățene, mai ales ai cântecului bănățean, — în acelaș timp pioneri neînfricați în luptele naționale purtate dealungul vremurilor.

Iată de ce Astra Bănățeană se simte deosebit de onorată de a-și ține cea de a doua adunare generală în acest oraș de vechi și frumoase tradiții, oraș de entusiaste suflete românești.

Onorată Adunare Generală,

Din rapoartele ce vi se prezintă, aveți prilejul de a desprinde obiectivele, metoda de lucru și realizările Astrei Bănățene. Un fapt e necesar să fie totuși subliniat aici: am considerat și considerăm opera noastră mai ales ca o operă de educație. De aceea, printr'o largă descentralizare, am căutat să încurajăm inițiativele despărțămintelor, — regionala restrângându-se la îndrumările de ordin general, izvorite din necesitățile locale ce ni s'au semnalat. În acest fel, pe de o parte am fost puși în situația de a da o temelie și de-a asigura trăinicie înfăptuirilor noastre, pe de altă parte am avut răgazul de a ne preocupa de

probleme mai mari privind întreg Banatul, respectiv însuși Ținutul. Așa, problema ridicării satelor prin cursuri-școli țărănești și prin ziarul „Luminătorul”, — problema afirmării a tot ce e românesc la granița de apus, prin teatrul românesc dus dincolo de cadrul îngust al municipiului Timișoara până la cele mai îndepărtate centre chiar și în mediul rural, — asemenea și prin „Luceafărul” și editura lui. Desigur, toate aceste probleme s’au putut pune și ține mereu la suprafață mai ales cu ajutorul autorităților și în special cu cel foarte inimos al Excelenței Sale D-lui Rezydent Regal Dr. Al. Marta, care este deopotrivă întemeietorul și ctitorul Astei noastre Bănățene. (Aplauze prelungite). Aplauzele DVoastre exteriorizează cu toată căldura recunoștința noastră adâncă. Dar, dacă D-sa a ținut să ne arate continuă sollicitudine pentru a putea spori și întreține activitatea noastră culturală, la rândul nostru, cei care ne găsim grupați în Astra Bănățeană Serviciul Social și, cu noi, toți cari au dorit zile mai bune pentru acest colț de țară, accentuând neîncetat neajunsurile și puțințele lui de afirmare, să ne facem fără șovăire și pe deplin datoria.

„Luceafărul” așteaptă pe toți mănuiitorii de condeiu din Banat, pentru a crea din această revistă o tribună a spiritualității bănățene, menită a face cunoscut pe cuprinsul țării atât creațiunile spirituale ale Banatului, cât și problemele care îl frământă.

Editura „Luceafărului” reorganizată și amplificată, va sta în serviciul aceleiași cauze.

Pentru o viguroasă afirmare românească, în vremurile de azi și în cele ce-o să vină, — aici, la îmbucătura alor trei granițe, o să cuvânte încurând — sub egida Astei Bănățene — alături de săptămânalul popular „Luminătorul”, cotidianul „Dacia”, soră a „Tribunei” dela Cluj și a „Sucevei” din Cernăuți. Oricine crede cu tărie în strădaniile de fiecare zi pentru înălțarea unui neam și pentru consolidarea peste veacuri a unei țări, e bine venit și bine primit în coloanele ei. Apa vie, după care au însătoșat atât de mult sufletele noastre, ne-a fost dată grație inițiativei și stăruinței Excelenței Sale D-lui Rezydent Regal Dr. Al. Marta, a sollicitudinii și ostenelei Excelenței Sale D-lui Ministru Dr. C. Băran, precum și a înțelegerii și largului sprijin a Excelenței Sale D-lui Ministru E. Titeanu. Românismul de aici va ști, prin afirmarea sa, să le fie cu vrednicie recunoscător.

Teatrul de vest, fie deocamdată și în formațiunea actuală sub auspiciile Astei Bănățene va ști să adâncească opera de educație și afirmare.

Obiectivul Astei Bănățene fiind dela înființarea ei satul românesc, — metodele ei vizând munca colectivă întemeiată pe nevoile locale și izvorită din spiritul de jertfă, care sfințește orice inițiativă, — iar realizările ei consacrand binele obștesc, dela cea mai mică celulă, satul, până la întregul organism viu, statul, — a fost foarte ușor să ne încadrăm în Serviciul Social, aplicarea căruia s'a dat Astei, ca o deosebită onoare, prin recenta lege.

Ne-am pus și stăm cu toată dragostea și cu întreg devotamentul nostru în serviciul noii instituțiuni regale, și, prin înfăptuirile ce vom putea arăta an de an, pe întinsul Ținutului Timiș, vom ști să mulțumim Majestății Sale nu numai pentru semnificația gestului de-a fi pus Astra alături de Fundațiile Culturale Principele Carol în aplicarea pe teren a Serviciului Social, dar și pentru că, prin acest gest, Majestatea Sa a adus un suprem omagiu întemeietorilor ei și memoriei atâtor înaintași strădălnici cu rodnicie în viața culturală a Românilor depe aceste meleaguri.

Astra Bănățeană Serviciul Social va munci cu bună voie, cu credință și cu dragoste în slujba colectivității, pentru folosul familiei, satului, Ținutului și al Țării, — iar de altă parte va învăța pe toți cultul muncii, a muncii de fiecare ceas, a fiecăruia pentru toți și a tuturor pentru Țară și Rege, — muncă sistematică și coordonată, cu folos și rodnicie.

Mai mult ca oricând, Banatul pentru afirmarea sa cheamă azi pe toți fiii săi la această muncă colectivă a întregului românism „pentru același ideal, același bine”, propășire pe toate terrenele, pentru crearea pe baze sociale și naționale a puternicului stat cultural românesc de mâne.

Aducând viile noastre mulțumiri colaboratorilor de totdeauna și Astei, celor ce-au ostenit pentru această Adunare Generală în frunte cu d-l președinte Dr. A. Peteanu, salutând cu întreg devotamentul în mijlocul nostru prezența Excelenței Sale, a P. Sf. Lor și a reprezentanților diferitelor autorități și instituțiuni, iar dintre ceilalți distinși oaspeți în special pe singurul reprezentant al vechei garde D. Dr. Gh. Dobrin, pe frații Bră-

diceanu și pe reprezentanții presei care a fost întotdeauna alături de noi, — declar deschisă cea de a doua adunare generală a Astrei Bănățene.

Cuvântarea P.S.S. Episcopul Ioan Bălan al Lugojului

Onorată Adunare Generală,

Bunătațea, din firea sa, nu poate fi închisă cu chingile trupului, în care a fost așezată de Dumnezeu: ea simte nevoia de a se întinde mai departe. După cum o mamă bună este fericită, când își laptează copilul, și-i dă din puterea ei de vieață, tot așa face și sufletul bun: împarte cu alții bunătațile, ce i-le-a dăruit Dumnezeu. Aceste gânduri au condus pe fruntașii ardeleni la întemeierea acestei Asociații.

Astra ardeleană și bănățeană este încredințată și cu Serviciul Social de dincoace de Carpați. Așa dar noi stăm în serviciul societății, ca să-i întindem ajutorul, de care are nevoie. Și cum Bănatul, ca fiecare regiune a parte, își are nevoile lui speciale, la acestea e datoare Astra bănățeană să se gândească în primul rând.

Nu trebuie să pomenim de racila cea mare, pe care o vedem cum crește, atât la intelectuali, cât și la țărani. Ea trebuie să preocupe nu numai biserica, școala și administrația, ea trebuie să intereseze în special acest serviciu social, și poate pentru aceasta s'a ales ca vicepreședinte un medic cu atâta răspundere. La toate congresele regionale, denatalitatea trebuie să fie prima noastră preocupare. Cred, că n'ar strica să avem o statistică serioasă asupra natalității în Bănat, atât în ce privește pe intelectuali, cât și pe meseriași și țărani. Pe temelia acesteia, s'ar putea face studii foarte folositoare, și s'ar putea da îndrumări, cari apoi să fie controlate, cum au fost executate și cu ce rezultat. Medicii și babele vinovate ar trebui sancționate mai simțitor, iar avortul ar trebui să fie astfel reglementat, încât legile civile să se identifice întru toate cu învățătura bisericii lui Cristos... Trebuesc apoi înăsprite legile privitoare la divorț. Biata de femeie, care e cu groaza în sân, că bărbatul se va lega de alta, cu ce curaj va putea primi maternitatea? Desfrâul, sub diferitele lui forme, va trebui pedepsit mult mai aspru.

Față de aceste măsuri preventive, s'ar putea încuraja natalitatea, cum se face în Franța și Italia, dându-se familiilor numeroase, premii însemnate în bani, ori case și alte avantagii. Statul renașterii naționale va trebui să-și schimbe concepția păgână de până astăzi, care vede cu ochi buni numai un copil, dându-i funcționarului 100 de Lei lunar pentru a-l întreține; pe al doilea și al treilea încă îl mai iea în considerare, iar de ceilalți nici nu mai vrea să știe, de se pare că nici nu-i dorește. E o nedreptate ce se face acestor copilași, cari tocmai așa au dreptul la vieață ca și cel dintâiu; și cu cât vor fi mai numeroși, cu atâta va fi mai mare și siguranța Țării. Din potrivă, față de ce face Statul astăzi, va trebui să facă mult, neasemănat mai mult, dând ajutoare tuturor copilașilor de

funcționari, reducând impozitele la familiile ce au mai mult de cinci copii, și făcându-le și alte ușurințe.

Onorată Adunare Generală,

Iertați-mi această excursiune, care iese din cadrele unui salut. Un Episcop nu caută vorbe frumoase, ci e dator să facă apostolie, ori unde s'ar afla Președintele central al Astei, cu care am avut ocazie să vorbesc înainte cu câteva zile despre regionala noastră, a avut cuvinte așa de frumoase la adresa ei. Eu doresc ca activitatea Astei bănațene să fie și mai folositoare. Cu acest gând salut Adunarea Generală și binecuvânt lucrările Domniilor Voastre.

Cuvântarea dlui col. Panait Boitan
prefectul Județului Severin.

Exceleță,
Prea sfințiți părinți,
Domnule Președinte,
Doamnelor și Domnilor.

Exceleța Sa Domnul Ministru al Cultelor și Artelor — fiind în imposibilitate de a participa la această înălțătoare serbare a Astei Bănațene, mi-a dat deosebita însărcinare de a va transmite în numele Exceleței Sale, toată grațitudinea și toată admirația ce o poartă acestei asociațiuni care, confundându-se cu interesele superioare ale națiunii, a adus și aduce neprețuite servicii poporului român.

Cu această ocaziune, gândul Exceleței Sale se îndreaptă cu căldură și dragoste românească către toți acei mari îndrumători ai neamului din trecutul Astei mame, cari au înțeles că puterea minței și a credinței în forțele sale, va da poporului român tăria de a răși vicisitudinile vremii și-i va asigura viitorul;

Iar celor de astăzi, demni urmași ai trecutului glorios și cari, înțelegând imperativul vremii, s'au pus cu toată nădejdea în slujba conso lidării neamului românesc prin cultură și credință, ducând mai departe spre culmi de idealuri, axiomele testamentului antecesorilor lor, le urează din tot sufletul, prosperitate în muncă românească, spor și sănătate.

Onorată asistență,

Lugojuului românesc îi revine astăzi deosebita cinste de a găzdui „Astra Bănațeană”, una din ramurile bătrânei „Asociațiuni Transilvănene pentru literatură română și cultura poporului român”.

Această deosebită cinste se revarsă din belșug asupra întregului județ și cred că nu ar fi suflet românesc, care cunoscând și apreciind trecutul și prezentul, să nu se simtă mândru că stă în preajma și cercul marilor români și luptători, cari reprezintă astăzi cu atâta pricepere, desinteresare și dragoste nemărginită de popor și Patrie, Asociația „Astra Bănațeană”.

Domnule Președinte, domnilor,

Imperativul timpului în care trăim mi-a hărăzit deosebita cinste de a sta astăzi în fruntea administrației județului Severin.

Născut și crescut pe alte meleaguri s'ar putea crede, că n'aș fi avut prilejul să simt la justa valoare și în toată amplitudinea, binefacerile netăgăduite ale acestei asociațiuni, pentru cultura minții și sufletului popoului român și pentru propășirea Neamului românesc.

Crezându-se astfel, ar fi să se comită un sacrilegiu, o impietate față de uriașa valoare a acestei înfăptuiri, care ca și un astru strălucitor a luminat și luminează din belșug întreaga boltă a minții și sufletului românesc de pretutindeni. Ceya mai mult, e bine să se știe; că dacă pentru Ardeal și Banat nevoia „Astrei” a fost simțită și apreciată, pentru cei de peste Carpați „Astra” era simțită apreciată, slăvită și trăită de toți cei ce au învățat o buchie dintr'un abecedar. Căci Domnilor, nici odată nu se vor putea uita nici soli „Astrei” care au pășit Crapeții pentru lumina fraților, nici activitatea deosebită a „Astrei” care ne lumina frații și îi îndruma către actul cel mare și nici cântăreții ei care ne-au legănat copilăria cu farmecul poeziilor și ne-au inobilat sufletele cu mândria re-deșteptării naționale.

„Astra s'a ridicat și s'a răspândit în cursul vremurilor trecute pe toată întinderea pământului românesc și a înscris prin activitatea sa un nume glorios în istoria re-deșteptării culturale a Neamului nostru.

Ea a pătruns adânc în masele de pretutindeni ale popoului și după cum am spus pretutindeni a știut să pregătească poporul pentru ziua cea mare a Unirei.

Dar Domnilor, în calitate de o am. am avut ocaziunea ca să cunosc din plin binefacerile bătrânei „Astrei” chiar și din contactul ce-l am zi de zi cu populația județului Severin. În toate părțile găsesc urmele acestui uriaș care a avut o grijă părintească pentru fii Neamului nostru, și în toate ramurile de activitate „Astra” și-a revărsat din belșug darurile sale și a săpat drumuri drepte.

Ajutoarele date populației

Sprîjinul dat literaturii și științelor prin înființare de biblioteci, muzee, etc.,

sprîjinul dat industriei și comerțului

luminarea popoului pe toate căile

desvoltarea conștiinței Naționale a mândriei de origină și propovăduirea Unirei,

toate acestea s'au revărsat din plin și poporul le simte și le trăește și dacă ne întoarcem la zilele de astăzi „Astra” cu toate ramurile ei continuă să lumineze și mai departe cu toată tăria, încadrând Serviciul Social și făcând operă de regenerare și consolidare prin cultura minții, su fletului și trupului.

Ne închinăm cu evlavie și recunoștință în fața tuturor acelor care și-au pus tot sufletul și toată dragostea pentru înființarea și conducerea acestei asociațiuni și în numele Județului mulțumim dia suflet, tuturor domnilor prezenți cari stau astăzi la conducerea asociațiunei, și cari ne-au făcut deosebita cinste de a ne vedea azi la noi acasă.

Cuvântarea dlui Dr. Ionel Dobrin primar al oraşului Lugoj.

Prea Sfinţi Părinţi,
Excelenţă,
Domnule Preşedinte,
Doamnelor şi Domnilor,

Oraşul nostru este mândru de a putea adăposti între zidurile sale acest mare sfat al „Astreii Bănăţene”.

Sunt 43 de ani de când pentru ultima dată vechea Astră își ținea adunarea sa generală la noi, adunare generală întrunită — după cum spunea Marele Alexandru Mocioni — sub semnul solidarității naționale pe teren cultural, solidaritate care cu 20 ani mai târziu și-a dat roadele prin unirea politică a noastră.

Imprejurările în care ne este dat astăzi să ne adunăm tot în jurul Asteii, sunt asemănătoare celor de atunci.

Din nou suntem chemați la soldarizarea tuturor claselor sociale pe teren cultural, economic și politic, de asta dată de însuși capul statului, de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, care prin Serviciul social cheamă pe toți oamenii să-și dea mâna și să lucreze laolaltă pentru interesele obștești pedesupra acțiunilor ce-i despart și învrăjbesc.

Este prima adunare generală, chemată să discute soluționarea problemelor puse în cadrul Serviciului Social și nu mă îndoiesc, că discuțiunile DV. vor da roadele așteptate de noi toți, în ce privește ridicarea, culturalizarea satelor.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât astăzi se recunpaște în deobște dreptul poporului la cultură și suntem chiar datori să i-o dăm în interesul superior a Statului.

Numai acele popoare înving astăzi, cari duc în luptă o pregătire culturală și bună creștere trupească și morală, superioare celorlalte popoare.

Condus de aceste gânduri și convins că rezultatele muncii ce o depuneți DV. — atât de desinteresat, — în folosul națiunii, nu vor întârzia să se arate, permiteți-mi să Vă zic în numele populației acestui oraș, bine ați venit și cu Dumnezeu înainte.

Cuvântarea dlui Tiberiu Brediceanu membru în Comitetul Central al Asteii.

Excelența Voastră D-le Rezident Regal,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Domnule Preşedinte,
Onorată adunare generală,

Insușirile culturale ale poporului românesc din Banat, cari își găsesc fundamentala lor expresie în tradiționalele datini și în ingenioasa creație artistică a țaranului bănățean, au fost din vechi timpuri recunos

cute și călduros apreciate de istoriografi români și străini deopotrivă. Și astăzi aceste alese însușiri ne atrag și ne captivează, — și nu numai prin reala frumseță pe care o reprezintă, dar mai ales prin particularitatea distinctă care le face să se deosebească esențial de manifestările spirituale similare ale altor ținuturi românești. Variația porturilor, subtilele cusături și țesături, creștăturile în lemn, minunatele doine, cântece, colinde și jocuri, iscusitele dansuri țărănești și nu mai puțin poeziile și povestirile pline de farmec și duioșie exprimate în acel dulce graiu bănățnesc, — sunt totatătea dovezi de serioase calități culturale și artistice, înăscute, ale poporului nostru din aceasta parte a țării.

Specificul bănățean, deci, și puternica sa afirmare pe toate țărmurile, a fost, fără îndoială motivul principal care a îndemnat „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” să înființeze, sub scutul aripelor sale, o „Astră-Bănățeană”, deosebită, — pusă de-a dreptul sub ocârmuirea elementului de baștină, mai în măsură să cunoască și să înțeleagă sufletul bănățeanului dornic de lumină și progres.

Și sămânța aruncată nu s'a risipit în zădar; a căzut pe pământ bun. Abia s'au împlinit doi ani dela întemeierea noii organizații și roade bogate încunună activitatea pricepută și neobosită a conducerii și a membrilor ei.

Iată de ce Comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, în frunte cu președintele ei, privește cu mândrie și vie satisfacție la cele ce s'au împlinit până acum în cadrele „Astrei-Bănățene”, — iar prin rostul meu salută cordial floarea intelectualității bănățene întrunită în adunarea generală prezentă, urându-i spor la muncă și desăvârșită izbândă miru realizarea nobilelor ținte spre cari cu atâta râvnă se străduiește.

Cuvântarea dlui A. Perian președintele Asociației Corurilor și Fanfarelor Române din Banat.

De câteori în clipe de reculegere sufletească, purtat pe aripile gândului, răvășesc imaginile din trecut, și cercetez filele cronicii bănățene din epoca eroică de dinainte de răzoi, în care s'au încrustat cu litere de aur, cele mai strălucite pagini, din frământările aprinse și luptele dârze, purtate contra stăpânirii asupritoare, pentru libertatea și apărarea drepturilor noastre etnice, — de câteori îmi evoc în memorie, manifestările grandioase, culturale, artistice și naționale organizate de bătrâna Astră, de Societatea pentru fond de teatru, de corurile noastre, și în deosebi de corul Vidu, care a devenit o mândrie a acestui colț de țară, — involuntar, mi se conturează înaintea ochilor, se desvăluie și se îmbracă într'o aureolă scilpitoare, tot mai luminos, mai impozant, în toată măreția și spleadoarea, ca o redută gigantică, grandioasă și neînvinsă, leagănul cântecului bănățean, Lugojul Bănățean de altădată.

Și în galeria entuziaștilor luptători naționaliști de odinioară, văd figurile mărețe ale mecenatului Gojdu, Coriolan Brediceanu, a veteranului dar și azi inflăcăratului naționalist Dr. Gh. Dobrin a regretaților Vidu, Braniște, Gh. Popovici, Petrovici, Jurca, Valean, etc., etc., totatătea ilustre personaje, forțe dinamice, fanatici apărători și îndrumători ai vieții noastre naționale și culturale, cari au risipit, cheltuit energie, au adus sacrificii și au suferit mucenicie pentru binele și propășirea poporului românesc.

Corurile noastre, în numele cărora am cinstea să salut astăzi Onorata Adunare a Regionalei Bănățene a Astei, au păstrat cu sfințenie drumul trasat de marii noștri înaintași.

Pentru noi Ion Vidu n'a murit, el e viu în inimile noastre, arta lui grăește răsunător vecinic prin viersul miilor de cântăreți, iar naționalismul inflăcărat al lui Coriolan Brediceanu și al distinsilor lui colaboratori este viu în sufletul lor.

Nici decadența morală de după război, nici duhul materialist, nici ingratitudea și ignoranța caracteristică a timpului, nu le-a molipsit. Corurile și fanfarele noastre au rămas aceleași, pururea la datorie, ele servesc același ideal, unirea noastră sufletească prin cultură și vraja cântecului românesc.

De aceea întinzând mâna de colaborare Regionalei Bănățene a Astei îi zicem: să muncim cu toții pentru reînnoirea și întărirea vieții naționale românești.

Prin artă și cultură să ne întărim credința și încrederea în forțele noastre vitale, prin artă și cultură să ridicăm standardul de viață și modul de trai a țaranului român care va duce țara și neamul la bunăstare și fericire.

În aceste gânduri urăm Regionalei Bănățene a Astei prosperare și spor la muncă.

Cuvântarea dlui Dr. A. E. Peteanu președintele despărțământului Severin al Astei Bănățene.

Lugojul nostru românesc a îmbrăcat azi haină de strălucită sărbătoare.

Providența a voit ca această veche vatră de lumină românească să trăiască, în această frumoasă zi de vară alintată de soare clipe de entuziasm și de înălțare sufletească, pe care societățile omenești rare ori au prilejul să le trăiască.

Intocmai ca și odinioară, în vremuri de grea cumpănă, această cetățuie de rezistență sufletească a Banatului, unde, lungi decenii dearândul, a vibrat, puternic, sentimentul, cultura și idealul național, are azi rara fericire de-a concentra, într'o armonie desăvârșită de gânduri și simțiminte, tot ceea ce are energia și spiritul românesc din Banat și de pe alte meleaguri ale scumpei noastre Patrii întregite, mai bun, mai nobil, mai de seamă.

Lugojenii lui C. Brediceanu, A. C. Popovici, Dr. Gh. Popovici, Ioan Popovici Bănăţeanu, V. Vlad Delamarina, Ioan Vidu, Dr. Branisce, ş. a. au înalta cinste de-a primi, la acest mare şi frumos praznic cultural cu cucernică dragoste şi devotament, elita intelectualităţii noastre de pretutindeni în frunte cu Excelenţa Sa, D-I Rezident Regal Dr. Al. Marta şi Preaşfinţii lor, Dr. Vasile Lăzărescu şi Dr. Ioan Balan.

De mult n'am avut fericirea să vedem, atâta mândrie naţională, atâta expansiune, atâtea manifestări însufleţite de cel mai cald, neobişnuit şi emoţionant entuziasm.

Mulţimea ilustră a distinşilor oaspeţi, acordurile divine ale corurilor, solemnitatea întipărită în feţele tuturor..., toate fac, ca sufletele noastre să vibreze de cea mai sfântă emoţie.

Sunt aceste clipe de rară măreţie, de un adevărat triumf al spiritualităţii româneşti bănăţene, care ne răscolesc plăcuţe amintiri din cele trecute vremi de eroice sforţări naţionale, când Lugojul a avut rara fericire să concentreze, înainte cu 43 de ani, tot sub drapelul măreţ unic, indivizibil şi pururea românesc al „Astrei”, tot ceea ce Banatul şi Ardealul a avut mai bun, mai nobil, mai de seamă.

Provedinţa a voit ca Lugojul cu un trecut naţional şi cultural înscris pe veci cu litere de aur în istoria Banatului, să aibă, din nou prilejul unei serbări naţionale de mari proporţii, prilejuită de tânăra Regională Bănăţeană a „Astrei” de sub aleasa, pricepută şi entuziasta preşedinţie a D-lui Inspector General, Sabin Evuţianu.

Prinsă în angrenajul complicat al asigurării Neamului prin cultură, atât vechea şi venerabila noastră Astră Transilvăneană, cu măreaţa şi neegalata ei existenţă de peste trei sferturi de veacuri, cât şi fiica ei cea mai tânără „Astra Bănăţeană”, incredinţată, mai nou, cu aplicarea Serviciului Social, se străduiesc să meargă pe calea trasată de iluŝtrii săi în temeiatori şi slujitori dealungul decenilor de mari străduinţe, nici odată răsplătite prin avantajii materiale personale.

Capetele noastre cele mai înţelepte, inimile cele mai entuziaste, vlădici, frunţaşi naţionaliŝti, cărturari, publiciŝti, oamenii noŝtri de bine au lucrat sub scutul şi în credinţa „Astrei”, cu o aspră îndârjire, cu un nebiruit elan, pentru a trezi neamul românesc la conŝtiinţa politică şi culturală a fiinţei sale, la conŝtiinţa demnităţii sale naţionale.

Astrei i se datoreşte tot trecutul nostru cultural din Ardeal şi Banat dela anul 1861 încoaci, întreaga năzuinţă a cărturarilor noŝtri români dela sate şi oraşe, cari, înrolaşi sub drapelul ei, au pregătit, temeinic şi sigur, sufletele pentru marea biruinţă.

După întregirea neamului era foarte firesc ca programul ei de activitate şi orizontul ei de inspiraţie şi extensiune să sufere noile schimbări, impuse de noile împrejurări ale vieţii noastre naţionale de acum.

Crearea unui puternic front de luptă pentru soluţionarea norocoasă a tuturor problemelor mari actuale ale „Astrei” şi, în special ale Astrei noastre bănăţene este un imperativ al vremii, care nu mai poate fi amânat de azi pe mâine.

Astra noastră bănăţeană, trebuie să devie, deci, fără întârziere, un regulator puternic al vieţii poporului nostru bănăţean, să imprime sufletului românesc de aici o nouă şi sănătoasă orientare.

Ea trebuie să împrăştie, pretutindeni, prin conducătorii ei, lumină dătătoare de viaţă, să scoată la iveală valorile reale, ascunse încă sub brazda necunoscutului, să lupte din răsuputeri pentru înmulţirea comorilor sufleteşti şi întărirea puterilor materiale ale poporului nostru bănăţean şi îndeosebi pentru împiedecarea declinului nostru etnic, provenit din scăderea atât de simţitoare şi ameninţătoare a natalităţilor.

Convins de importanţa covârşitoare a acestor vitale probleme ale Astei, însărcinată cu organizarea şi aplicarea Serviciului Social, a grandioasei opere de renaştere naţionale a Marelui nostru Suveran Carol al II-lea, şi copleşit de măreţia, de frumuseţea etică a acestui rar eveniment cultural-naţional, permiteţi-mi, Ilustră Asistenţă, să aduc, în numele Comitetului de conducere al despărţământului Lugoj, adânc simţite mulţumiri D-voastre, tuturor, cari aţi ținut să participaţi, atât de demn, la frumoasele noastre serbări de azi, să mulţumesc tuturor distinşilor colaboratori şi colaboratoare din Lugoj şi de pretutindeni, dela sate şi oraşe, cari, cu un elan de nedescris, au ştiut să-şi facă datoria pentru a Vă prezenta azi specificul nostru bănăţean, din judeţul Severin, prin costume pitoreşti, cântece, jocuri, conduct etnografic, care alegorice, ţesături şi cusături adunate şi aranjate, cu multă dragoste, pricepere şi simţ artistic, de doamnele Ersilia Dr. Petrovici, Mia Cerna, Ştefania Dr. Mihăescu, Eugenia Dr. Bireescu, Prof. Ofelia Cuşniuruc, d-na şi d-l Bujor Barbu şi altele, să mulţumesc în special Excelenţei Sale D-lui Rezident Regal Dr. Alexandru Marta, Presfinţiţilor Părinţi Episcopi, Dr. V. Lăzărescu şi Dr. Ioan Bălan, d-lui Inspector General Sabin Evuţian, Preşedintele Astei Bănăţene, d-lui Secretar General al Astei Ioan Breazu, tuturor preşedinţilor şi delegaţilor Astei şi a tuturor societăţii, autorităţilor bisericeşti civile şi militare, corurilor şi echipelor de dansuri, veniţi de pretutindeni pentruca, prin prezenţa domniilor lor să ridice fastul serbărilor de azi şi să contribuie la cimentarea unităţii de simţire, gândire şi acţiune, la unirea noastră sufletească.

Exprimând aceste recunoscătoare mulţumiri, urez, în numele despărţământului din Lugoj, al corpului didactic primar şi secundar, al mănăitorilor de condei şi al tuturor societăţilor culturale, corale şi muzicale, distinşilor şi iubiţilor oaspeţi bun sosit la Lugoj.

Cuvântarea rostită de d-na Mia Cerna
cu ocazia deschiderii expoziţiei „Astei Bănăţene” din Lugoj din 24 Iunie 1939.

Prea Sfinţiţi Părinţi,
Excelenţa Voastră Domnule Rezident Regal,
Domnule Prefect,
Domnule Preşedinte al Astei Bănăţene,
Domnule Primar, Onoraţi Oaspeţi, Doamnelor şi Domnilor,

În tot locul, pe unde Dumnezeu, în nespusa lui bunătate, a semănat neamul românesc pe vârful dealurilor înverzite, în fundul văilor răcoase, la umbra codrului, în luncile luminoase, pe holda plină de rouă, prin grădini şi prin ogrezi, flutură'n vânt şi soare cămaşa albă a ţăranului nostru, fotele, năfrămile, cătrânţele şi opregele ţăranelor noastre:

Cămașa țaranului nostru și a țărancei noastre, făcute din pânză groasă, țesută de mâna ei, produsul absolut al osteneții și hărniciei ei, fără pereche în lume, începând el dela bobul de cânepă, semănat și plivit de ea, firul murat, uscat, melițat, tors, năvădit și țesut de ea, șuba țaranului nostru, făcută din lână, deatâtea ori trecută prin mâna ei. Cătrânțele și opregele, truda ochiului ei, migala acului ei măestru, ori opera artistică a răboiului ei, toate acestea formează o bogăție națională a noastră, o comoară din cele mai neprețuite, și o mândrie din cele mai scumpe...

Un lucru, însă, trebuie să știe iubita noastră soră, țăranca română, că portul ei țărănesc nu este numai țărănesc, ci și național, și prin urmare nu este numai al ei, ci și al nostru al tuturor... și răspundem de el în fața istoriei. Deci, nu are voie a-l altera cu elementele streine, nu are voie a-l strica, a-l schimba, a-l schimonosi... Ea trebuie să-l păstreze intact, așa cum l-a moștenit, putându-l însă desvolta și perfecționa... Iar noi, pătura intelectuală trebuie să ne pătrundem de importanța faptului că suntem datori a ajuta țăranca română în această operă națională, cu sfaturile și indemnurile noastre...

Portul bănățean se deosebește de portul țărănesc din alte regiuni prin culori mai vii, care arată bucuria de viață, setea de frumos, de strălucire, de variație, ale țărancei bănățene, mai exuberantă, mai vibrantă, decât surorile ei de aiurea. Ea a cules purpuriul înfocat al covoarelor dela roșul macului și al vinului; galbenul de la floarea soarelui, verdele dela frunza codrului, albul imaculat al cămășii dela crin, aurul opregelor și cătrânțelor dela aurul grăunțelor de grâu, bogăția solului bănățean, iar negrul dela suferințele de veacuri ale obiditului suflet românesc...

Scopul acestei expoziții este, ca iubita noastră soră, țăranca bănățeană, văzând acest mănunchiu de frumusețe și cel de bogăție să se pătrundă de datoria, ca să păstreze cu dragoste respectuoasă această scumpă moștenire, rămasă dela străbunicele noastre, portul nostru național, să-l desvolte mai departe și să-l predee nealterat celor ce vor veni în urma ei...

Astra ardeleană a lucrat în direcția păstrării portului, prin distinsele doamne sibiene, neuitata doamna Maria Cosma cu cele trei fiice ale ei și doamna Erdeli dela Orăștie, întemeiind școli de industria casnică, organizând expoziții și muzee etnografice și editând albume cu motive curat românești.

Astra Bănățeană calcă cu stăruință în urma ei, și ca primă etapă, am aranjat această expoziție de port național, expunând natural numai o parte neînsemnată din tezaurul județului Severin.

Noi toți, cari dacă nu întâia generație, dar de bună seamă din a doua, ne tragem obârșia din căsuțele albe, resfirate pe coastele satului, contemplând acest tezaur, care ne dăruiește bucuria ochiului și satisfacția inimii, să zicem: „Trăiască țăranca română, bunica, muma și sora noastră, fântâna nesecată a plămădirii și premenirii noastre naționale. Iar pentru sutele de mii de țărance decedate, străbunicele noastre, dela cari ne-a rămas această avuție națională neprețuită, am înjghebat o mică pomană și rugăm pe bunul Dumnezeu să le așeze în loc luminos de odihnă, după cum le-a fost pe pământ: truda grea, inima caldă și sufletul plin de artă și poezie neperitoare.

„LUCEAFĂRUL“

REVISTA REGIONALEI BANĂȚENE A ASTREI

Apare lunar, sub direcția unui comitet de redacție.

Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

	Pag.
<i>Sabin Evușianu</i> : Prinos de recunoștință lui Armand Călinescu	1
<i>Constantin Rudneanu</i> : Aurel C. Popovici	3
<i>Anatole Chircev</i> : Rânduri despre destinul omului	9
<i>Volbură Poiană Năsturaș</i> : Tapae (poezie)	16
<i>Ioan Dimitrie Suciu</i> : Emilia Lungu-Puhallo	17
<i>Grigore Bugarin</i> : Copilul (poezie)	44
<i>Nic. Tomiciu</i> : In castelul Huniazilor	45
<i>Grigore Bugarin</i> : Sonetul înserării mele (poezie)	59
<i>Cronică</i> : <i>Gr. Bugarin</i> : Serbările Astrei	60
<i>Dr. Ilie Groșșianu</i> : Amintiri	61
<i>Aurel Bugariu</i> : „Clubul Ciutură”	67
<i>N. Ivan</i> : Sinteza ultimilor 20 de ani	70
<i>Note</i> : <i>N. I.</i> : Cărți și reviste	72
<i>Partea oficială</i> : Adunarea Generală a Astrei Bănățene	74

**A APĂRUT IN EDITURA
ASTREI BĂNĂȚENE:**

1. C. Stoicănescu : Revoluția lui Horia.
2. Mia Cerna: Inel Irinel și Domnița Iconița, Povești I.
3. Mia Cerna : Galbănul Impărat — Povești II.
4. Dr. Ilie Gropșianu : Vicențiu Babeș.

Fiecare volum Lei 30— Comenzile se fac pe adresa Regionalei.

ABONAMENTE:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru particulari	150	Lei
Pentru cercuri culturale și școli primare	150	”
Pentru despărțăminte și școli secundare	300	”
Autorități, instituții	500	”
Abonament de sprijin	1000	”

Adresa Redacției și Administrației:

Timișoara I., Bulev. C. Diaconovici-Loga No.